

[Sobieskiego]
 sprawozd 11
 Kraków 1894

Log. szkolne - 14

SPRAWOZDANIE JEDENASTE *Act. vet. s.*

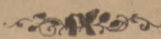
traka porównaw.

DYREKCYI C. K. III. GIMNAZYUM

[Sobieskiego]

W KRAKOWIE

ZA ROK SZKOLNY 1894.

TRZEŚĆ:

1. Katonowe wiersze (Disticha Catonis) w przekładach polskich Franciszka Mymerusa i Sebastyana Klonowicza wydał Dr. Jan Bystroń.
2. Sprawozdanie Dyrektora Zakładu.

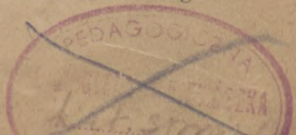

KRAKÓW.

NAKLADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

Druk Wł. L. Ancyca i Spółki, pod zarządem Jana Gadowskiego.

1894.

LIBRARY

400129

II
11 (1894)

Biblioteka Jagiellońska

1003046571

Biblioteka Jagiellońska

ck III gimnazjum
w Krakowie
20 r. 526

KATONOWE WIERSZE.

(Catonis disticha)

w dwóch przekładach XVI-go wieku,

Fr. Mymera i Seb. Klonowicza.

Przez całe wieki średnie, a nawet jeszcze w czasach nowszych, prawie aż do wieku XIX, bardzo był popularny zbiór zdań moralnych w języku łacińskim, t. zw.: *Catonis Disticha*. Książka ta używana była w szkołach, służąc niejako za katechizm i za gramatykę. Wierszy tych uczono się bowiem na pamięć dla ich treści moralnej, przekładano je na różne języki¹⁾, kształcono się na nich w języku łacińskim, układano według nich inne wiersze i nawet je trawestowano tak, że „Kato“ słusznie może uchodzić za jeden z najdawniejszych i najbardziej używanych podręczników szkolnych. „Kein werk — powiada Fr. Zarncke — hat während des mittelalters eine entfernt so weite verbreitung gefunden, wie die unter dem namen des Cato bekannten lateinischen distichen. Sie waren das factotum beim unterrichte der jugend, die aus ihnen die anfangsgründe der grammatik, poesie und moral kennen lernte, sie blieben meistens ein Lieblingsbuch auch noch der erwachsenen“.

Dzieło to, którego powstanie odnieść można co najmniej do 4. w. po Chr., przez długie czasy przypisywano jakiemś nieznanemu bliżej poecie, którego słynny Skaliger nazwał: *Dionysius Cato*. Skaliger bowiem w jednym rękopisie, zawierającym nasze wiersze, miał znaleźć napis: „*Dionysii Catonis disticha de moribus ad filium*“. Niektórzy uczeni usiłowali wykazać, że

¹⁾ Por. Dr. Fr. Zarncke. *Der deutsche Cato. Geschichte der deutschen Übersetzungen der im Mittelalter unter dem Namen Cato bekannten Distichen bis zur Verdrängung derselben durch die Übersetzung Seb. Brants am Ende des 15. Jahrh.* Leipzig 1852.— *Teuffel-Schwabe*, *Gesch. der röm. Literatur*. 5. Aufl. § 398.— *M. Schanz*, *Gesch. der römischen Literatur*. München 1890, § 70.— *M. Manitius*. *Geschichte der christlich lateinischen Poesie bis zur Mitte des 8. Jahrhunderts*. Stuttgart 1891. p. 31.— *W. Hanka*; *Starobylá Skládanie*, III, 174 nn.— *Jungmann*, *Hist. lit. české*, 2. wyd. str. 72.

Cato nie oznacza autora naszych wierszy, lecz jest takim tytułem dzieła, jak n. p. *Laelius* lub *Cato maior* Cycerona, że więc napis, podany przez Skaligera, należałoby czytać: *Dionysii Cato*. Inni sądzą, że należy czytać: *Dionysius Cato* (jako dativus) [scripsit], czyli, że jakiś Dyonizyusz, czy to autor tych wierszy, czy też tylko przepisywacz, zbiór ten poświęcił jakimś *Catusowi*. Nie brakło także uczonych, którzy odrzucali imię *Dionysius*, widząc w rękopisie przytoczonym przez Skaligera zwykłą pomyłkę pisarską. Tak n. p. mogło być pierwotnie *Dii Catonis*, z czego niebaczny pisarz zrobił *Dionysii Catonis*, lub też w rękopisie jednym mogło być kilka dziełek, z których jedno mogło się n. p. kończyć: „Explicit liber *Dionysii*, a następne rozpoczynać od słów: *Catonis philosophi liber*, a wyraz *Catonis* jako tak zwany „kustosz“ mógł się znajdować na stronie poprzedniej bezpośrednio po *Dionysii*. Przez połączenie końca pierwszego dziełka z początkiem drugiego mógł powstać tytuł: *Dionysii Catonis* itd.

Catonis Disticha zachowały się w licznych rękopisach, z których najdawniejsze sięgają wieku IX. Wydań dystychów było bardzo wiele, drukowano je bowiem prawie we wszystkich krajach europejskich. Wydanie, które jeszcze dziś dla licznych uwag rzeczowych nie przestało być ważnem, sporządził w w. XVIII *Arntzen*. (*Dionysii Catonis disticha de moribus ad filium... recensuit Otto Arntzenius. Ed. altera auctior et emendatior. Amstel. 1754*). Dopiero w naszym wieku pojawiły się prawdziwie naukowe wydania Katona. Pierwszą krytyczną pracą, poświęconą w naszym wieku Katonowi, jest dzieło *Fr. Zarnkego*: „*Der deutsche Cato*“. (Lipsk 1852), w którym autor zajmuje się tak zwaną kwestyą Katonową, rozbiera dawniejsze przekłady niemieckie aż pod koniec w. XV., t. j. aż do przekładu Seb. Branta i podaje tekst łaciński dystychów według rękopisu zurychskiego (codex Turicensis). Następnie w r. 1870. wydał *Hauthal* pierwsze krytyczne wydanie, przeważnie na podstawie rękopisów paryskich. Odtąd zaczęto się żywo zajmować Katonem i w różnych czasopismach filologicznych pojawiły się przyczynki do krytyki tekstu dystychów. W r. 1881 wydał Katona *E. Bährens* w 3. tomie swego wydawnictwa: *Poetae latini minores* (w Bibl. Teubneriana). Wydanie to zawiera najlepszy aparat krytyczny, ale wydawca lubuje się zanadto w śmiałych konjekturach i często-kroć niepotrzebnie odstępuje od tekstu rękopiśmiennego. Naj

nowszym wydawcą Katona jest uczony węgierski *Dr. Geyza Némethy*. (*Dicta Catonis, quae vulgo inscribuntur Catonis Disticha de moribus*). Budapeszt 1892. Kwestyą Katonową zajmuje się *Dr. Eryk Bischoff* w cennej rozprawie p. t. „Prolegomena zum sogenannten Dionysius Cato. Zweite deutsche Ausgabe der Inauguraldissertation „Prol. in Dionysium Catonem“ (1890). *Dr. Bischoff* w pracy swej dochodzi do następujących rezultatów (str. 64 n.):

1. Autor dystychów nazywa się *Kato*. Więcej o nim nie wiadomo.

2. Jego dzieło nie zachowało się w postaci pierwotnej. Pierwotny zbiór został bowiem później w szkołach powiększony i urosł do znacznej objętości. Te 4 księgi dystychów, które posiadamy obecnie, są znowu wyciągiem z tego powiększonego zbioru.

3. Krytyka tekstu nie jest jeszcze ostatecznie załatwiona.

4. Tak zwane „*breves sententiae*“ (p. str. 7—10) i „*praefationes*“ (*Cum animadverterem etc.* i wierszowane wstępy przed 2. 3. 4. ks.) są dodatkami późniejszymi. „*Breves sententiae*“ są niejako streszczeniem jakiegoś odmiennego od dzisiejszego zbioru dystychów i powstały prawdopodobnie między 7. a 9. wiekiem.

Katonowe wiersze i u nas wcześniej były używane w szkołach, najprzód w tekście oryginalnym, a następnie, począwszy od wieku XVI-go, w wydaniach z tekstem łacińskim, polskim i niemieckim lub też tylko łacińskim i polskim. Jak gdzieindziej, tak i u nas z dystychów tych uczono się języka łacińskiego, a niezawodnie uczono się także wierszy tych na pamięć dla ich treści moralnej. W r. 1303. Andrzej, biskup poznański, dozwalając magistratowi poznańskiemu na założenie szkoły przy kościele św. Maryi Magdaleny, zaleca, aby nauczyciel wykładał uczniom Donata i Katona. (Łukaszewicz, *Hist. szkół*, I, 16.)

Pierwszy przekład polski wierszy Katonowych pojawił się w druku w roku 1535. w Krakowie u Hieronima Wietora p. t.: *Cathonis Disticha moralia Erasmo Rotherdamo Latino castigatore, nouissime Polonico et Germanico idioma exornata. Cathonice wiersse obyczayne przez Eras. Rotherdamá w łacínie opátrzone, nowo Polską y Niemiecką mową okrassone*. Wydania późniejsze z r. 1538, 1544, 1554, 1561, 1571, 1582.

Autorem tego przekładu był Franciszkus Mymerus, uczony filolog, profesor Akademii krakowskiej, znany jako autor słownika, wydanego w trzech językach (łacińskim, polskim i nie-

mieckim) i wydawca dzieł pisarzy klasycznych dla młodzieży akademickiej. Mymerus¹⁾, z pochodzenia Ślązak, prawdopodobnie lepiej władał językiem niemieckim, niż polskim, dlatego też przekład jego polski pod względem języka nie jest bardzo gładki.

Pod względem formy o wiele lepszy jest oczywiście późniejszy przekład Sebastjana Klonowicza. Przekład ten, który po raz pierwszy wyszedł w r. 1588, a następnie kilkakrotnie jeszcze był powtarzany (w latach: 1598, 1533, 1638, 1661, 1674, 1695) wyrugował dawniejszy przekład Mymera, mając wiersz gładki i język poprawniejszy.

Ponieważ druki obu przekładów dziś należą do pierwszorzędnych rzadkości bibliograficznych, sądziłem, że warto podać je w wiernym co do języka przedruku; że zaś wiersze Katonowe były niegdyś bardzo ulubionym podręcznikiem szkolnym, można w sprawozdaniu szkolnem odświeżyć ich pamięć.

Przekład Mymera był już przedrukowany w tym wieku w *Pamiętniku Sandomierskim* (I. tomie), gdzie przedrukowany jest tekst wydania z r. 1582, zaś przekład Klonowicza w nowszych czasach nie był przedrukowywany.

W przedruku niniejszym podaję naprzód tytuły (w podobiznach zbliżonych do oryginału) i wstępy obu przekładów, każdego z osobna, na podstawie wydań z roku 1544. (Mymera) i 1588 (Klonowicza) następnie zaś podaję najprzód wiersz łaciński, a pod nim w 2 kolumnach przekłady polskie, w lewej Mymera w prawej Klonowicza.

Tekst łaciński podaję w takim brzmieniu, w jakim znajduje się w druku z r. 1544, gdyż do tego tekstu stosował się oczywiście tłumacz; umieszczam jednak w dodatkach lekcye dzisiejsze na podstawie wydania Némethy'ego z uwzględnieniem wydania Bährensa i pracy Bischoffa. Tekst polski podaję w grafice dzisiejszej, zachowując wszelako wszystkie właściwości języka oryginału: *a* ścieśnione wyrażane w drukach XVI-go wieku zwykle przez *a*, (natomiast *a* otwarte przez *á*) wyrażam zgodnie z przyjętym dziś sposobem przez *á*.

¹⁾ O Mymerze p. artykuł *Sobie-zczańskiego* w „Encyklopedyi“ Orgelbranda i Wł. Wisłockiego „Lib. diligentiarum“. O wydaniach wierszy Katonowych: p. *Juszyńskiego* „Dykeyonarz“; *Jochera* „Obraz bibliogr.“ t. I, str. 42; *T. Wierzbowskiego* i *K. Estrejchera* „Bibliogr. w. XVI.“

CATHONIS

Disticha moralia Erasmo Rotherodamo Latino castigatore, nouissimé Polonico & Germanico idiomate exornata.

Cathonowe wiersse obyczayne
przez Eras. Rotherdama wła-
ćinie opatrzone / nowo Pol-
ską y Niemiecką mową
okrassone.

IOANNES MANTVANVS.
P. lectori foelicitatem.

*Huc iuuenis propera, solida cape mente Cathonem.
Perlege, lecta tene, crede beatus eris.
Non Croesi hic aurum, non luxus Sardanapali
Diuitias Crassi, non habet istud opus,
Mores iste docet quis crescit florida uirtus
Ocyor asparagis huc puer oro ueni.
Disces Romano, manet hic te sermo Polonus
Theutona lingua simul, his liber iste docet.*

EIUSDEM AD LECTOREM
EXHORTATIO.

HABES hic, candide Lector, Catonem moralissimum, a Romano, quo scripsit, alio duplici sermone, navata opera, extensis ingenii viribus interpretatum. Fideliter interpretantes, negleximus nonnunquam (ut Flaccus noster meminit) verbum verbo reddere, tum ob difficilem verborum vulgarium connexionem, tum ob inusitatam et dissonam in similiter cadentem rhythmorum conclusionem. Quoad tamen potuimus, sensum auctoris nostra gentili et polonica lingua typis calcographorum excudendum mandavimus. Si tu melius transfere poteris, (homines nos iudicans) nos tibi herbam damus. Te proinde oratum venimus, si quam labeculam offenderis, obelos apponito, et errori veniam dato. Sin minus, ne ultra crepidam iudices, tibi per numen Minervae supplicamus. Vale et nos ama.

LIBELLUS ELEGANTISSIMUS
CATONIS

MORALIS PHILOSOPHI DE PRAECEPTIS VITAE COMMUNIS.

KSIĄŻKI WYBORNE KATONA, MĘDRCA OBYCZAJNEGO,
O PRZYKĄZANIU ŻYWOTA POSPOLITEGO.

CUM animadverterem quam plurimos homines graviter errare in via morum, succurrendum et consulendum eorum opinioni fore existimavi, maxime, ut gloriose viverent et honorem contingerent. Nunc te, fili carissime, docebo, quo pacto mores animi tui componas. Igitur praecepta mea ita legas, ut intelligas. Legere enim et non intelligere negligere est.

Gdym ubączył mnogie ludzie, iż ich wiele w drodze obyczajów błądzi, pomoe i poradzić ich domniemaniu godną rzecz być mniąłem a tym więcej, aby poćciwie żyli a chwąły ztąd dostąpili. Nuż, miły synu, będziesz się mnie uczyć, jako mász obyczaje smysłu twego sprawować. Przetoż káźni moje tako czytáj, aby im dobrze rozumiał. Abociem bez rozumienia ćcienie czyni wielkie zamieszkanie.

Itaque Deo supplica. Parentes ama. Cognatos cole.

Náprzód, aby Bogu modły dával,
Rodzice swoje miłowál,
A krewne swoje zachowál.

Datum serva. Magistrum metue.

Czegoć wierzą, pilnie chowáj,
Mistrza się swego zawždy bój.

Foro te para. Cum bonis ambula.

Gdy cię wzową, u prawa stój,
A zawždy z dobrymi obecuj.

Ad consilium ne accesseris, antequam voceris:

Nie chodź w radę, gdzieś nie wezwán:
Chceszli za mądrego być mián.

Mundus esto. Saluta libenter.

W swym ubraniu rád chodź chędogdze,
Rád pozdráwiáj ludzi na drodze.

Maiori cede. Minori parce.

Ustępuj zawždy więszemu,
A przepuszczáj też mniejszemu.

Rem tuam custodi.

Strzeż swych rzeczy, co mász w domu.

Verecundiam serva. Diligentiam adhibe.

Patrz, aby nie stracił sromu,
Miej pilność o pożytku swemu.

Libros lege. Quos legeris memento

Dobre księgi rád przeczytáj:
A które przećcisz pamiętáj.

Familiam cura. Blandus esto. Irasci ab re noli.

Czeládź twoię z pilnością rządź,
A wszelkiemu łagodny bądź.
Nigdy niestrój gniewu próznego.

Neminem irriseris. Vel: Miserum ne irriseris.

Nie naśmiewáj się z żadnego,
Albo też: Z człowieka nędznego.

Mutuam dato. Cui des, videto.

Rád pożyczáj tylko człeku dobremu,
Ale patrz, by nie koźdemu.

Judicio adesto. Consultus esto.

Za przyjáciem u sądu bywáj rzecznikiem.
Abyś wspomógł radą głupiego.

Convivare raro. Quod satis est, dormi.

A rzádko bądź godownikiem.
Co potrzeba, tylko sypiąj.

Iusiurandum serva. Vino te tempera.

Słowo z przysięgi chowáj,
A wina sie miernie napijáj.

Pugna pro patria. Nil temere credideris.

Pátrż, byś dlá ojczyzny bojowál;
A nie wnet wszytkiemu wiary dáváł.

Tute consule. Aut: Tuto consule.

Sam sobie rádź sprawiedliwie,
Albo: Strzeż sie radzić szkodliwie.

Literas disce.

Ale sie ucz dobrych nauk zawždy.

Nil mentiri debes. Bonis bene facito.

Nie chciej w nájmniejszej rzeczy kłamać,
Ale chciej dobrym za dobre zadzalać.

Maledictus ne esto. Existimationem retine.

Nie zlorzeczy człowieku żádnemu,
Dobrą sláwę zachowáj ku każdemu.

Aequum iudica. Parentes patientia vince.

Sądź wszelką rzecz sprawiedliwie,
A rodzice noś cierpliwie.

Beneficii accepti memor esto. Ad praetorium stato.

Bądź wdzięczen daru wziętego,
Rád stáwáj u ratusza sądowego.

Uttere virtute. Iracundiam tempera.

Cnoty na koźdy czas pożywáj,
Od wszelkiego sie gniewu wstrzymáj.

Trocho lude. Aleas fuge.

Pókiś młody, cygawę graj,
Kárt, wárcebów, kostek niecháj.

Nihil ex arbitrio virium feceris.

W swe siły nie barzo dufáj.

Minorem te ne contempseris.

Mniejszego nigdy nie zgárdzáj.

Aliena concupiscere noli.

A cudzych rzeczy nie požádáj.

Coniugem ama, liberos erudi.

Żonę swą aby miłowál.

Syny w grozie, w ncie wychowál.

Patere legem, quam ipse tuleris. Pauca in convivio loquere.

Cierp ten zákon, któryś sám ustawił,

Na weselu aby mało mówił.

Illud stude, quod iustum est. Amorem libenter fert.

Czyni zawsze, co jest sprawiedliwie.

A przyjázni oddawáj chciwie.

Finis de praeceptis vite communis.

„Breves sententiae“

w przekładzie Sebastjana Klonowicza.

Náprzód Bogu czyni pokłon.

Rodzice miłuj.

Powinnych szanuj.

Mistrza się bój.

Do prawa stáwáj.

Z dobrymi chodź.

Do rady nie przystępuj pierwej, niż

[cię wzowáj.

Ochędózny bądź.

Pozdráwiáj rád.

Więszemu ustap.

Mniejszemu zfolguj.

Rzeczy twojej strzeż.

Wstydu przestrzegáj.

Pilności przykładáj.

Księgi czytáj.

Które przeczytász, pamiętáj.

O czeládz się staráj.

Łagodny bądź.

Bez przyczyny się nie gniewáj.

Z żadnego się nie naśmiewáj.

Z nędznego się nie pośmiewáj.

Rád pożyczáj.

Komuby dać, patrzáj.

U sądu bywáj.
Poradny bądź.
Rządko biesiaduj.
Co wczas, sypiąj.
Przysięgi przestrzegáj.
Wino pod miarą pijáj.
O ojczyznę czyn.
Leda czemu nie wierz.
Sám się siebie rządz.
Beśpiecznie rządz.
Wszetecznicę się strzeż.
Nic zgoła nie kłamáj.
Dobrym dobrze działáj.
Ludziom nie łáj.
Dobre mniemanie zachowáj.
Słuszną rzecz najduj.
Rodzice cierpliwością zwyciężáj.

Na wzięte dobrodziejstwo pamiętáj.
Na rátusz stáváj.
Cnotą się páráj,
Gniewliwości hamuj.
Cygę gráváj.
Pisma się ucz.
Kosterstwa się wiaruj.
Nic w nadzieję mocy nie czyn.
Mniejszego nad cię nie lekce wáz.
Cudzych rzeczy nie požądáj.
Málżonkę miłuj.
Dziátki ćwicz.
Cierp prawo, które sám uchwálisz.
Mało przy biesiedzie máváj.
Do sprawiedliwej się rzeczy przy-
[chyláj.
Przyjázń rád wdzięcznie przyjmuj.

C A T O N I S
D I S T I C H A M O R A L I A
C A S T I G A T I S S I M A

Polonicis versibus elucidata.

K A T O N O W E W I E R S Z E P o-
dwoyne, dobrych obyczaiow wczęce, prąwie
wedle potrzeby poprąwione, y Rythmá-
mi Polskimi wyświetlone.

S E B A S T I A N U S F A B I A N U S A C E R N U S
Ad Polonam Juventutem.

Verba Latina Cato, nutricis ab ab ubere suxit,
Graeca senex didicit, Lachicę post funera scribit
Mortuus & sese in nostros accommodat usus.
Excipias ergo tetrici monumenta Catonis,
Non signiq; manu pervolve, Polona juvenus.
Dumque senis casti praecepta salubria disces,
Et nova verba leges priscos redolentia mores,
Moribus antiquis, praesentibus utere verbis.

Typis

S E B A S T I A N I S T E R N A C I I .

OPTIMAE ET GENEROSAE
indolis puero GEORGIO MNISZEK,
Magnifici NICOLAI MNISZEK, Capitanei Lu-
koviensis, Osiecensis & c. filio, salutarem
bonarum artium profectum optat.

Effecit indoles tua eximia, Georgi Mniszek, et natalium tuorum splendor antiquus, ut Catonem istum, qui suus utique est, tuum facerem; idque ea parte, qua meus est. Quod ego facio tanquam interpres alicuius mercatoris, cuius verba quidem sunt propria in alienam linguam tralata, ceterum res et merx ipsa, mercatoris est. Sic enim disticha latina et praeceptorum sanctimonia, Catonis omnino sunt, verba quoque polonica nostrae gentis sunt, sed vernaculorum versum textura, haec demum mea est, hanc ego tuam facio, tibi quoque do, dico et addico. Tuum igitur erit, o magnae spei puer, assurgere Catoni et versiculos lingua tua materna compositos amplecti, ut relinqua iuventus tuo exemplo assuescat antiquitatis monumenta suspicere et magni facere. Vale, et ut coepisti, humanitatis studia, disce simul et ama, summae maiorum tuorum expectationi responsurus.

Lublino nostris in aedibus. Anno Domini

M. D. LXXXVIII. Sexto Idus Aprilis.

Sebastianus Acernus
Sulmircius.

Przekład S. Klonowicza tytułu dystychów i przedmowy (Praefatio) brzmi:

Książeczki osobliwe Katona, filozofa obyczajnego,
o przestrojach życia pospolitego.

Gdyżem bączył, iż się barzo wiele ludzi na drodze obyczajów srodze myli, rozumiąłem to być za rzecz przystojną, ratować i radzić domniemaniu ich; a nąwiecej, aby oni z pochwałą żyjąc, poczciwości doszli. Teraz cię tedy, synu nąmilszy, uczyć będę, którymbyś sposobem obyczajaje umysłu twego umiarkowál. Przetoż ty niniejsze przestrogi moje tak czytáj, cobyś je zrozumiał. Abowiem czytać, a w rozum sobie nie brać, lepiejby snądź niechać.

Disticha Catonis.

Liber primus.

WIERSZE KATONOWE.

1. Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi praecipue sit pura mente colendus.

Gdyżci jest Bóg nąwyszy duch,
Jako w piśmie jest o tym słuch,
Patrzyż, aby go naprzód ćcił
I czystym umysłem chwálił.

Jeślić Bóg jest myśl wieczną,
Jak z pisma słychamy,
Tedyć my go też myślą
Szczyrą chwalić mamy.

2. Plus vigila semper, nec somno deditus esto;
Nam diuturna quies vitiiis alimenta ministrat.

Więcej czując nie dosypiaj,
Snowi nad się góry nie daj,
Abociem długie spanie
Zbytłom czyni rozmnożenie.

Więcej czasu niż snowi
Udzielaj czujności,
Bo rád plodzi długi sen
Dziwne namiętności.

3. Virtutem primam esse puta compescere linguam:
Proximus ille deo, qui scit ratione tacere.

Przednią cnota i wielką,
Kto może wścięgać języka.
Tenci bliżek Bogu silnie,
Kto umie milczeć rozumnie.

Trzymać język na wodzy
Cnota to osobną,
Milczeć wedle czasu jest
Rzecz Bogu podobną.

4. Sperne repugnando tibi tu contrarius esse:
Conveniet nulli, qui secum dissidet ipse.

W żadnej rzeczy nie bądź sporny,
By sobie nie był przeciwny.
Z żadnymci się ten niezgodzi,
Kto sám w swoich rzeczách brodzi.

Nie bądź sobie przeciwny,
Bo ten upór szkodzi,
Kto sám sobie odporny,
Z kimże się ten zgodzi?

5. Si vitam inspicias hominum, si denique mores,
Cum culpent alios, nemo sine crimine vivit.

Gdy weźrżysz na ludskie zgraje,
Na ich różne obyczaje,
Nie chciej winować nikogo,
Bez grzechu niemasz żadnego.

Patrz obyczajów ludzkich
Na świeże przykłady:
Ganim insze, choć żaden
Nie jest bez przysady.

6. Quae nocitura tenes, quamvis sint cara, relinque:

Utilitas opibus praeponi tempore debet.

Co sobie szkodnego czujesz,
Odrzuć, chociaż to miłujesz.
Dobrzeć niegdy lube stracić,
Aby mógł lepszego nabyć.

Odbądź tego, co by wiecej
Mogło szkodzić potym.
Lepszy pokój, niż trzymać
Lubą rzecz z kłopotem.

7. Constans atque levis, ut res expostulat, esto,

Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

Statecznym bądź, niegdy lekkim,
Jako rzecz chce pod czasem swym.
Bez winyć to mądry czyni,
Kiedy z czasem zwyczaj mieni.

Statecznym być, a pod czas
Rzeczko niestatecznie
Począć zejdzie się to i
Mądrym ludziom grzecznie.

8. Nil temere uxori de servis crede querenti,

Saepe etenim mulier, quem coniunx diligit, odit.

Nic łatwie nie wierz żenie swjej,
Nie słuchaj na sługi skarg jej.
Częstokroć, kogo mąż miłuje,
Żona sługę prześladowuje.

Nie wierz, gdy na dobrego
Sługę skarży żona,
Bo kogo mąż rád widzi,
Nienawidzi ona.

9. Si moneas aliquem nec se velit ipse moneri,

Si tibi sit carus, noli desistere coeptis.

Kiedy kogo napominasz,
A przeto wdzięki w nim nieznasz,
Jeślić jest mił, nieprzystawaj,
Niewdzięczności jego nie dbaj.

Gdy przyjacielskie kárzesz
Słowy niekarnego,
Jeślić mił, nie odstępaj,
Przedsięwzięcią swego.

10. Contra verbosos noli contendere verbis,

Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.

Gdy się zejdziesz nieskim mównym,
Nie bądź że mu w słowiech spornym:
Mowaciem dána koźdemu,
Mądrość umysłná rzádkiemu.

Z wielomównym człowiekiem
Nie zprzecząj się słowy.
O mowę nic, báczenie toć
Nie leda głowy.

11. Dilige sic alios, ut sis tibi carus amicus.

Sic bonus esto bonis, ne te mala damna sequantur.

Tako miej miłość ku innemu,
By sobie sprzyjał samemu,
By tak dobrym dobrze działál,
Jakoby szkody sám niemiál.

Tak insze miłuj, cobys
Sám sobie dogodził,
Dobrym dobrze czyj, cobys
Sobie zły nie szkodził.

12. Rumores fuge, ne incipias novus autor haberi,

Nam nulli tacuisse nocet, nocet esse locutum.

Chroń się, by wieści nie nosił,
Aby wieścinoszą nie był.

Byś nie był za plotkę mián,
Chroń się plonych wieści.

Żádnemuć milczeć nie szkodzi,
Częstoć kłopot mowa rodzi.

Milczenia się nie kajem,
Kajem się powieści.

13. *Rem tibi promissam certo promittere noli,
Rara fides ideo, quia multi multa loquuntur.*

Rzecz, którą masz obiecaną,
Nie obiecuj jej za daną,
Rzákáć między ludźmi wiara,
Iż zbytnią jest mnogich gwara.

Słownych sobie obietnic
Nie kładź za istotę,
Mowa mową, przyjmuj też
Za wdzięczne ochotę.

14. *Cum quis te laudat, iudex tuus esse memento:
Plus aliis de te, quam tu tibi, credere noli.*

Kiedyby cię niekto chwálił,
Patrz, by sám swym sędzią był,
Nie wierz o sobie innemu
Więcej niż sobie samemu.

Sám się osądz, gdy cię kto
Próżną chwałą ráczy,
Nie dierz więcej o sobie,
Niż sumnienie świadczy.

15. *Officium alterius multis narrare memento,
Atque aliis cum tu benefeceris ipse, sileto.*

Gdyćby kto dobre udziałł,
Patrz by to mnogim powiedział,
A sám, gdy dobrze uczynisz,
Póty wdzięk jest, póki milczysz.

Uczyność przyjacielską
Pamiętáj rozgłaszać,
A gdy sám dobre czynisz,
Nie chciej się wynaszać.

16. *Multorum cum facta senex et dicta recenses,
Fac tibi succurant, iuvenis quae feceris ipse.*

Gdy mnogie rzeczy pamiętász
A cudze dzieje powiedász,
Powiedáj też w swej starości,
Coś dobrze czynił w młodości.

Gdy dzieje przypominász,
Słowa i przygody,
Na starość cudze wspomniesz,
Coś też czynił młody.

17. *Ne cures, si quis tacito sermone loquatur;
Conscius ipse sibi de se putat omnia dici.*

Nie dbáj czyjego szeptaniá,
Ani cichego mówieniá,
Bo kto się sobie winnym zdá,
By o nim mówiono, mniemá.

Nie dbáj, gdy kto z drugim co
Poszeptem rokuje,
Ten mniemá, by o nim rzecz,
Kto na się co czuje.

18. *Cum fueris felix, quae sunt adversa, caveto:
Non eodem cursu respondent ultima primis.*

Kiedy będziesz w rzeczách szczesnych,
Ostrzegáj się i przeciwnych.
Szczęście krzywą drogą chodzi,
Rzákdo przodek z końcem zgodzi.

Gdy cię pieści Fortuna,
Nieszczęściu zabiegáj,
Bo choć przodek fortunny,
Końca się przestrzegáj.

19. Cum dubia et fragilis sit nobis vita tributa,
In morte alterius spem tu tibi ponere noli.

Gdyż wszelki człowiek śmiertelny, A żywot jego niepewny, Nie czekaj śmierci cudzej Ani pokładaj nadzieje w niej.	Jak wątpliwy wiek nasz, sám Widzisz, co się dzieje, Nie fundujże na cudzej Śmierci swej nadzieje.
---	--

20. Exiguum munus, cum dat tibi pauper amicus,
Accipito placide, plene et laudare memento.

Jeślić niegdy dár niedrogi Podá przyjaciel ubogi, Przyjmi od niego wdzięcznie, Przed każdym chwál dostatecznie.	Chudego przyjaciela, Choć niedrogie dary, Przyjmi z łaską, chuć jego Zalecáj bez miary.
--	--

21. Infantem nudum cum te natura creavit,
Paupertatis onus patienter ferre memento.

Gdyż cię tako Pán Bóg zrządził, Iżeś się nago narodził, Nie miej w ubóstwie teskności, Ale je noś w cierpliwości.	Gdys się nagim urodził Na tę biedną ziemię, Cierpże skromnie ubóstwo, Przyrodzone brzemię.
--	---

22. Ne timeas illam, quae vitae est ultima finis,
Qui mortem metuit, quod vivit, perdit id ipsum.

Nie bój się nigdy onego, Co jest skonanie wszystkiego, Bociem, kto sie boi umrzeć, Bezpieczeństwa nie może mieć.	Nie uchronionej śmierci Nie lękaj się, bo tak I tę trochę żywota Stracisz, nie pójdzieć w smak.
---	--

23. Si tibi pro meritis nemo respondet amicus,
Incusare deum noli, sed te ipsum coerce.

Jeśli za tve dobrodziejstwa, Nie wracając przyjacielstwa, Przeto Bogu nie uragáj, A sám siebie potym wściągáj.	Gdyć przyjaciel niewdzięczny Żle płaci záslugi, Nie winuj Boga, lecz się Hamuj na czas drugi.
---	--

24. Ne tibi quid desit, quaesitis utere parce,
Utque quod est, serves, semper tili deesse putato.

Chcesz, by zawždy potrzebę miał, Patrz, by miernie używał. A to, co masz, dobrze chowáj, Niedostatku sie wystrzegáj.	Żebyć na czym nie zeszło, Tak mniemáj, żeć zchodzi, Używáj tego skromnie, Coć do rąk przychodzi.
---	---

25. Quod praestare potes, ne bis promiseris ulli,
Ne sis ventosus, dum vis urbanus haberi.

Coby mógł jednym razem dać, Nie chcej dwa razy obiecować,	Trzymáj słowo, pragnieszli Za słownego być mián,
--	---

Aby nie rzeczon wichrowym,
Kiedy chcesz być widzián dobrym.

Byś zaś nie był za dworstwo
Pędziwiatrem nazwán.

26. *Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus,
Tu quoque fac simile: sic ars deluditur arte.*

Któryc jest obłudnej mowy,
Sercem przyjáciel nieprawy,
Ty też jemu także działáj,
Chytrością chytróść porażáj.

Ktoć usty przyjácielem,
A sercem obłudnie,
Ty mu też wtaż, tak zdrady
Powetujesz cudnie.

27. *Noli homines blandos nimium sermone probare:
Fistula dulce canit, volucrum dum decipit auceps.*

Nie tym doświádszáj człowieka.
Iści má łagodne słowa,
Ptásznik trzcinką słodko łudzi
Wten czas, kiedy ptáki gładzi.

Nie dbáj na gładkie słowa
I mowę jedwabną:
Tak ptásznik zdrádzá ptáka
Piszczáleczką wábną.

28. *Si tibi sint nati nec opes, tunc artibus illos
Instrue, quo possint inopem defendere vitam.*

Jeśliby miał wiele dziátek,
A imieniá niedostátek,
Dáj by sie rzemiosł uczyli,
Napotym sie tym żywili.

Mászli syny, a licha
Majętnóść do tego,
W rzemiosłoz z nimi,
Niecháj duszę żywią z niego.

29. *Quod vile est, carum, quod carum est, vile putato,
Sic tibi nec parcus nec avarus habebis ulli.*

Co jest táníe, drogo mniemáj,
A o drogiem táníe trzymáj,
A tako cię nie chciwego
Ani poznają skąpego.

Drogą rzecz táníe szacuj,
A táníą zaś drogo,
U siebie skąpym nie bądź,
A chciwym u kogo.

30. *Quae culpae soles, ea tu ne feceris ipse,
Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.*

Coby kolwiek w innym winił,
Patrz, by tego sám nie czynił.
Próżnociem drugiego kárze,
Kogo taká wina maże.

Co w drugim ganisz, sám się
Nie dopuszczáj tego:
Sprosná to, gdy kto błádząc
Strofuje drugiego.

31. *Quod iustum est, petito, vel quod videatur honestum;
Nam stultum est petere, quod possit iure negari.*

Tego żádáj, co jest sprawne,
A coby było poczesne,
Boć głupstwo jest tego prosić,
Czegoć mogą sprawnie bronić.

Przystojnej i uczciwej
Rzeczy żádáj dusznie,
Bo, co niesłusznie prosisz,
Odmówiáć to słusznie.

32. Ignotum tibi (tu) noli praeponere notis,
Cognita iudicio constant, incognita casu.

Któregoby nie dobrze znał, Nad znajome by nie przekładał, Przespieczniejciem ze znajomym być, Niżli w niezajomym wątpić.	Nieznajomego sobie Nie kładź przed znajomym, Boś owego nie świadom, A tegoś świadomym.
---	---

33. Cum dubia in certis versetur vita periculis,
Pro lucro tibi pone diem, quocunque laboras.

Gdyż nasz żywot jest niepewny I szkód rozmaitych pełny, Za zysk sobie policzaj dzień, Gdy cokolwiek pracujesz weń.	Iż ten żywot niepewny, Miej to za zysk hojny, Gdy dzisiejszy przeżywiesz Dzień na wszem spokojny.
---	--

34. Vincere cum possis, interdum cede sodali;
Obsequio quoniam dulces retinentur amici.

Chociąby też mógł zwyciężyć, Chciej sąsiadowi ustąpić, Z powolności ten zysk bywaj: Przyjaciół zachowawaj.	Choćbyś dobrze mógł wygrać, Daj się czasem pożyć. Folga trzymaj przyjaciela, Máš mu czasem złożyć.
---	---

35. Ne dubites, cum magna petas, impendere parva:
Hic etenim rebus coniungit gratia caros.

Nie wątpi mało nałożyć, Kiedy chcesz o więcsze prosić, Takowymiciem rzeczami Roście laska między nami.	Żądaszli wielkiej rzeczy, Nie żałujże matej, Pragnieszli zachowania I miłości całej.
---	---

36. Litem inferre cave, cum quo tibi gratia iuncta est:
Ira odium generat, concordia nutrit amorem.

Komuś sie przyjaźnią spojł, Strzeżysz, by s nim swąd nie stroił, Z gniewuć nienawiść pochodzi, Zgoda prawą miłość rodzi.	Nie pieniąj się leda ocz Z przyjacielem, bo z tąd Nienawiść roście; zgoda Laskę jedną zewsząd.
---	---

37. Servorum ob culpam, cum te dolor urget in iram,
Ipse tibi moderare, tuis ut parcere possis.

Jeśli sie kiedy rozgniewasz, Iż na sługi przyczynę masz, Patrz, aby sie sám powściągał A swoim przepuszczaj umiał.	Gdy się na sługi zgniewasz, Hamuj się więc Panie; Twoić to domownicy, Báczenie miej na nie.
---	--

38. Quem superare potes, interdum vince ferendo,
Maxima enim morum semper patientia virtus.

Któregoby mógł przelomić, Cierpieniem go chciej zwyciężyć.	Choćbyś kogo mógł przemoc, Przyłóż cierpliwości,
---	---

Cierpliwość wielką cześć má,
Ledwy jej jest cnota równá.

Bo ta między cnotami
Przodek má z dáwności.

39. *Conserva potius, quae sunt iam parta, labore :*

Cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.

Lepiejci nabyte chować,
Niżli sie potym dorábiać,
Bo w niepożytku robocie
Nie obronisz sie lichocie.

Chowáj, radząc, nabyte
Rzeczy, bo kto traci
Gotowiznę, rád to więc
Niedostatkiem płaci.

40. *Dapsilis interdum notis carus et amicis*

Cum fueris felix, semper tibi proximus esto.

Bądź szczodrniegdy znajomym swym,
Zwłaszcza przyjácielom miłym,
Ale kiedyś nászczęśliwszy,
Nápierwej sobie bądź bliszy.

Nie wadzić też i szczodrość
Ku powinowatym,
Lecz sobie powinniejszy
I bliższy bądź zatym.

Finis libri primi.

Liber secundus. Księgi wtóre.

*Telluris si forte velis cognoscere cultus,
Vergilium legito. Quodsi mage nosse laboras
Herbarum vires, Macer tibi carmine dicet.
Si Romana cupis et Punica noscere bella,
Lucanum quaeras, qui Martis proelia dicet.
Si quid amare libet, vel discere amare legendo,
Nasonem petito: sin autem cura tibi haec est,
Ut sapiens civas, audi quae discere possis.
Per quae semotum vitiiis traducitur accum.
Ergo, ades, et quae sit sapientia, discite legendo.*

Jeśliby chciał dobrze orać,
Wirgiliusza masz czytać.
A chceszli i zielne siły
Poznać, jakowe by były,
Wierszmi to Macer wypisał,
Mnogich pożytki powiedział.
Jeśliby też kto rad słyszał,
Jakie Rzym z *Puny* boje miał,
Tych się od Lukána dowie,
Ten Marsowe bitwy powie.

Lubili się co miłować,
A cztąc chcesz umieć fryować,
U Nasona dobrze poznasz.
Paknęli lepszy umysł masz,
A chcesz podług miłości żyć,
Słuchaj, skąd się możesz uczyć,
Jakoby grzechów próżen był,
Swój żywot rządnie prowadził,
Tuż bądź pilen, gdy nie rozumiesz,
Co jest mądrość, cztąc się dowiesz.

Chceszli rolę uprawiać, nauczy cię dąwny
Gospodarz Vergilius, Macer zasię sławny
Ukażeć moc ziołeczek i różliczne soki.
Chceszli też wiedzieć, jakie płynęły potoki
Krwie rzymskiej u Farsalu, Lukanus ci powie.
Kto chce sztucznie miłować, ten się tego dowie
Od Nazona chytrego. A chceszli się uczyć,
Jako wiek swój prowadzić, możesz w to uliczyć,
Gdy te książki przeczytasz, tu się dowiesz snadnie,
Jakoby bez nagany żyć na świecie składnie.

1. Si potes, ignotis etiam prodesse memento;

Utilius regno, meritis acquirere amicos.

Jeśliby cię mogło dostać,
Chciej i obcym dobrze działać,

Jeśli możesz wspomagać,
I obce wspomagać.

Pożyteczniejsi niż królestwo,
Z dobroci mieć przyjaćielstwo.

Wielkąc rzecz zachowanie,
W nież się zapomógają.

2. *Mitte arcana dei, coelumque inquirere, quid sit,*
Dum sis mortalis, quae sunt mortalia, cura.

Boskich tajemnic sie nie badáj,
Co jest niebo, tego niecháj.
Lepiejci, gdyżes śmiertelny,
By śmiertelnych spraw był pilny.

Niecháj tajemnic bożych
I niebieskich rzeczy,
Ale, gdyżes śmiertelny,
Miejże swe na pieczy.

3. *Linque metum leti; nam stultum est tempore in omni,*
Dum mortem metuis, amittis gaudia vitae.

Nie chciejże sie śmierci lękać,
Głupiac jest rzecz zawždy w tym trwać,
Bociem, kto sie boi śmierci,
Wesele żywota traci.

Nie lękáj się ustawnie
Śmierci: Bowiem, kto się
Lęká, ten puszczá wszystkie
Pociechy imo się.

4. *Iratus de re incerta contendere noli:*

Impedit ira animum, ne possit cernere verum.

Gniewliwy w rzeczy niepewnej,
Nie chciej twierdzić uporu w niej,
Gniewci rozumowi szkodzi,
Bo go z prawej prawdy zwodzi.

Zagniewany nie swórz się
O rzeczy wątpliwe,
Gniew zatłumiá báczenie
I czyni skwapliwe.

5. *Fac sumptum propere, cum res desiderat ipsa,*

Dandum etenim est aliquid, cum tempus postulat aut res.

Nie żałuj kosztu wielkiego
Na rzecz cześną czasu swego.
Mądryc przeto skárb chowają,
Gdzie potrzeba tam ji dają.

Gdy rzecz tak potrzebuje,
Nie żałuj nákladu,
Dáj, gdzie dać, a mądrych w tym
Naśladuj przykladu.

6. *Quod nimium est, fugito, parvo gaudere memento:*

Tuta mage est puppis, modico quae flumine fertur.

Zbytku zawždy prózen być chciej,
Na małej rzeczy dosyc miej,
Bo bezpieczniejszá łódź bywá,
Która na małej wodzie pływá.

Strzeż się zbytku, na male
Przestáj, bo więc bywá,
Iż łódź na równej rzece
Beśpieczniejszá pływá.

7. *Quod pudeat, socios prudens celare memento,*

Ne plures culpent id, quod tibi displicet uni.

Z czego by sie kto miał sromać,
By kto tań, chciej pamiętać,
Aby mnogich szmer nie powstáł,
Z tej rzeczy, któraś sám wiedziáł.

Za co by się przyjaćiel
Miał wstydzic, miej w sobie,
Niech wielu nie obrázá
Rzecz nielubá tobie.

8. Nolo putes pravos homines peccata lucrari;
Temporibus peccata latent *et* tempore patent.

Nie mniemáj, aby za zły skutek
Mieli źli który pożytek:
Pod czasem sie grzechy tają,
Potym sie więc wyjǳiawiają.

Nie mniemáj, patrząc na zle,
By im to Bóg przespál,
Choć im w jeden czas przejrzy,
W drugi będzie tresktál.

9. Corporis exigui vires contemnere noli:
Consilio pollet, cui vim natura negavit.

Niezgárdzáj nigdy onego,
Który jest wzrostu malego:
Radniczem tacy bywają,
Którzy siły nie miewają.

Nie wáz sobie lekce sił
Człowieka malego,
Bo choć nie duż, fortelem
Pokoná więc swego.

10. *Quem scieris nōn esse parem tibi, tempore cede:*
Victorem a victo superari saepe videmus.

Dobrzeć jest czasem ustąpić,
Komu równien nie możesz być:
Częstociem sie to przygádzá,
Smierny butnego pochádzá.

Gdy widzisz, że nie równo,
Czekájże pogody,
Dojdzieć i zwyciężony
Na zwycięzcy szkody.

11. Adversus notum noli contendere verbis:
Lis *minimis verbis* interdum maxima crescit.

Nigdy przeciw znajomym
Pyszną mową nie bądź wspornym:
Małeć słowo drugdy szkodzi
A silną więc zwadę rodzi.

Przeciw przyjácielowi
Nie zprzeczáj się słowy:
Bo roście wielkie zászcie
Z niepotrzebnej mowy.

12. Quid deus intendat, noli perquirere sorte:
Quid statuat de te, sine te deliberat *ipse*.

Co Bóg uczynić umyślił,
Patrzáj, by o tym nie guślił,
Bo jako kogo osádził,
Przez ciebie dáwno urzádził.

Nie mietáj losów o to,
Co Bóg myśli w niebie.
Coby z tobą miał czynić,
Trafi w to bez ciebie.

13. Invidiam nimio cultu vitare memento,

Quae si non laedit, tamen hanc sufferre molestum est.

Zbytних ubiorów nie miewáj,
Tym się záwiści wystrzegáj,
Którą, acz nie może szkodzić,
A wszakoż lepiej bez niej być.

Ubiorem sobie świetnym
Zázdności nieboże
Nie czyn, a chroń się tego,
Bez czego być może.

14. *Esto animo forti, cum sis damnatus inique:*

Nemo diu gaudet, qui iudice vincit iniquo.

Bądź umysłu statecznego,
Gdy cię skáżą niewinnego.

Mężnie cierp, gdyć co który
Sędziá skáże krzywo,

Długość temu rád nie będzie,
Kto niesprawnie sąd przewiedzie.

I ten, co po nim dekret,
Nie wskurá jak żywo.

15. *Litis praeteritae noli maledicta referre,
Post inimicitias iram meminisse malorum est.*

Swáru przeminęłego
Nie wzmieniaj słowa żadnego.
Żłiciem ten obyczáj mają,
Po zgodzie gniew wspominają.

Nie ponáwiáj uszczypków,
Abo krzywd jednanych,
Bo to obyczáj ludzi
Niepohamowanych.

16. *Ne te collaudes nec te culpaveris ipse,
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Nie chciej sie sám nigdy chwálić,
Ale ani takież ganić,
Coć ludzie głupi działają,
Którzy marnie óci żądają.

Ani się chlub ani gáń,
Bo to więc przychodzi
Tym, co ich próżnej chwály
Marny wiatr uwodzi.

17. *Utere quaesitis modice: cum sumptus abundat,
Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.*

Kiedy imienie będziesz miál,
Patrz, by go miernie pożywał,
Bo, co nie rychło nazbierász,
W krótkim czasie wszystko styrász.

Używáj dóbr przystojnie,
Bo prędko ubywá
W nierządzie tego, co się
Długi czas nabywá.

18. *Inspiens esto, cum tempus postulat aut res:
Stultitiam simulare loco prudentia summa est.*

Ukazuj sie za głupiego,
Gdy czas potrzebuje tego
Wielkąć mądrość tacy mają,
Którzy sie tak odmienią.

Stawić się za prostáka,
Podczas i nieuka,
Być z głupia mądrym, wierz mi,
Nie lada to sztuka.

19. *Luxuriam fugito, simul et vitare memento
Crimen avaritiae; nam sunt contraria fama.*

Chroń sie żywota zbytniego
Takież łakomstwa wszelkiego,
Boć ty grzechy różno chodzą,
A czci ludskiej barzo szkodzą.

Jako zbytku tak skępstwa
Strzeż się, bo oboje
Twą dobrą sławę psuje
I záslugi twoje.

20. *Noli tu quaedam referenti credere semper:
Exigua est tribuenda fides, qui multa loquuntur.*

Nie wszystkiego wierz takiemu,
Jen wieści nosi každemu:
Radzić sie sprawdą mijają,
Którzy wiele powiedają.

Nie wierz temu, coć wieści
Przynosi do ucha:
Rád się myli ten, który
Wielomownych słuchá.

21. *Quod potu peccas, ignoscere tu tibi noli:*

Nam *nullum crimen vini est, sed culpa bibentis.*

Gdy w pijánstwie nieco spáchasz,
O to sie ty sám karać mász,
I darmo by picie winił,
Tyś sám zgrzeszył, gdyś sie upił.

Gdy po pijanu zgrzeszysz,
Sobie nie poblázáj,
Żeś sám winien, nie wino,
U siebie uwázáj.

22. *Consilium arcanum tacito committe sodali,*

Corporis auxilium medico committe fideli.

Nie koźdemu rady zjáwiáj,
Milczącego drugdy patrzáj,
A wiernycy też lekárz má być,
Któremu sie mász dać leczyć.

Milczącemu się zwierzáj
Tajemnice skrytej
A cnemu lekarzowi
Choroby nie zbytej.

23. *Successus indignos noli sufferre moleste:*

Indulget fortuna malis, ut laedere possit.

Przydáć sie co przeciwnego,
Nie chciejże sie smęcić z tego.
Żlić szczęście powolne mają,
Na ostatek upádają.

Nie narzekáj na szczęście,
Gdyć sie co nie zdarzy:
Zły człek, gdy w szczęściu pływá,
Rád się na nim sparzy.

24. *Prospice, qui veniunt, hos casus esse ferendos;*

Nam levius laedit, quidquid praevideris ante.

Mász wszytki przyće przemyślić,
By, gdy przyjdą, mógl je znosić.
Tak látwie wszytko ścierpiemy,
Kiedy więcej przegładniemy.

Odwáz sobie cierpieć, co
Bóg przepuścić ráczy,
Nie tak szkodzi, co przed tym
Człowiek wczas obáczy.

25. *Rebus in adversis animum submittere noli:*

Spem retine; spes una hominem nec morte retinet.

We wszytkich rzeczách przeciwnych
Nie upuszczáj sił umysłnych,
Nadzieje sie mocnie trzymáj,
A do śmierci zawždy dufáj.

Nie trwóz sobą, gdyć szczęście
Nie dobrze postuży,
Dzierż się nadzieje, bo ta
I po śmierci płuży.

26. *Rem, tibi quam noscis aptam, dimittere noli:*

Fronte capillata, post haec occasio calva.

Rzecz, aczbyś sobie godną znál,
Patrz, aby jej nie opuszczál:
Pogodać z włosy na czele,
Aleć więc golá na tyle.

Nie opuszczáj pogody,
Za czoło ją chwyťáj
Obrosłe, pozád łysej
Uchwycić nie pytáj.

27. *Quod sequitur, specta, quodque imminetante, videto:*

Illum imitare deum, qui partem spectat utramque.

Co przed tobą, na to patrzáj,
A na ząd sie też oglądáj,

Za się i przed się patrzáj,
Naśladuj owego,

Za tym *bogiem* zawždy idzi,
Który na wsze strony widzi.

Co go Januszem zową,
Boga dwogłowego.

28. Fortior ut valeas, *interim* parcior esto :

Pauca voluptati debentur, *plura* salutis.

Aby zdrowie pewniejsze miał,
Patrz, aby sie miernie chowál,
Co námniej roskoszy dáváj,
Ale zdrowiu wszystko chowáj.

Dłá zdrowiá strzeż mierności
I skromności karnej,
Zdrowiús więcej powinien,
Niż roskoszy marnej.

29. Iudicium populi nunquam contempseris unus,

Nulli ne placeas, dum vir contemnere multos.

Co sie wszystkim ludziem widzi,
Przeciw temu sám nie idzi,
Bo jednoby wszystkie wzgardził,
Tak zúdnemu nie bédziesz mił.

Nie bądź sám przeciw wszystkim,
Próžno się w tym błáźnisz,
Z nikim się nie zgádzając,
Wszystkich na się zwáńsisz.

30. Sit tibi praecipue, quod primum est, cura salutis;

Tempora ne culpes, cum sis tibi causa doloris.

Toć jest nade wszystkie rzeczy,
Aby miał zdrowie na pieczy;
Głupieciami na lata wkładasz,
Gdy sám sobie niemocy żádasz.

Miej o zdrowiu sposobnym
Pieczę, radzę tobie,
By zaś czasów nie winił,
Będąc winien sobie.

31. Somnia ne cures; nam mens humana, quod optat,

Cum vigilat sperans, per somnum cernit id ipsum.

Snów swych nie barzo powiedáj,
A cudzych też nierád słucháj,
Cociem na jawie żádają
Ludzie, to we śnie widają.

Nie wierz we sny, bo o czym,
Człek myśli na jawi,
To mu się rado we śnie
Jak istá rzecz stawi.

Finis libri secundi.

Liber tertius.

Hoc quicumque velis carmen cognoscere lector,
Haec praecepta feres, quae sunt gratissima vitae.

1. *Instrue praeceptis animum, nec discere cessa*¹⁾;
Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.

Commoda multa feres, sin autem spreveris illud
Non me, scriptorem, sed te neglexeris ipse.

Kto to czie a rádby poznál,
Jakoby sie sprawować miál,
Co tu káżą, chciej to pełnić,
A ktemu swój żywot rządzić,
Umysł cnotami naprawiáj,
A uczyć się nie przestáwáj;

Człowiekiem jest nieuczony
Jako żywo pogrzebiony.
Wielkić zysk czyni nauka,
Kto jej jedno pilnie szuka.
Jeśli nie dbász, nie mnie wzgardzisz,
Ale sam sobie zaszkożisz.

(Przekład Klonowicza.)

Czytelniku, mászli chęć te księgi przebieżeć,
Nájdziesz, na czymci będzie nie mało náleżeć
Do cnotliwego życia. Boć po prawdzie powiem,
Iż człowiek bez nauki umarlemu rowien.

2. *Cum recte vivas, ne cures verba malorum;*
Arbitrii nostri non est, quid quisque loquatur.

Gdy ty żywiesz sprawiedliwie,
Nie dbáj, gdy cię winią *łzywie*;
Tego nie możem zabronić,
Może koždy, co chce, mówić.

Gdy ty żywiesz cnotliwie,
Nie dbáj na zlych mowy,
Bo ludzkich ust hamować,
Nie naszej to głowy.

3. *Productus testis, salvo tamen ante pudore,*
Quantumcumque potes, celato crimen amici.

Gdy cię wzową na świadectwo,
Pamiętájże swe człowieczstwo,

Będąc świadkiem cudzego,
Ochroń przewinieniá

¹⁾ W drukach polskich ten pierwszy dwuwiersz został wsunięty między dwa inne dwuwiersze, stanowiące wstęp do księgi trzeciej.

A póki ze ścią możesz, tój,
Grzechu tajnego nie zjawiáj.

Przed sądem, pókić sstáwá
Wstydu i sumnieniá.

4. *Sermones blandos blaesosque cavere memento;*
Simplicitas veri sana est, fraus ficta loquendi.

Mówki sie wiaruj lagodnej,
Nie radać práwda bywá w niej,
Prostác mowa jest prawdziwá,
Ale obłudná zdradliwá.

Strzeż się tego, co owo
Przekęsuje słówka;
Práwda w bród idzie, w gładkich
Słowiech samolówka.

5. *Segnitium fugito, quae vitae ignavia fertur:*
Nam cum animus languet, consumit inertia corpus.

Strzeż sie, abyś gnuśny nie byl,
A niedbale na świecie żył,
Boć jedno umysł zemdleje,
Wszystko więc ciało zlenieje.

Odejmuje się lenistwu,
Bowiem ta záraza
Nadwątli więc człowieka,
Jako rdza żelaza.

6. *Interpone tuis interdum gaudia curis,*
Ut possis animo quemvis sufferre laborem.

Nie zawždyć jest dobrze myślic,
Trzebać niegdy krotofilic,
Bo myśl, gdy nie odpoczywá,
Słabá ku wszęj sprawie bywá.

Przeplátáj dobrá myślá
Twe pilne zabawy,
Żebyś się zaś chętlivszy
Wrócił do swej sprawy.

7. *Alterius dictum vel factum ne carpseris unquam*
Exemplo simili, ne te derideat alter.

Cudzym rzeczám nie urągáj,
Ani sie też z słów naśmiewáj,
Boć równá miarká odlejá,
Takię sie z ciebie naśmiejá.

Nie szkaluj słów ani też
Spráw niczyich, bracie,
By zaś potym nie przyszedł
Kto zębatszy na cię.

8. *Quae tibi sors dederit, tabulis suprema notato,*
Augendo serva, ne sis, quem fama loquatur.

Coć szczęście dá, dobrze chowáj,
Á pracujác, wždy przyczyniáj,
By cię nędznikiem nie zwáno,
Gdy cię pierwej panem miáno.

Coć dáł Bóg, to w testament
Napisz na ostatku,
A przyczyniáj, byś w nędzę
Nie wpádl po dostatku.

9. *Cum tibi divitiae superant in fine senectae,*
Munificus facito vivas, non parcus, amicis.

Jeśliby miał bogáctw w obftości,
A już przyjdiesz ku starości,
Tam ich swiebodnie pożywáj,
Przyjácielom ich udzieláj.

Mászli w swojej starości
Bogate zebranie,
Nie bądź skąp przyjácielom,
Lecz miej oko na nie.

10. *Utile consilium dominus ne despice servi:*

Nullius sensum, si prodest, tempseris unquam.

Jeśli sługa dobrze radzi,
Mądry Pán tego nie zgardzi:
Nie gárdź rozumem niczym,
Kiedy widzisz pożytek w nim.

Nie gárdź, gdyć wierny sługa
Ku dobremu radzi:
Na dobre kogożkolwiek
Usłuchać nie wadzi.

11. *Rebus et in censu si non est, quod fuit ante,*

Fac vivas contentus eo, quod tempora praebent.

Gdyby schodził od miary swej,
A mniejby miał niżli pierwej,
Co możesz mieć, na tym przestáj,
Miecha sie zawždy porádzáj.

Jeśli dziś tego nie masz,
Co przedtym bywało,
Przyjniź za wdzięk, coć szczęście
Terazniejsze dało.

12. *Uxorem fuge ne ducas sub nomine dotis,*

Nec retinere velis, si coeperit esse molesta.

Prze poság żony nie pojmuć,
Tym się pętem nie obwięzuj,
Być jej nie potrzeba wścięgać,
Kiedyby sie chciała precz brać.

Nie żeń się dlá posagu,
A gdy biáłą głowa
Naprze się precz od ciebie,
Niecháj idzie zdrowa.

13. *Multorum disce exemplo, quae facta sequaris,*

Quae fugias, vita est nobis aliena magistra.

Co masz czynić albo niechać,
Z mnogich wzory masz wybierać,
Rzákociem on człowiek błádzi,
Który sie po inych rzádzi.

Czego się masz jąć, czego
Niechać, bez mej rady,
Domyślisz się, gdy pojórzysz
Na cudze przykłady.

14. *Quod potes, id tentes, operis ne pondere pressus,*

Succumbat labor et frustra tentata relinquant.

Coby znál, iż możesz znosić,
O takie sie chciej pokusić,
Aby darmo nie pracowál,
Na koniec w śmiechu nie ostál.

O to się kuś, co zmożesz,
Bo gdzie się pokusisz
Więcej, odbieżeć tego,
Nie skończywszy, musisz.

15. *Quod nosti haud recte factum, nolito tacere,*

Ne videare malos imitari velle tacendo.

Kiedyby co złego poznál,
Patrz, aby tego nie milczál,
By złym ludziom rówien nie był,
Jeśliby ich złości taił.

Nie milcz tego, gdybyś co
Znál niesłusznego w kim,
Żebyś przez swe milczenie
Nie zostál i sám w tym.

16. *Iudicis auxilium sub iniqua lege rogato;*

Ipsae etiam leges cupiunt, ut iure regantur.

Przeciw wspanu prawa złego,
Żądáj pomocy sędziemu,

Kiedy prawo nieprawne,
Czołemże sędziem,

Chęćciem prawa ustawione
Sprawiedliwie być rządzone.

On kiedy będzie laskaw,
Dogodzi wszytkiemu.

17. Quod merito pateris, patienter ferre memento,
Cumque reus tibi sis, ipsum te iudice damna.

Coby sprawiedliwie cierpiął,
Skromnym w tym być by pamiętał,
Abociem, gdy sie winnym znasz,
Sám sie prawie sędzić mász.

Cierp skromnie, coś zasłużył.
Cnotliwych to fortel,
Choćby wójta nie było,
Wydać na się ortel.

18. Multa legas facito, perlectis *per*lege multa,
Nam miranda canunt, sed non credenda poetae.

Ćci wiele, a co ćciesz, pamiętáj
A ćcione często przeczytáj.
Dziwyc poeci skládają,
Aleć práwdy mało mają.

Wiele czytáj, a wszakże
Z rozsądkiem, bo z dáwna
Dziwy piszą poeci,
Lecz nie wszytko práwda.

19. Inter convivas fac sis sermone modestus,
Ne dicare loquax, dum vis urbanus haberi.

Kiedy będziesz gdzie godowál,
Patrzáj, by w mowie miarę miál,
Abyś świegotem nie przezwán,
Kiedy trafnym chcesz być widzián.

Pomierną się zabawiáj
Przy biesiedzie gádką,
Gdy się dworstwem bawić chcesz,
Byś nie został plotką.

20. Coniugis iratae noli tu verba timere;
Nam lacrimis struit insidias, dum femina plorat.

Mówieniá żony gniewliwej
Nie lękáj sie, ni placzu jej:
Posłuszneciem lzy miewają
Niewiasty, kiedy zdrádzają.

Gdy żona płacze, laje,
Nie bój się jej mowy,
Łzamić więc pokrywają
Zdradę biáleglowy.

21. Utere quaesitis, sed ne videaris abuti:
Qui sua consumunt, cum *deest*, aliena sequuntur.

Mądrze imieniá pożywáj,
Na marne go nie wyżywáj,
Bo kto swych rzeczy nie wściągá,
Potym więc do cudzych sięgá.

Tak używáj ojczyzny,
Cobyć w cale była,
By cię zaś do cudzego
Myśl nie zawodziła.

22. Fac tibi proponas, mortem non esse timendam,
Quae bona si non est, finis tamen illa malorum est.

Umysł taki, by zawždy miál,
Jakoby sie śmierci nie bál,
Boć ona koniec wszytkiego,
Wybáwiá ludzie ze złego.

Byś się śmierci nie lękál,
To u siebie uwáz,
Że się przez nię ze wszytkich
Kłopotów wyzuwász.

23. Uxorís linguam, si frugi est, ferre memento,
Namque malum est *nil* velle pati nec posse tacere.

Cierp żenie, chociaż swarliwá,
Jeślić w domu przyjaźliwá:
Żleć, gdy mąż jest niecierpliwy,
A w języku *niewściągłiwy*.

Uczciwej żony język
Wycierp, chociaż skrzętná,
By tylko gospodyni
W domu była zprętná.

24. *Dilige non aegra* caros pietate parentes,
Nec matrem offendas, dum vir bonus esse parenti.

Prawie swe rodzice miłuj,
Wszystkę im łaskę ukázuj,
A prawą cnotę zachowász,
Jeśli matki nie rozniewász.

Miłuj całą miłością
Rodzice, a k'woli
Ojcu matki nie gniewáj,
Bo to barzo boli.

Finis libri tertii.

Liber quartus.

*Securam quicumque cupis traducere vitam,
Nec vitiiis haerere animum, quae moribus obsunt,
Haec praecepta tibi semper relegenda memento,
Invenias aliquid, in quo te utare magistro.*

Kto kolwiek chce być przespieczny, Mieć w żywocie pokój wieczny Ani być poddánym grzechom, Które szkodzą obyczajom,	Patrz by ty kázni przeczytał. Którem w tych księgách napisál. Nájdiesz w nich nieco takiego, Co cię uczyni lepszego.
--	---

(Przekład Klonowicza.)

Kto chce na świecie życia beśpiecznego użyć,
A występkom niezbędnym w tej mierze nie służyć,
Często czytaj te książki dla pożytku twego,
Nájdiesz tu w nich, coś stanie za mistrza mártwego.

1. Despice divitias, si vis animo esse beatus,
Quas qui suspiciunt, mendicant semper avari.

Náprzód pieniądze masz wzgardzić, Jeśli prawie chcesz bogat być. Łakomić, gdy ich żądają, Nigdy żebrać nie przestają.	Nie kocháj się w bogactwách Chceszli być szczęśliwy, Żebrákkiem jest, choć bogát, Człowiek nader chciwy.
--	---

2. Commoda naturae nullo tibi tempore deerunt,
Si contentus eo fueris, quod postulat usus.

Które kolwiek są pożytki, Ty w sobie człowiek má wszystkie, Gdy jedno na tym przestanie, Czego żądá przyrodzenie.	Zaniecháj zbytku, nic ci Na niczym nie zejdzdie, Bo się rzeczą natura Rowniuczko obejdzdie.
--	--

3. Cum sis incautus nec te ratione gubernas,
Noli fortunam, quae non est, dicere caecam.

Kiedy swej szkody nie widzisz, A rozumem sie nie rządżisz,	Jeśli co nieostrożnie Bez báczenia czynisz,
---	--

Przecz szczęście ślepym przezywász,	Tedy próżno fortunę,
Które nie jest, ani go znász,	Którą błąd jest, winisz.

4. Dilige denarium, sed parce dilige formam,
Quam nemo sanctus nec honestus captat habere.

Miłuj pieniądze, ale miernie,	Szczędzić grosza nie wadzi,
Miłuj i krásę rostopnie,	Na gładkość się szkoda
Których żądny święty nie żądał,	Spuszczać, bo bez cnoty i
Ani wáżył, jeśli je miał.	Grosza błąd uroda.

5. Cum fueris locuples, corpus curare memento :
Aeger dives habet nummos, sed non habet ipsum.

Kiedy będziesz bogactwa miał,	Náprzód zdrowie na pieczy
Patrz, by zdrowie dobrze chowál :	Miej, jeśliś bogatym,
Co po pieniądżach choremu,	Bo, iżeś pán, a nie mász
Gdy mierzion sobie samemu?	Zdrowiá, mało na tym.

6. Verbera cum tuleris discens aliquando magistri,
Fer patris imperium, cum verbis exit in iram.

Gdy sie nauk których uczysz,	Jeśliś niegdy mistrzowi
Skromnie káźń od Boga cierpisz,	Chłostę wytrwál w szkole,
A przeczby ojcu nie cierpiál,	Nie wiem, przecz cię ojcowską
Chociábý cie z gniewem zbakál.	Groza w oczy kole.

7. Res age, quae possunt: rursus vitare memento,
In quibus error inest nec spes est certa laboris.

Zawždy działáj taki skutek,	To czynń, co cię na potym
Z którego ma przydź pożytek	Przywodzi, bo szkoda
A chroń się działa każdego,	Prácej, za którą słuszná
Gdzie nie masz zysku żadnego.	Nie idzie nágroda.

8. Quod donare potes, gratis concede roganti,
Nam recte fecisse bonis in parte lucrorum est.

Kiedy komu co możesz dać,	Co możesz drugiemu dać
Nie dájże sie barzo żędać,	Bez szkody, dáj szcodorze.
Bo gdy dobrym dobrze działász,	Wierz mi: nie leda to zysk
Wielki pożytek z tego mász.	Czynić dobrym dobrze.

9. Quod tibi suspectum est confestim discute, quid sit,
Namque solent, primo quae sunt neglecta, nocere.

Coby miał podeżrzanego,	Spróbuj zrazu u siebie
Dowiedz się z gruntu wszystkiego,	Rzeczy podeżrzane,
A na przodku wszystko złe kárz,	Bo potym rady szkodzą,
Zaszkodzić jeśli zamieszkász.	Z przodku zaniebane.

10.

.

11. Cum tibi proponas animalia cuncta timere,
 Unum hominem tibi praecipio plus esse timendum.

Gdyby sie niemych zwierząt bál, Szkody sie od nich nadziewał, Więcej sie mász czleka wstydzic, Ciężejci może zaszkodzić.	Jeśli dziká bestyá Jest straszliwá komu, Człowiek jest źwierze srogie, Choć chowane w domu.
---	--

12. Cum tibi praevalidae fuerint in corpore vires,
 Fac sapias: sic tu poteris vir fortis haberi.

Jeśli mász ciało udale, A siły w nim dobrze trwałe, Musisz je rozumem rządzić, Chciálliby mężnym rzeczon być.	Jeśli mász, bracie, siłę, A k'temuś jest śmiałym, Miejże i rozum, a tak Będziesz mężem całym.
--	--

13. Auxilium a notis petito, si forte laboras,
 Nec quisquam melior medicus quam fidus amicus.

Przygodzić sie co ciężkiego, Proś pomocy od znajomego, Nieć lepszego zmożyciela, Nad wiernego przyjaciela.	Mászli na się przygodę, Udáj się do swoich. Przyjáciel pewny lekarz, W doległościach twoich.
---	---

14. Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?
 Stultitia est morte alterius sperare salutem.

Gdy sie sám w swej złości psujesz, Próżno kozła ofiarujesz, Ofiarą sie ty nie zbawisz, Jeśli serca nie oprawisz.	Gdys sám zgrzeszył, cierp też sám, Nie bądź tak prostákiem, Byś miał ofiarowanym Skropić grzech ciolákiem.
---	---

15. Cum tibi vel socium vel fidum quaeris amicum,
 Non tibi fortuna est hominis, sed vita petenda.

Chceszli mieć družbę dobrego I przyjaciela prawego, Nie patrzże na jego mienie, Ale na dobre samnienie.	Szukászli przyjaciela, Pierwej niż o zlocie Abo o majątności Pytáj się o cncie.
--	--

16. Utere quaesitis opibus, fuge nomen avari;
 Quid tibi divitiae prosunt, si pauper abundas?

Pożywáj mieniá swojego, By nie mián za łakomego.	Nie bądź łakom, żadne Nie jest w tym wątpienie,
---	--

Co pomoże skarbów mnóstwo?
Gdy po tobie znać ubóstwo.

Iż łakomego pana
Szpital nie imienie.

17. Si famam servare cupis, dum vivis, honestam,
Fac fugias animo, quae sunt mala gaudia vitae.

Chceszli zachować sławę swą,
Pókiś jedno żyw, poczesną,
Bądźże umysłu stałego,
A nie wesel się ze złego.

Chceszli uczciwą sławę
Zachować w całości,
Puść imo się rokoszy
I płonne radości.

18. Cum sapias animo, noli irridere senectam;
Nam, quicumque senex, sensus puerilis in illo est.

Jeśliżes rozumu prawego,
Nie śmieje się z starości żadnego,
Bo u starego głowa siwá bywá,
A przeto dziecińskie smysły miewá.

Głupi to, co się z włosá
Szedziwego śmieje,
Gdyż na starość powtóre
Człowiek zdziecinieje.

19. Disce aliquid; nam cum subito fortuna recedit,
Ars remanet vitaeque hominis non deserit unquam.

Zawždy się wždy ucz nieczemu,
Nie wierz szczęściu niepewnemu:
Owác fortuna przeminie,
A co umiesz, toć nie zginie.

Miej rzemiosło w rękę, bo
Choć szczęście nie służy,
Jednak przecie rzemiosłko
Jakie takie płuży.

20. Perspicito cuncta tacitus, quid quisque loquatur:
Sermo hominum mores et celat et indicat idem.

Cicho swe rzeczy przegładáj,
Co kto mówi, pilnie słucháj:
Mówiąc, człowieka wydaje,
Jakie kto má obyczaje.

Milcząc przysłucháj się, co
Kto mówi. Po mowie
Poznać więc u pacholka,
Co się święci w głowie.

21. Exerce studium, quamvis perceperis artem;
Ut cura ingenium, sic et manus adiuvat usum.

Cokolwiek by dobrze umiál,
Patrz, by uczynki powtárzál,
Bo jak rozum kweie myślenim,
Tak nauka zwyczajenim.

Wyknać trzeba, choć umiesz:
Bez zwyczajaju bowiem,
Jak bezręká nauka
Bywá, zgołać powiem.

22. Multum ne cures venturi tempora fati:
Non timet is mortem, qui scit contemnere vitam.

O tym wiele nie chciej myślić,
Jakoby długo żyw miál być,
Tenci się śmierci nie boi,
Kto o żywot mało stoi.

Nie myśl o tym, gdy má przysć
Przyslaná od Boga
Śmierć; bo, kto o świat nie dbá,
Temu nie jest srogá.

23. Disce, sed a doctis, indoctos ipse doceto :

Propaganda etenim rerum doctrina bonarum.

Ucz się zawždy od mądrego,
Sám też nauczaj głupiego,
Aby się cnoty mnożyły,
W ludziedh pospolite były.

Ucz się, lecz od uczonych,
A ucz zaś nieuki,
Miedzy ludzi podawaj
Uczciwe nauki.

24. Hoc bibe, quod possis, si tu vis vivere sanus :

Morbi namque mali causa est quandoque voluptas.

Takoć trzeba jeść albo pić,
Jakoby mógł we zdrowiu żyć:
Z roskoszy wrzody przychodzą,
Które zawždy zdrowiu szkodzą.

Tyle pij, ile szczyrze
Pragniesz; sto tysięcy
Zbytek a roskosz rodzi
Chorób abo więcej.

25. Laudaris quodcumque palam, quodcumque probaris,

Hoc vide, ne rursus levitatis crimine damnes.

Gdy którą rzecz jawnie chwálisz,
Albo także niegdy ganisz,
Tego patrzaj, aby stały był,
A zasię jej wstecz nie sądził.

Co zchwálisz róz przed ludźmi,
Nie gånże zaś potym,
Bo cię lekkomyślnym zwać
Będą, już wiedz o tym.

26. Tranquillis rebus, quae sunt adversa, caveto,

Rursus in adversis melius sperare memento.

Szczęściu nie do końca dufaj,
Nieszczęścia sie w nim ostrzegaj,
W nieszczęściu nie rozpóczając,
A szczęściá sie nadziewając.

Kiedy morze pogodne,
Szturmu się spodziewaj,
A w rzeczach zaś przeciwnych
Dobrą ufność miewaj.

27. Discere ne cesses : cura sapientia crescit ;

Rara datur longo prudentia temporis usu.

Od nauki nie przestawaj,
Pracą mądrości nabywaj,
Boć się łatwie nie przygádzá,
Po długim czasie przychádzá.

Uczyć się nie przestawaj,
Bo się mądrość rodzi
Z pilności, bieglóść z laty
I z czasem przychodzi.

28. Parce laudato : nam quem tu saepe probaris,

Una dies, qualis fuerit, monstrabit, amicus.

Patrz, by nie razem nie chwálisł,
By sie potym nie omylił:
Pod czasemci sie odkrywá,
Jaki więc przyjáciel bywá.

Co wezas, chwál przyjáciela,
Bo często onego
Wytknie więc czas przed ludźmi
Nazbyt zchwálonego.

29. Ne pudeat, quae nescieris, te velle doceri,

Scire aliquid laus est, pudor nil discere velle.

Uczyć się nigdy nie sromáj,
Czego nie wiesz, tego pytáj.

Nie wstydz się dać nauczyć,
Czego nie rozumiesz:

Wielkąc sława nieco umieć,
Sromota nauki nie chcieć.

Piękną to rzecz umieć co,
Wstydy, gdy nic nie umiesz.

30. Cum Venere et Baccho lis est et iuncta voluptas:
Quod *lautum* est animo, complectere, sed fuge lites.

Picie wina, fryowanie,
Rodzą zwady i kochanie,
Jeślić dobrze, w nich się kocháj,
Ale zwady zawždy niecháj.

Przy winie i miłości
Jest rokosz i zwada,
Zwady się strzeż, rokoszy
Zażywáj, má rada.

31. Demissos animo ac tacitos vitare memento:
Qua flumen placidum est, forsan latet altius unda.

Małomownych, a ponurych
Ostrzegáj się dumaniá ich,
Rychlejci brzegi podrywá
Woda, którą cicho pływá.

Ponurych i milczących
Strzeż się nieboráku,
Cichác rzeka na nurcie,
Bystrzy się na háku.

32. Cum tibi displiceat, rerum fortuna tuarum,
Alterius sperta, quo sit discrimine peior.

Jeślićby sie tak zdało,
Iżebys miał szczęściá mało,
Widź za sobą innych mnóstwo,
Których dolega ubóstwo.

Jeśli twe własne szczęście
Blahe jest, twym zdaniem,
Gdy się inszym przypatrzysz,
Rád przestaniez na nim.

33. Quod potes, id tenta, nam litus carpere remis
Tutius est multo, quam velum tendere in altum.

Co możesz, tego pokuszáj,
A wzwodę nigdy nie pływáj,
Przespieczniejci na mialkiej brnąć,
Niżli na głębi utonąć.

O to się kuś, co zdołasz,
Lepiejci czasem w brzegu,
Niż na głębią pod żáglem,
Iść ze wszego biegu.

34. Contra hominem iustum noli contendere prave,
Semper enim deus iniustas ulciscitur iras.

Przeciw czlowieku prawemu
Nie bądź butny przeciw jemu,
Máć Bóg krzywdę w nienáwiści,
Kto ją czyni, nad tym pomści.

Nie pástw się nad prostáčkiem,
Zwłászcza sprawiedliwym,
Bo się Pán Bóg rád gniewu
Mści nad popędliwym.

35. Ereptis opibus noli maerere delende,
Sed gaude potius, tibi si contingat habere.

Gdyćby kto pieniądze pobráł,
Patrz, by barzo nie żalował,
A więcej wesel się z tego,
Dostaniezli potym czego.

Jeśli postrádasz bogáctw,
Jednak nie rozpáčzáj,
Żeć zaś Pán Bóg może dać,
Na to się rozbáčzáj.

36. Est iactura gravis, quae sunt, amittere damnis:

Sunt quaedam, quae ferre decet patienter amicum.

Ciężkác jest ona przygoda,
Gdy sie stanie w nieczym szkoda,
Aleć służe tę cnotę mieć,
Co się przydá, skromnie cierpieć.

Żalósnać rzecz jest szkoda,
Lecz ją znosić mężnie
Jest rzecz serca wielkiego
I zcierpieć potężnie.

37. Tempora longa tibi noli promittere vitae:

Quocumque ingrederis, sequitur mors, corporis umbra.

Nie dufáj w długim żywocie,
Chcąc być długo na tym świecie:
Śmierćci z twym cieniem pospołu
Zawždy idzie aż do dołu.

Nie kárm się nadziejami,
Zwłászcza długim wiekiem,
Bo śmierć, jak cień za ciałem,
Tudzież za człowiekiem.

38. Ture deum placat, vitulum sine crescat aratro,

Ne credas placare deum dum caede litatur.

Kadzidłem Boga ubłágáj,
Cielca ku pługowi chowáj,
By o Bodze nie tak trzymál,
Iżby przez krew złość przeźrzeć miał.

Błágáj Boga modlitwą
I wonnym kadzidłem:
Wołem orz, nie ubłágász
Boga bitym bydłem.

39. Cede locum laesus, fortunae, cede potenti,

Laedere qui potuit, prodesse aliquando valebit.

Postąpi miesca mocnemu,
Nie przeciw sie bogatemu:
Który cie dzisiaj mógł obrazić,
Jutro może pomocny być.

Ustap, chociás ukrzywdzon
Mocniejszemu, bo ten,
Któryc umiał zaszkodzić,
Możeć pomoc potym.

40. Cum quid peccaris, castiga te ipse subinde:

Vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.

Grzechu sobie nie dopuszczáj,
A dálej więc grzeszyć niecháj,
Musisz pocierpieć nieco boleści,
Jeśli chcesz być prózen złości.

Gdy zgrzeszysz, ustáv na się
Sám káranie sobie.
Tak też czasem ból bolem
Leczymy w chorobie.

41. Damnaris nunquam post longum tempus amicum:

Mutavit mores, sed pignora prima memento.

Cierp przyjáciela starego,
Acz go widzisz zmienionego:
Jakićkolwiek, wždy go wspieráj,
A pierwą przyjáźń pamiętáj.

Przyjaciela, z którymes
Wiódł przyjáźń czas długi,
Nie opuszczáj, lecz pomni
Na stare záslugi.

42. Gratius officii, quo sis magis carior, esto,

Ne nomen subeas, quod dicitur officiperda.

Aby twój dár był wdzięczniejszy,
Bądźże temu ochotniejszy,

Trzeba się też jakoby
Wzdrażać z uczynnością,

Bo nie będzieszli ochotny,
Będziesz wezwán darutratny.

Byś sám sobie nie szkodził
Zbytnią uprzejmością.

43. *Suspectus caveas, ne sis miser omnibus horis;
Nam timidis atque suspectis aptissima mors est.*

Aby w nędzy zawždy nie był,
Patrz, by w podeźrzeniu nie żył,
Boć bojaźnym i zażrzywym
Lepiej by im nie być żywym.

Podejrzany u ludzi
Nie bądź, bowiem tobie,
Niż w rosole żyć, lepiej
Odpoczywać w grobie.

44. *Cum fueris servos, proprios mercatus in usus,
Et famulos dicas, homines tamen esse memento.*

Kiedyby ku swej potrzebie
Kupił niewolniki sobie,
By je łagodnie sługami zwął.
A iż są ludzie, pamiętał.

Jeśli masz kupne sługi
Tak się obchodź z nimi,
Jako z ludźmi i tobie
W naturze równymi.

45. *Quam primum rapienda tibi est occasio prima,
Ne rursus quaeras, quae iam neglexeris ante.*

Za pogody zysku łapój,
A długo sie nie rozmyślaj,
Aby potym gonić nie chciał,
Czegoś pierwej brać zamieszkął.

Póki masz czas po sobie,
Zażywaj pogody,
Byś zaś nie chciał wetować
Po hejnalé szkody.

46. *Morte repentina noli gaudere malorum:
Felices obeunt, quorum sine crimine vita est.*

Z nágłej śmierci czleka złego,
Nie miej weselá żadnego:
Onić szczęśnie umierają,
Którzy cny żywot miewają.

Nie ciesz się nágłą śmiercią
Bezbożnego czleka:
Błogo temu, poczciwie
Kto dokończy wieka.

47. *Cum coniunx tibi sit nec res et fama laboret,
Vitandum ducas inimicum nomen amici.*

Kiedy masz żonę poczesną
A dostatek żywności s nią,
Chroń sie takich przyjacieli,
Którzy by cię hańbić chcieli.

Maszli żonę ubogą
I na sławie chorą,
Strzeż się możnych przyjaciół
I z wilezą pokorą.

48. *Cum tibi contigerit studio cognoscere multa,
Fac dicas multa, vites nil velle doceri.*

Jeśliś w nauce pilność miał,
A i z tegoś wiele poznął,
Jeszcze sie więcej dowiaduj,
Bez nauki czasu nie truj.

Jeśliś wiele czytając,
Wiele się dowiedział,
Przed się czytáj, tak będziesz
Jeszcze więcej wiedział.

49. *Miraris verbis nudis me scribere versus?*

Hos brevitatis sensus fecit coniungere binos.

Jeśliby sie kto dziwował,
Iż tym wiersze prostom piśał,
Dla kćótkościm to uczynił,
Gdym wszystkie rzecz we dwu złączył.

Krótkości folgując,
Nie kładłem tu strojnych,
Ale wszystkie rzecz zamknął
W tych wierszach podwojnych.

Finis quarti libri.

W druku z roku 1544. następuje:

Cracouię per Hieronymum Vietorem

Anno à Christo nato

M. D. XL IIII.

i rycina, przedstawiająca Pana Jezusa na krzyżu z napisem:
1532 INRI.

Na odwrotnej zaś stronie wiersz niemiecki:

Der weyß Catho ein ende hat
Der durch seyn lere vnd weysen rat
Leret den menschen in der iugent
Vil gutter sytten vnd auch tugent
Dar durch er kûmbt zu eer vnd gut
Vnd vor vill laster wirdt behut.

i rycina, przedstawiająca arkę Noego.

Druk z roku 1582. zawiera jeszcze następujące wiersze innych autorów, które także znajdują się w przekładzie Sebastjana Klonowicza:

Periandri Corinthii ex Ausonio.

Carmines Phalecio.

1. Nunquam discrepat utile a decoro.
Nie jest nic użytecznego
Z nabyciá nieuczciwego,
2. Plus est sollicitus magis beatus.
Im kto bywá nábogatszy,
Tym więcej też pracowitszy.
3. Mortem optare malum, timere peius.
Żędać śmierci za złą rzecz miej,
Ale za gorszą bąć się jej.
4. Faxis ut libeat, quod est necesse.
Co bączysz być potrzebnego,
Uczyń z serca ochotnego.
5. Multis terribilis, caveto multos.
Który wielom jest straszliwy,
Má być innych bojaźliwy.
6. Si fortuna iuvat, caveto tolli,
Si fortuna tonat, caveto mergi.
Jeśli cię potká co złego,
Bądźże umysłu stálego.

Biantis e graeca collectione.

1. In speculo te ipsum contemplare, et si famosus
Apparebis, age, quae deceant formam.

W zwierciádlu zawsze poglądáj,
A piękność swą w nim rozeznáj,

Sprawujże sie z tej piękności,
Byś sie nie kochał we złości.

2. Sin de formis, quod in facie minus est, id morum pen-
sato pulchritudine.

A jeśliś zasię niegladki,
Patrzżeby ty niedostatki

Nagrádzáł swą statecznością,
Żadną sie nie mazáł złością.

3. De numine ne male loquare, quid sit autem, ausculta.

O mocy Boskiej źle nie máwiaj,
Ale, co jest, pilnie słucháj.

4. Audito multa, loquere pauca.

Wiele rád każdego słucháj,
A sám niewiele rád máwiáj.

5. Prius intellige, et deinde ad opus accede.

Pierwej każdą rzecz zrozumiej,
Toż dopiero przystáp ku niej.

6. Ne ob divitias lauderis virum indignum.

Nigdy dlá państwa marnego
Nie wychwáláj czleka zlego.

7. Persuasione cape, non vi.

Nic sobie gwałtownie nie bierz,
Mądrej rady zawżdy w tym strzeż.

8. Compara in adolescentia quidem modestiam, in senectute vero sapientiam.

W młodości sie miej k'mierności,
A w starości ku mądrości.

Pittaci Mytilenaei ex Ausonio.

Carminum iambico trimetro.

9. Loqui ignorabit, qui tacere nescit.

Próżnoby wiele mówić chciał,
Ten, coby wiele milczeć nie umiał.

10. Bono probari malo, quam multis malis.

Wolę, że mię jeden dobry chwáli,
Niż wiele złych, bo ci rzádko stáli.

11. Demens superbis invidet felicibus.

Nigdy sie nie frásuj z szczęściami czleka zlego,
Bo to nie záleży íście na mądrego.

12. Demens dolore ridet infelicium.

Równie także bywá każdy głupi,
Co sie śmieje z tego, co straci na kupi.

13. Pareto legi, quisquis legem sanxeris.

Gdybyś sám co postanowił,
Patrz, żebyś tego pilen był.

14. Plures amicos re secunda compares.

Wiele przyjaciół nabędziesz,
Gdy iakie szczęście mieć będziesz.

15. *Paucos amicos rebus adversis probes.*
Ale ich hnetże doświadczysz,
Gdy cię minie, wszystki strącisz.

Cleobuli Lindii ex Ausonio.

Carmines Asclepiadeo.

1. *Quanto plus liceat, tam libeat minus.*
Jak sie komu więcej godzi,
Niechże go myśl nie zawodzi.
2. *Fortuna invidia est: immeritus miser.*
Gdy u dobrych co źli widzą,
Szczęściá ich radzi więc szydzą.
3. *Felix criminibus nullus erit diu.*
Szczęście, które źle nabyte bywá,
Barzo prędkie dokończenie miewá.
4. *Ignoscas aliis multa, nihil tibi.*
Innym wiele rád odpuszczáj,
Ale sobie nie przepuszczáj,
5. *Parcit quisque bonis, prodere vult malos.*
Kárze taki zawždy złych złość,
Który má nad dobrym litość.
6. *Maioram meriti gloria non datur.*
Chwála a cześć cnych rodziców,
Nieślachci nie złych dziedziców.
7. *Turpis saepe datur fortuna minoribus.*
Ale zaś z ich złego zachowaniá
Wiele też miewają urąganiá.

Zamknienie.

To w sobie niesie ten Kato,
Aby każdy pomniál ná to,
Co náprzód Bogu powinien,
By mu w czym nie zostál winien.
Potym też y rodzicom swym,
Takież i innym przyrodnym.
Owá wszystkim pospolicie,
Uczy tu on znamienicie.

Jako sie zachować mámy,
Jeśliże mu miejsce dámy.
Bo aczkolwiek był poganin,
Wszakże każdy chrześcijanin,
Mógłby sie íście tak rzędzić,
Nie chciałliby też w czym zbłędzić.
Gdyż wiedzie ku prawej cnocie
Każdego tu w tym żywocie.

Wiersze te przełożył także Klonowicz :

(Wiersze Peryandra):

Rzádko rzecz uczciwá bez pożytku bywá.
Im więcej gatunku, tym więcej frásunku.
Śmierci ani nękáj, ani się jej lękáj.
Przech się umknąć kuszisz temu, co nieść musisz?
Niech się dobrze zbroi, kogo się gmin boi.
Mniej trzymáj o sobie, gdy szczęście po tobie
Choć cię szczęście gromi, przed się ty toni.

(Wiersze Biasa):

Przełádáj się w zwierciedle. Mászli ciało cudne,
Niech go, bracie, nie szpecą obyczaje brudne.
A jeśli twárz nie gładká, więc ją ubierz w cnoty.
Tak ujdiesz za gładkiego z takimi klejnoty.
O Bodze bystrze nie gádáj,
Coby był skromnie badáj.
Wiele słuchać rzecz beśpieczná,
Wiele mówić rzecz wszeteczná.
Narádź się z rozumem o tym,
Zakládájże grunty potym.
Nie dudkuj złemu plemieniu,
Nic na tym, choć má w rzemieniu.
Zhołdujesz każdego swoją
Rychlej wymową, niż zbroją.
Wstyd młodym skárb znamienity,
Starym rozum przyzwoity.

(Wiersze Pitaka):

Kto milczeć nie chce, prózno też klekce.
Gdy cnctliwych znám łaskę, dosyć mám.
Nie wielkie dziwy, iż lotr szczęśliwy,
Z nędznych się śmieje ten, co szaleje.
Nie brakuj prawy swojej ustawy.

(Tu urywa się egzemplarz Biblioteki Ossolińskiej, karta C 3 v).

U W A G I.

I. Tekst łaciński.

Tekst łaciński wydrukowałem w brzmieniu, w jakim się znajduje w wydaniu polskim z r. 1544, zaznaczając odmiennym drukiem te miejsca, w których najnowszy wydawca dystychów Katonowych, Dr. Geyza Némethy¹⁾ (Budapeszt 1892), podaje tekst odmienny, uwzględniając także wydanie Bährensa²⁾ i uwagi krytyczne Bischoffa³⁾. Zestawiam tu odmienne lekcye tych wydawców: I, 2 neu; I, 5 culpant; I, 7 Némethy: et lenis, Bährens: Clemens et constans. I. Némethy: Semper enim coniunx servum, quem diligis, odit. Bährens: Semper enim mulier quem coniunx diligit odit; I, 19 Cum; I, 12 Bährens: Rumores fuge neu studeas, Némethy: R. cave, ne studeas; I, 13 ideo est; I, 14 te aliquis laudat; I, 15 At quaecumque aliis benefeceris ipse; I, 16 Bährens: et dicta reprendis, Némethy: ac dicta reprendas; I, 18 Cum; I, 19 nobis sit; I, 20 Bährens: dat, Némethy: det, Accipito laetus; I, 22 Bährens ma taki tekst, jak druk z r. 1544, Némethy czyta: perdit, puod vivit, id ipsum.

I, 23 Bährens: Si tibi pro meritis nemo succurrit amicus,

Incusare deos noli, sed te ipse coerce.

Némethy: Incusare deos noli, sed te ipse coerce,

Si tibi pro meritis memo succurrit amicus.

Pierwotne deos zmienione na deum, stosownie do pojęć chrześcijańskich. I, 24 Bährens: Quod quaesisti, utere parce; desse; I, 25 Bährens: Quod dare non possis, verbis promittere noli zgodnie z rękopisem A. (Veronensis n. 163 z w. IX), Bischoff broni lekcyi reszty rękopisów: Quod praestare potes ne bis promiseris ulli; I, 25 Bährens: dum vir bonus esse videris, Némethy: dum vis bonus esse videri. I, 26 Némethy: Cum; simulat; I, 28 Cum; I, 29 Sic tu nec cupidus nec avarus nosceris ulli; I, 30 Némethy: rectori... redarguat; I, 31 petere est; I, 32 Bährens zmienił tekst rękopiśmienny na: Ignotum notis noli praeponere amicis, Némethy zostawia tekst rękopisu, (znajdujący się w wydaniu polskim), którego broni także Bischoff. I, 33 periculis; quicumque sequetur. I, 34 Némethy: dum; I, 35 dubita; I, 37 Servorum culpa; I, 38 Némethy: morum est; Bährens: Maxima enimst hominum semper patientia virtus; I, 40 Bährens: Cum fueris, dando... Némethy: Cum fueris dando, semper.— II, 1 regno est... acqui-

¹⁾ Dicta Catonis quae vulgo inscribuntur Disticha Catonis de moribus. Edidit Geyza Némethy. Phil. Dr. Editio critica ex Annalibus gymnasii regii catholici regionis V. Budapestensis seorsim expressa. Budapestini. MDCCCXCII. 1912

²⁾ Poetae latini minores. Recensuit et emendavit Aemilius Baehrens (Bibl. Teubneriana) Volumen III, 205 nn.

³⁾ Dr. Erich Bischoff, Prolegomena zum sogenannten Dionysius Cato. Zweite, deutsche Ausgabe der Inauguraldissertation: „Prol. in Dionysium Catonem“ (1890) Jena 1898.

rere; II, 2 An di sint caelumque regant, ne quaere doceri: Cum; II, 3 metuas, amittere; II, 4 Bährens: ne possit; II, 5 dum; II, 8 Bährens: Temporibus si peccata latent, et tempore parent, Némethy: Temporibus peccata latent, at tempore parent. II, 10 Cui scieris non te esse parem, pro tempore cede; II, 11 Adversum... verbis minimis; II 12 ille; II, 14 Némethy: forti animo; Bährens: Forti animo fert; II, 16 Nec... nec; II, 18 postulat ipsum; II, 20 Nolito quaedam referenti credere saepe; II, 21 Rękopisy mają: Quae potus peccas i Quae potu peccas, Bährens, Bischoff, Némethy oświadczeją się za lekcyą pierwszą; Nam crimen vini nullum est; II, 23 Bährens: Successus nolito indigni ferre moleste, Némethy: Successum indigni nolito ferre moleste. Wiersz drugi obaj wydawcy czytają: Indulget fortuna malis, ut vincere possit. II, 24 qui veniant casus, hos esse ferendos; praevimus; II, 25 relinquit; II, 26 Bährens: noris, Némethy: scieris; post est; II, 27 partem qui spectat; II, 28 Fortius... interdum; II, 29 Ne nulli; II, 30 nec; II, 31 Bährens: Dum vigilat, verum per somnum cernit id ipsum.— III, 1 ne; III, 2 non est nostri; III, 4 Bährens; Sermones blandos blaesosque cavere memento, Némethy: Blandos sermone et blaesos vitare memento; ...forma est, laus; III, 7 aut; III, 8 Quod; III, 13 Némethy: exemplis; III, 14 Bährens: temptato, Némethy: tempta; Bährens: Subcumbat labor et frustra inceptata relinquo, Némethy: frustra motata. III, 15 Némethy: Quod nostri factum haud recte, nolito silere, Bährens: Quod factum scis non recte; III, 16 Bährens: rogentur; III, 18 Do wiersza tego wiele poczyniono konjektur, p. Bischoff str. 33 nn. Bährens: Multa legas facito, tum lectis neglege multa; Némethy: perlectis neglege multa; Bischoff: lectorum perlege (ter lege) multa; w wierszu drugim Bischoff: sed non *ridenda*; III, 21 dest; III, 23 non velle; III, 24 Aequa diligit caros pietate parentes.— IV: Semotam a curis si vis producere vitam—Nec vitiis haerere animum, quae moribus obsunt, — ...Invenies, quo te possis mutare, magistrum (Bährens); IV, 2 derunt; IV, 3 nec rem ratione gubernes; IV, 4 Bährens: Dilige olens nardum, sed parce; defuge odorem,

Quem nemo sanctus nec honestus captat habere.

Bischoff: Dilige denarium, sed parce: defuge famam,

Quam nemo sanctus, nec honestus captat habere. Por. Bischoff str. 85—38; IV, 5 se non habet ipsum; IV, 7 Bährens: In quis; IV, 10 damnosa libido; IV 11 Bährens: Unum hominem scito tibi praecipue esse timendum; Némethy: Unum praecipue tibi scito hominem esse timendum. IV, 13 labores; IV, 16 Quid tibi divitias, si semper pauper abundes? IV, 18 Némethy: Nam quicumque senet, puerilis sensus in illo est; Bährens: Nam quocumque seni puerilis sensus inhaeret; IV, 19 recessit; IV, 20 Némethy: Prospicito cunctos; Bährens: Prospicito tecum; IV, 21 studio; IV, 22 Multum venturi ne cures tempora fati: Non metuit mortem; IV, 23 etenim est; IV, 24 Bährens: Hoc adhibe vitae, quo possis vivere sanus. Tę konjekturę Némethy pochwalil, ale nie przyjął jej do tekstu, zadawalajac się luką zam. vitae; Morbi causa mali est, nimia est quaecumque voluptas. IV, 26 Bährens: semper diversa timeto, Némethy: semper adversa

timeto; IV, 27 cessa; IV, 28 ostendet IV, 29 culpa est nil discere velle; IV, 30 Bährens: lautum est; Némethy: laetum est; IV, 31 Quod flumen; IV, 32 Némethy: Dum fortuna tibi rerum tua displicet ipsi... cui sit; Bährens: Dum fortuna tibist rerum discrimine fracta; IV, 33 tempta... Utilius multo est; IV, 36 quaesitum amittere damno. Wiersz drugi ma Bährens: Sed tibi cum valeat corpus, superesse putato. Némethy: Sed tibi, cum valeas, semper superesse putato; IV, 37 Quocumque incedis; IV, 38 gaudere deum, cum; IV, 39 Bährens: poteris prodesse aliquando; IV, 42 quod dicunt officiperdi; IV, 43 Suspectus cave sis; et suspectis; IV, 44 Bährens: Cum servos fueris; Némethy: Cum *famulos* fueris proprios mercatus in usus, Et *servos* dicas; IV, 47 ne res; IV, 48 ac vita nescire doceri; IV, 49 Miraris versus nudis me scribere verbis — Hos brevitatis fecit, sensu coniungere binos. Bährens: sensu uno iungere binos.

2. Tekst polski.

Wydania wierszy Katonowych najdawniejsze (z lat 1535 i 1538) nie były mi dostępne, przedrukowałem więc wydania z roku 1544 odstępując od tego wydania tylko w kilku miejscach, w których tekst wydania z roku 1582 wydawał mi się poprawniejszym. Miejsca te i wogóle różnice tekstów zestawiam poniżej, podając na pierwszym miejscu tekst z r. 1544, na drugim tekst z r. 1582: I, 3 bliżek; bliski; I, 5 ludskie: ludzkie; I, 10 nieskim: z niekim; 1582: Mowa dána jest każdemu; I, 12 częstoć: częstokroć; I, 15 powiedział: powiadał; I, 16: powieasz: powiadasz; powieaj: powiadaj; I, 22 wszystko: wszystkiego; I, 27 łagodność słówka: łagodne słówka; I, 29 tanie: tania; I, 31 sprawne: sprawnie; poczesne: pocześnie; I, 33 policzaj: pokładaj; I, 34 ustępieć: ustąpić; I, 35 większe: o większe; Takowymiciem: Takowemiec; I, 36 przyjaźnią: z przyjaźnią; Strzeżyż: strzeż; I, 37 wściągál: powściagał; I, 39 Ledwy: ledwie; I, 42 bliszy: bliższy.— II, wstęp, druki mają: s pany (spány — z Pány), co zmieniłem na: Puny (Punica bella); druk z r. 1544: Martoe, czytam z drukiem z r. 1582: Marsowe; W druku z r. 1544 nie ma wiersza: Jako się w tym sprawować mász, natomiast w druku z r. 1582 nie ma wiersza: Paknali lepszy umysł mász; 1544: skąd się możesz uczyć, 1582: czego się mász uczyć; II, 1 dostać: sto być; działać: czynić; Pożytniejci: Pożyteczniejci; II, 2 się nie badaj: nie badaj; II, 3 Bociem: bowiem; II, 6 Bepieczniejszá rzecz: Bo bepieczniejszá lódź; która: co; II, 8 aby: by; II, 9 nie zgárdzaj: wzgárdzaj; Radnicciem tacy: Boć tacy radni; II, 10 Dobrzeć: Dobrze; Smierny: cichy; II, 11 przeciw: przeciwko; wspornym: spornym; II, 12 przez: przecz; II, 15 w druku z r. 1582: już prominełego; II, 17 Kiedy imienie będziesz miał: Gdy *platu* wiele będziesz miał; II, 19 ludskiej: ludzkiej; II, 20 wszystko: wszystkiego; jen: co; II, 21 nieco spáchasz: co udziałasz; Tyś sám zgrzeszył, gdyś się upił: Gdyś się upił, tyś przewinił; II, 22 w druku z roku 1582 brzmi: Tajemnej rady nikomu

Nie zwierzaj, jedno tajemnu.

Takżeć wierny lekarz má być
Któremu sie mász dać leczyć.

II, 24 Mász wsze *przypádki przebáczyć*; wszystko ścierpiemy: wszystko ścierpiemy, co więc łatwie przeglądnjemy: II, 25 wszystkich: wszystkich; II, 26 z roku 1582: Którąbyś sobie godną znál,

Rzecz, patrz, byś jej nie opuszczál,
Bo gdy więc przodek utracisz,
Z ostatkiem sie trudno zbracisz.

II, 27 z r. 1582: Co przed tobą, tego patrzáj... Za tym *bowiem* idzi; II, 28 wszystko: więcej; II, 29, wszystkim ludziami: wszystkim ludziom; wszystkie: wszystkie; II, 30 nade wszystkie: nade wszystkie; Bo prozno na czasy skłádász, Gdy sie sám w choroby wdávász; II, 31 Bo co na jawie żądają.— III, wstęp z roku 1582: Kto czci; Czego cię uczą, chciej to znieść, A ku temu swój żywot wieść; Bo jest człowiek nieuczony; W druku z r. 1544 błędnie: Jeśli nie mnie wzgardzisz, Ale sobie sám zaszkożisz. Przyjąłem tekst druku z r. 1582; III, 1 W druku z r. 1544: Nie dbáj, gdy cię winią *ludzie* — wprowadziłem z druku z roku 1582: *łzywie*; III, 2 druk z r. 1582: Bacz na swe powinowactwo; nie zjawiáj; nie wzjawiáj; III, 3 druk z r. 1582: Mów się łagodnych wystrzegáj, Prawdy sie w nich nie nadziewáj. III, 4 wszystko: wszystko; III, 5 krotofilic: krotochwilić; III, 8 druk z roku 1582: Mászli bogáctw w obfitości; swieobodnie: swobodnie; III, 11 pętem: więcej; III, 13 nie ostál: nie zostál; III, 14 ludziami: ludziom; III, 15 wspanu: spanu; sprawiedliwosciám: sprawiedliwie; III, 17 óci, óciesz, ócione: czci, czciesz, czcione: III, 20 Nie marnie go nie wyżywáj: III, 21 wszystkiego: wszystkiego; III, 22 nie zwyczajliwy: nie powściągliwy; III, 23 druk z r. 1582: We wszystkim łaskę ukazuj.— IV, 2 użytki: wszystkie; IX, 4 ale: lecz; žádný: nikt; IV, 5 chromemu: choremu; miezion: omierzi; IV, 7 działáj: sprawuj; IV, 10 ściagnąć: wściagnąć; gardło: garło; IV, 11 zwierząt: żwirząt; IV, 13 zmożyciela: množyciela; IV, 14 opawisz: napawisz; IX, 18 druk z roku 1582. Jeżeliś jest; IV, 20 Mowiąc: Mować; IV, 21 zwyczajeniem: zwyczajaniem; IV, 23 w ludziach: w ludziach, IV, 24 Jakoby mógł zdrów żyć być: Jakoby mógł we zdrowiu żyć, IV, 28 w druku z roku 1582; Jeśliby sie tak zdało, Iżby miał szczęściá mało; IV, 41 Postąpi: postępuj; IV, 42 druk z r. 1582: Bo musisz uczuć boleści; IV, 44 duratratny: darutratny; IV, 45 w podeżrzeniu: w podeżrzeniu; zarzywym: zarrzywym; IV, 47 pierwej: pierwszy.

SPRAWOZDANIE DYREKTORA.

I.

GRONO NAUCZYCIELSKIE

przy końcu roku szkolnego 1893/4.

1. Siedlecki Stanisław, dyrektor.
2. Maziarski Wincenty, profesor w VIII. randze, gospodarz kl. IVb, uczył jęz. łacińskiego w kl. IVb, VIb, VIIIb, tygodniowo godzin 17.
3. Kosiński Władysław, dr. filoz., profesor w VIII. randze, zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, gospodarz kl. V, uczył jęz. łacińskiego w kl. V, VIIIb, greckiego w kl. V, tygodniowo godzin 16.
4. Kosiba Antoni, dr. filoz., profesor w VIII. randze, uczył jęz. polskiego w kl. VIIb, VIIla+b, propedeut. filoz. w kl. VIIa+b, VIIla+b, tygodniowo godzin 17.
5. Soswiński Antoni, profesor, uczył jęz. łacińskiego w kl. II, VIa, greckiego w kl. IIIa, tygodniowo godzin 19.
6. Zaręczny Stanisław, dr. filoz., profesor w VIII. randze, zawiadowca gabinetu historii naturalnej, gospodarz kl. II, uczył matematyki w kl. II, IIIa+b, historii naturalnej w kl. II, IIIa+b, V, VIa+b, tygodniowo godzin 21.
7. Winkowski Józef, profesor, gospodarz kl. VIIla, uczył jęz. łacińskiego w kl. VIIla, greckiego w kl. VIIb, VIIla+b, tygodniowo godzin 19.

8. Bednarski Stanisław, profesor, gospodarz kl. VIa, uczył jęz. łacińskiego w kl. VIIa, greckiego w kl. VIa+b, VIIa, tygodniowo godzin 19.
9. X. Puszet Stanisław, profesor, uczył religii w kl. IVb, V, VIa+b, VIIa+b, VIIIa+b, tygodniowo godzin 16 i miewał 2 egzorty.
10. Gustawicz Bronisław, profesor, gospodarz kl. VIIb, uczył matematyki w kl. V, VIIb, VIIIa+b, fizyki w kl. VIIb, VIIIa+b, historii naturalnej w kl. Ib, tygodniowo godzin 22.
11. Dziurzyński Jan, profesor, zawiadowca gabinetu fizykalnego, gospodarz kl. VIIa, uczył matematyki w kl. VIa+b, VIIa, fizyki w kl. IVa+b, VIIa, tygodniowo godzin 18.
12. Zawiliński Roman, profesor, zawiadowca polskiej biblioteki uczniów, uczył jęz. polskiego w kl. IIIa+b, VIa+b, VIIa, tygodniowo godzin 15.
13. Bieniasz Franciszek, profesor, na urlopie.
14. Bylicki Franciszek, dr. filoz., profesor, uczył jęz. niemieckiego w kl. Ib, historii i geografii w kl. VIIa+b, VIIIa+b, tygodniowo godzin 18.
15. Bystron Jan, dr. filoz., profesor, członek korespondent Akademii Umiejętności w Krakowie, zawiadowca niemieckiej biblioteki uczniów, gospodarz kl. VIIIb, uczył jęz. niemieckiego w kl. V, VIIb, VIIIa+b, tygodniowo godzin 16.
16. Joniec Antoni, egzaminowany zastępca nauczyciela, gospodarz kl. VIb, uczył jęz. niemieckiego w kl. IVa, VIa+b, VIIa, tygodniowo godzin 16.
17. Grotowski Bolesław, egzaminowany zastępca nauczyciela, gospodarz kl. IVa, uczył jęz. polskiego w kl. Ib, łacińskiego w kl. Ib, IVa, tygodniowo godzin 17.
18. Gątkiewicz Felix, egzaminowany zastępca nauczyciela, gospodarz kl. Ib, uczył historii i geografii w kl. Ia+b, II, IVa+b matematyki w kl. Ib, tygodn. godzin 21.
19. X. Błonarowicz Józef, zastępca nauczyciela, uczył religii w kl. Ia+b, II, IIIa+b, IVa, tygodniowo godzin 12 i miewał 1 egzortę.
20. Lenczowski Antoni, zastępca nauczyciela, gospodarz

- kl. Ia, uczył jęz. niemieckiego w kl. Ia, historii i geografii w kl. V, VIa+b, historii naturalnej w kl. Ia, tygodniowo godzin 19.
21. X. Rawski Paweł, zastępca nauczyciela, zawiadowca biblioteki pomocy koleżeńskej, gospodarz kl. IIIb, uczył jęz. polskiego w kl. Ia, łacińskiego w kl. Ia, IIIb, tygodniowo godzin 17.
 22. Fryz Franciszek, zastępca nauczyciela, gospodarz kl. IIIa, uczył jęz. łacińskiego w kl. IIIa, greckiego w kl. IIIb, IVa+b, tygodniowo godzin 19.
 23. Antoniewicz Wacław, zastępca nauczyciela, uczył jęz. polskiego w kl. II, IVa+b, V, historii i geografii w kl. IIIa+b, tygodniowo godzin 18.
 24. Kreiner Jan, zastępca nauczyciela, uczył jęz. niemieckiego w kl. II, IIIa+b, IVb, tygodniowo godzin 16.
-

Dr. Landau Samuel, rabin i kaznodzieja, uczy religii mojżeszowej, tygodniowo godzin 3.

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Bylicki Franciszek, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. VIIa+b; tygodniowo w I. półr. godzin 2, w II. półr. godzin 4.
2. Gątkiewicz Felix, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IVa+b, tygodniowo godzin 2.
3. Lenczowski Antoni, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IIIa+b, tygodniowo godzin 2.
4. Kosiński Władysław, j. w., uczył stenografii w dwóch oddziałach, tygodniowo godzin 2.
5. Gustawicz Bronisław, j. w., uczył kaligrafii, tygodniowo godzin 2.
6. Rongier Paweł, uczył jęz. francuskiego w trzech oddziałach, tygodniowo godzin 6.
7. Dec Walenty, uczył śpiewu, tygodniowo godzin 4.
8. Bogacki Józef, uczył rysunków, tygodniowo godzin 6.

Zmiany w gronie nauczycielskiem w ciągu roku szkolnego 1893/4.

Czesław Rozmuskі

profesor c. k. gimnazyum III. w Krakowie ur. w Krośnie 1849 r.
umarl dnia 3 maja 1894.

Zamianowany w roku 1871 zastępcą naucz. w gimn. św. Jacka, otrzymał w roku następnym posadę nauczyciela rzeczywistego w świeżo utworzonej szkole realnej w Krakowie. Po 11 latach powołany na profesora w otwartem 1883 roku gimnazyum III, pracował w niem aż do swej śmierci.

Zdolny, w pracy wytrwały, w wykładanym przedmiocie historii niepospolicie biegły, umiał rozbudzać do niego zapal w sercach swych uczniów. Dla szlachetności uczuć i niezwykłej prawości swego charakteru ukochany przez kolegów, otaczany był głęboką czcią i przywiązaniem młodzieży. Śmierć jego przyniosła też niepowetowaną dla zakładu stratę.

1. Wys. c. k. Rada Szkolna Krajowa ddto 17. lipca 1893 r. L. 13673 uwalnia dyrektora St. Siedleckiego wyjątkowo na r. szk. 1893/4 od udzielania lekyi szkolnych.
2. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 6. sierpnia 1893 r. 14137 podaje do wiadomości, że Wys. Min. W. i O. reskrytem ddto 8 lipca 1893 r. L. 14575 udzieliło urlopu prof. Czesławowi Rozmuskіemu dla poratowania zdrowia do końca listopada 1893 r.
3. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 22. grudnia 1893 r. L. 26241 zawiadamia o reskrypcie Wys. Min. W. i O. udzielającym profesorowi C. Rozmuskіemu urlopu do końca półrocza pierwszego b. r. szk.
4. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 30 sierpnia 1893 r. L. 14683 mianuje kandydata stanu nauczycielskiego Wacława Jana

Woysym Antoniewicza zastępcą nauczyciela w tutejszym zakładzie.

5. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 28. sierpnia 1893 r. L. 17161 uwalnia zastępcę nauczyciela Marcina Sasa od obowiązków nauczycielskich z końcem sierpnia b. r.
6. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 30. sierpnia 1893 r. L. 13582 mianuje kandydata stanu nauczycielskiego Jana Kreinera zastępcą nauczyciela w tutejszym zakładzie.
7. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 16. kwietnia 1894 r. L. 7902 zatwierdza wnioski Dyrekcyi co do zastępstwa prof. Fr. Bieniasza, a mianowicie: Szczęsny Tobiczyn, zastępcą nauczyciela w tut. szkole realnej, obejmuje matematykę w kl. Ia, IVa+b; F. Gątkiewicz mat. w kl. Ib; dr. St. Zaręczny hist. nat. w kl. V; A. Lenczowski hist. nat. w kl. Ia; Br. Gustawicz hist. nat. w kl. Ib.
8. Wys. c. k. Rada Szk. Kr. ddto 11. maja 1894 r. L. 10039 zawiadamia o udzieleniu urlopu prof. Fr. Bieniaszowi do końca b. r. szk.

II.

ROZKŁAD NAUK I KSIĄŻKI SZKOLNE W R. SZK. 1893/4.

KLASA Ia+b.

1. **Religia.** 2 godziny tygodniowo. Nauka wiary i obyczajów, podług Katechizmu Deharba-Morawskiego.
2. **Język łaciński.** 8 godz. tygodn. Nauka o formach prawidłowych i najpotrzebniejsze wiadomości o przyimkach i spójnikach na odpowiednich przykładach podług Zwięzłej gramatyki Z. Samolewicza i Przykładów Józefa Steinera i Augusta Scheindlera. — Co tydzień zadanie szkolne.
3. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki: Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i złożonem, odmiana

imienia i słowa w głównych zarysach, nadto w ciągu całego roku przygodne poznawanie wszystkich innych części mowy i przygodna nauka składni; poznanie najważniejszych znaków pisarskich. — b) Czytanie wzorów według wypisów t. I., objaśnianie, zdawanie sprawy z rzeczy poprzednio przeczytanej i dokładnie objaśnionej. — c) Deklamacja. Uczenie się na pamięć i należyte wygłaszanie zawartych w wypisach, a poprzednio objaśnionych pięknych utworów poetycznych, niekiedy ustępów prozaicznych. — d) Wypracowania stylistyczne: 4 na miesiąc. W I. półr. wyłącznie dyktaty, w 2. półr. naprzemian ćwiczenia ortograficzne i wypracowania stylistyczne, zrazu tylko szkolne, pod koniec roku także domowe.

Książki: Gramatyka Małeckiego, wyd. 8. i I. tom Wypisów dla klas niższych.

4. **Język niemiecki.** 6 godz. tygodn. Nauka na podstawie Ćwiczeń niemieckich Germana i Petelena na kl. I. — Co tydzień zadanie szkolne.
5. **Geografia.** 3 godz. tygodn. Wstępne pojęcia z geografii fizycznej i matematycznej. Łądy, morza, półwyspy, wyspy, przylądki, jeziora, rzeki i góry. Zarys krótki geografii politycznej, podług książki Benoniego i Tatomira. Ćwiczenia kartograficzne w obu półroczach.
6. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. W pierwszym półroczu arytmetyka, w drugim arytmetyka naprzemian z geometryą.

Z arytmetyki: Liczenie słowne i piśmienne. Cztery główne działania liczbami całymi niemianowanymi i mianowanymi. Nauka o ułamkach dziesiętnych z wyjątkiem zamiany ułamków dziesiętnych na zwykajne i naodwrot. — Nauka o liczbach wielorakich. Podzielność liczb i rozkładanie na czynniki pierwsze. Kurs elementarny (propedeutyczny) nauki o ułamkach zwyczajnych [t. j. tworzenie ułamków, ich upraszczanie, zwiększanie i zmniejszanie (mnożenie i dzielenie przez liczby całe), dodawanie i odejmowanie; mnożenie i dzielenie przez ułamek].

Z geometryi: Zasadnicze pojęcia o ilościach

przestrzennych. Linie proste. Linia kołowa. Kąty. Linie równoległe. Trójkąty — do związku między bokami a kątami trójkąta włącznie.

Ćwiczenie domowe na każdą godzinę. Co miesiąc zadanie szkolne.

Książki: Arytmetyka Zajączkowskiego. Cz. I. Wyd. 3. Geometrya Močnika w tłumaczeniu Maryniaka. Cz. I.

7. **Historya naturalna.** 2 godz. tygodn.

a) Zoologia (6 miesięcy): Zwierzęta ssące (30 gatunków); owady (20 gatunków).

b) Botanika (4 miesiące): wiadomości wstępne i opis przedstawicieli rodzin: jaskrowatych, krzyżowych, migdałowatych, różowatych, malinowatych, jabłkowatych, ślazowatych, psinkowatych, wargowych, liliowatych i palm, — z uwzględnieniem form pokrewnych, zwłaszcza uprawnych, pożytecznych i szkodliwych.

Książki: Zoologia Nowickiego, wyd. 6. Botanika Rostafińskiego, wyd. 2.

KLASA II.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Dzieje starego Zakonu podług książki Dąbrowskiego.

2. **Język łaciński.** 8 godz. tygodn. Powtórzenie i uzupełnienie prawidłowej odmiany imion i słów, nieprawidłowa odmiana imion i słów, nieodmienne części mowy, ważniejsze prawidła o cons. temp. w zdaniach pobocznych (przygodnie), accus. i nomin. cum infinitivo, ablat. absolut., gerundium, gerundivum, coniug. periphr. — Co miesiąc 4 zadania szkolne.

Książki: Zwięzła gramatyka Z. Samolewicza i przykłady do tłumaczenia tegoż autora na klasę II.

3. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki (1 godz. tygodn.). Elementarne powtarzanie i uzupełnianie najważniejszych prawideł głosowni i pisowni, odmiany

imienia i słowa, tudzież nauki o zdaniu pojedynczem, tak prostem, jak rozwiniętem; nauka o zdaniu złożonym, interpunkcyą. b) Czytanie wzorów i c) Deklamacya jak w kl. I. — d) Wypracowania stylistyczne: 3 na miesiąc, naprzemian szkolne (niekiedy dyktaty) i domowe.

Książki: Gramatyka Maleckiego, wyd. 8. i Wypisów dla klas niższych tom II.

4. **Język niemiecki.** 5 godz. tygodn. Nauka na podstawie Ćwiczeń niemieckich Germana i Petelenza na kl. II. — Co tydzień zadanie szkolne.

5. **Historya i Geografia.** a) **Historya** 2 godz. tygodn.: Dzieje starożytnie sposobem biograficznym opowiadane podług książki A. Semkowicza — b) **Geografia** 2 godz. tygodn.: Szerokość i długość geograficzna; geografia fizyczna i polityczna Azyi i Afryki, oro- i hydrografia Europy; szczegółowy opis południowej i zachodniej Europy—podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

6. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. naprzemian arytmetyka i geometrya.

Z arytmetyki: Wspólna miara i wspólna wielokrotność. Systematyczna nauka o ułamkach zwyczajnych. Zamiana ułamków zwyczajnych na dziesiętne i naodwrot. — O regule trzech prostej (stosunki i proporcye). O regule procentu i potrącaniu procentu. Najważniejsze wiadomości o monetach, miarach i wagach.

Z geometryi: Przystawanie trójkątów i zastosowania. Ważniejsze własności koła, czworoboków i wieloboków.

Książki i zadania jak w kl. I.

7. **Historya naturalna.** 2 godz. tygodn. a) **Zoologia** (6 miesięcy): 24 gatunków ptaków, 18 gatunków gadów, płazów i ryb, 20 gatunków z reszty gromad niższych typów. — b) **Botanika** (4 miesiące): Powtórzenie wiadomości z klasy pierwszej i opis przedstawicieli rodzin baldaszkowych, motylkowatych, złożonych, kotkowych,

traw, storczyków, iglastych, kłodziniastych, paprotników, mszaków i bdeł. — Książki jak w klasie I.

KLASA III a+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Dzieje nowego Zakonu podług książki Dąbrowskiego.
2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. Gramatyka (3 godz.): Składnia zgody i rzędu podług gramatyki Z. Samolewicz-Sołtysika i przykładów Próchnickiego. — Lektura (3 godz.): Cornelii Nepotis (wyd. Patočki z słown. Zawilińskiego) Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas, Miltiades, Themistocles. — Co miesiąc dwa zadania szkolne i 1 domowe.
3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. Odmiana prawidłowa imion i słów zakończonych na „ω“ na podstawie odpowiednich przykładów — podług gramatyki Fiderera i przykładów Schenkla w tłómacz. Lewickiego-Parylaka. — Od połowy I. półroczu co 14 dni zadanie domowe albo szkolne naprzemian.
4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Gramatyki (jedna godz. na tydzień): Systematyczna nauka składni rzędu i deklinacyi. Powtórzenie nieodmiennych części mowy, a przygodnie prawideł pisowni i znaków pisarskich. — b) Czytanie, objaśnianie i zdawanie sprawy z ustępów w III. t. Wypisów zawartych z krótkimi wiadomościami o życiu i zasługach tych pisarzy, z których dzieł poznano wyjątki. — c. Deklamacja jak w kl. I. — Wypracowania stylistyczne: 2 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne.
Książki: Gramatyka Małeckiego i Wypisów dla klas niższych t. III.
5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Nauka na podstawie gramatyki Petelenza (do składni) i Wypisów Germana-Petelenza na kl. III. — Co 14 dni zadanie szkolne lub domowe.
6. **Historja i Geografia.** 3 godz. tygodn. (naprzemian 1 godz. historia, 1 godz. geografia). a) Historia: Dzieje

średniowieczne sposobem biograficznym opowiadane — podług książki Weltera-Sawczyńskiego. b) **Geografia**: Uzupelnienie geografii matematycznej. Szczegółowa geografia środkowej, północnej i wschodniej Europy z wyłączeniem monarchii austr.-węg.); geografia Ameryki i Australii, — podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

7. Matematyka. 3 godz. tygodn. (naprzemian 1 godz. aryt., 1 geom.)

a) **Arytmetyka**; Cztery główne działania liczbami całkowitemi i ułamkowymi liczbami ogólnymi. Podnieszenie do drugiej potęgi. Wyciąganie pierwiastka kwadratowego. W zastosowaniu do geometrycznych obliczeń: liczby niezupełne, skrócone mnożenie i dzielenie; zastosowanie skróconego dzielenia przy wyciąganiu pierwiastka kwadratowego.—b) **Geometria**: Główne przypadki porównywania, przemiany i podziału figur płaskich. Pomiar długości i powierzchni. Twierdzenie Pitagorasa. Najważniejsze rzeczy o podobieństwie figur płaskich.

Książki: Arytmetyka Zajączkowskiego, część II. i Geometria Moćnika w tłumacz. Maryniaka, część II.— Zadania piśmienne jak w kl. I.

7. Nauki przyrodnicze. 2 godz. tygodn. W I. półroczu Fizyka doświadczalna: Wiadomości wstępne. Stan skupienia ciał.

Nauka o cieple i najważniejsze rzeczy z chemii nieorganicznej. — W II. półroczu Mineralogia: Rozpoznanie i opis 48 gatunków minerałów ważnych i rozpowszechnionych, bez względu na porządek systematyczny, ale z uwzględnieniem wiadomości nabytych w I. półroczu z fizyki i chemii, z okazaniem, przy sposobności, najpospolitszych skał.

Książki: Fizyka Soleskiego, wyd. 2. Mineralogia Łomnickiego, wyd. 2.

KLASA IV a+b.

1. Religia. 2 godz. tygodn. Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów, podług książki Jachimowskiego.

2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. a) Gramatyka (w I. półr. 3, w II. półr. 2 godz. tygodn.). Właściwości w użyciu imion, nauka o użyciu czasów i trybów, infinitivus, acaus. i nom. cum. infin., oratio obliqua, participium, gerundium, supinum, prozodya i nauka o hexametrze daktylicznym.

b) Lektura (w I. półr. 3, w II. półr. 4 godz. tygodn.). α) Caesaris de bello Gallico ks. I. rozdz. 1—13, 15, 16, 21—31, 33, 34, 37—39, 41—43, 46—54; ks. IV. rozdz. 16, 18—36; ks. V. rozdz. 1—11, 15—23; ks. VI. rozdz. 9—20. β) Ovidii Metam. I.

89—415. Co miesiąc 2 zadania szkolne i 1 domowe.

Książki: Gramatyka Z. Samolewicza-Soltysika; Przykłady do tłumaczenia Próchnickiego, Cezar i Owidy w wydaniu Bednarskiego.

3. **Język grecki.** 4 godz. tygodn. Uzupełnienie i powtórzenie nauki odmiany słów zakończonych na „ω“, słowa zakończone na „μ“ i słowa nieprawidłowe, najważniejsze rzeczy ze składni na podstawie odpowiednich przykładów. Co miesiąc dwa zadania naprzemian domowe i szkolne.

Książki: Gramatyka Curtiusa - Hartla - Ćwiklińskiego; Ćwiczenia Schenkla-Lewickiego-Parylaka.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki (1 godz. tygodniowo). Systematyczna nauka konjugacyi i składni w obrębie czasownika; systematyczna nauka o zdaniu złożonem i o okresie. — Wierszowanie. — W końcu roku powtórzenie całego materiału gramatyki w ogólnym zarysie. — b) Czytanie wzorów podług Wypisów t. IV. ze zwracaniem uwagi na układ całości czytanych ustępów. — c) Deklamacya jak w kl. I. — d) Wypracowania stylistyczne dwa na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne.

Książki: Gramatyka Małeckiego i IV. tom Wypisów dla klas niższych.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. a) Nauka o zdaniu pojedynczem, rozwiniętem, zdaniu ściągniętem i złożonem, o użyciu pojedynczych części mowy podług gramatyki Petelenza. — b) Czytanie, objaśnianie, opowiadanie

i uczenie się częściowe na pamięć ustępów niemieckich, tłumaczenie ustępów polskich z Wypisów Germana-Petelenza na kl. IV.

Zadania piśmienne jak w kl. III.

- 6. Historia i Geografia.** 4 godz. tygodn. a) Geografia 2 godz. tygodn.: Geografia fizyczna i polityczna monarchii austriacko-węgierskiej z uwzględnieniem płodów poszczególnych krajów, zatrudnienia, stosunków handlowych i przemysłowych, jakoteż oświaty ludów. Ćwiczenia kartograficzne. — b) Historia 2 godz. tygodn. Dzieje nowożytne. Najglówniejsze osoby i zdarzenia; dzieje monarchii austriacko-węgierskiej.

Książki: Welter-Sawczyński. Dzieje powszechne skrócone. Cz. III.—Benoni-Majerski, Geografia austr.-węgierskiej monarchii. Wyd. 2.

- 7. Matematyka.** 3 godz. tygodn. Rozkład godzin jak w kl. III. a) A r y t m e t y k a: Równania oznaczone 1. stopnia o jednej i kilku niewiadomych. Równania dwuwyzrowe drugiego i trzeciego stopnia przy rozwiązywaniu zagadnień geometrycznych. Podnoszenie do trzeciej potęgi. Wyciąganie pierwiastka sześciennego. Stosunki i proporcye. Reguła trzech składana. Reguła łańcuchowa. Procent składany. Rachunek terminu, spółki i mieszaniny. — b) G e o m e t r y a: Stereometrya.

Książki jak w kl. III. — Co miesiąc zadanie szkolne, co lekcyja ćwiczenia domowe.

- 8. Fizyka.** W I. półr.: Magnetyzm, elektryczność, mechanika; w II. półr.: hydrostatyka i aerostatyka; nauka o głośnie i świetle.— Najważniejsze wiadomości z geografii matematycznej i kosmografii.

Książka: Soleski, Fizyka dla klas niższych. Wyd. 2.

KLASA V.

- 1. Religia.** 2 godz. tygodn. Apologetyka i dogmatyka ogólna podług książki Martina w tłumaczeniu polskim Jachimowskiego.

2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. a) Lektura: (5 godz.). α) Livius I. 1—17, 19, 22—24, 27—31, 33—41, 46—51, 54, 56; XXI. 1—11, 14, 16—26, 28, 32, 38, 39, 45—50. β) Ovidii Metam. VI. 146—312, 313—341; VII. 1—8, 74—78. 86—124, 131—158; VIII. 183—259, 601—710; X. 1—67, 72—77. — γ) Fast. II. 83—118, 687—710.

b) Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne na podstawie lektury. (3 godz. tygodn.) — Co miesiąc zadanie szkolne.

Książki: Gramatyka Z. Samolewicza, Podręcznik metryki Sasa, Livius w wydaniu Zingerle-Majchrowicz, Ovidius w wydaniu Grysara-Ziwsy-Skupniewicza.

3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. a) Lektura (4 godz.): Z Chrestomatyi Fiderera: Xenoph. Anab. ustępy: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 13. §. 1—23. Z Homera Iliady ks. I. i II. b) Co tydzień ćwiczenia gramatyczne na podstawie lektury. — Cztery zadania szkolne na półroczu.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Czytanie wzorów najważniejszych gatunków poezji i prozy na podstawie Wypisów Próchnickiego i poznanie zwykleszych tropów i figur. Wiadomości historyczno-literackie o odnośnych pisarzach. — b) Deklamacja wybranych ustępów poetycznych i prozaicznych. — Wypracowania stylistyczne co miesiąc naprzemian domowe i szkolne.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Czytanie Wypisów Wernera-Petelenza na kl. V. z odpowiedniem objaśnieniem gramatycznym i stylistycznym. Ćwiczenia w opowiadaniu i uczenie się na pamięć celniejszych ustępów prozaicznych i poetycznych. Uzupełnienie składni podług gramatyki Petelenza. — Co 3 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

6. **Historia i Geografia.** 3 godz. tygodn. Dzieje starożytne do II. wojny punickiej w połączeniu z geografią państw starożytnych podług książki dra W. Zakrzewskiego.

7. **Matematyka.** 4 godz. tygodn. a) Arytmetyka (2 godz.): Cztery działania zasadnicze. Podzielność liczb. Naj-

większa wspólna miara i najmniejsza wspólna wielokrotność. Nauka o systemach liczb wogóle, a szczegółowo o dziesiątkowym. Ułamki zwyczajne i dziesiętne. Stosunki i proporcje w zastosowaniu. Równania I. stopnia o jednej i kilku niewiadomych oznaczone. Podług algebry dra Pl. Dziwińskiego. — b) Geometria (2 godz.): Planimetria umiejętnie uzasadniona podług książki Mochnika - Staneckiego. — Co miesiąc zdanie szkolne, co lekcy ćwiczenie domowe.

8. Historia naturalna. 2 godz. tygodn. W I. półr. Mineralogia: Krystalografia w krótkim zarysie. Systematyczne omówienie ważniejszych minerałów ze względu na ich fizykalne, chemiczne i inne pouczające własności, z wyłączeniem form rzadkich lub dla uczniów nieprzystępnych, jednak z uwzględnieniem kilkunastu pospolitych skał. Przy końcu półrocza jak najwięźlejszy zarys nauki o rozwoju ziemi — Książka: Mineralogia Łomnickiego dla klas wyższych.

W II. półr.: Botanika: Charakterystyka grup roślinnych podług systemu naturalnego, tudzież cechy najważniejszych rzędów na podstawie znajomości budowy morfologicznej i anatomicznej typowych postaci; przy sposobności wytłómaczenie czynności życia roślin i wzmianka o zaginionych formach kopalnych, z pominięciem zbędnych systematycznych szczegółów, podług książki Rostafińskiego dla klas wyższych.

KLASA VIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Dogmatyka szczegółowa podług książki Martina w tłóm. polskiem Jachimowskiego.
2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. a) Lektura: W oddz. a: Sallustii Jugurtha; Ciceronis in Catilinam or. I; Vergilii Eclogae I, IX., Georgicon II. 109—176, 458—540, III. 478—566, IV. 149—227. Aeneidos I. — W oddz. b: Sallustii Jugurtha; Ciceronis in Catil. I; Vergilii Ecl. I. V.; Georgic. I. 1—42, 118—159; II. 136—176;

458—540. Aeneid. I. — b) Gramatyka (1 godz. na tydzień): Ćwiczenia gramatyczne i stylistyczne na podstawie lektury. —

Co miesiąc zadanie szkolne.

3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. a) Lektura (4 godz.): Z Herodota: VI. 105—118; VII. 1—11, 19—25, 138—147, 176, 198—233. Z Homera Iliady: VI.; VII. 1—12; VIII. 121—135, 263—330; IX. 1—8, 84—481, 555—652; XV. 484—617; XVI. 1—247, 306—345, 598—734; XVIII., XIX., XXII. — Z Xenofonta: a) Z Pamiętników Herkules na rozstajnej drodze; b) z Cyropedyi „Śmierć Cyrusa“ VIII. 7, 2, 5. —

Cztery zadania szkolne na półrocze.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. Czytanie i objaśnianie arcydzieł literatury polskiej okresu I—V podług wypisów Tarnowskiego-Wójcika t. I. Na tej podstawie historia literatury od początku do końca w. XVIII. — Uczenie się na pamięć celniejszych utworów poetycznych i zdawanie sprawy z lektury prywatnej.

Zadania jak w kl. V.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Stylistyka, metryka, poetyka. Czytanie Wypisów Petelenza-Wernera w połączeniu z rozbiorem stylistycznym i objaśnieniami rzeczowemi, tudzież z uwzględnieniem rodzajów poezji. Uczenie się na pamięć celniejszych utworów poetycznych w obu półroczach.

Zadania jak w kl. V.

6. **Historia i Geografia.** 4 godz. tygodn. Historia starożytna od wojen punickich. Historia średniowieczna w połączeniu z geografją aż do odkrycia Ameryki, — podług książki Dra Zakrzewskiego.

7. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. (naprzemian 1 godz. arytm., 1 godz. geom.). a) Arytmetyka: Ułamki ciągle, potęgi, pierwiastki i logarytmy — podług algebry Dra P. Dziwińskiego. — b) Geometria: stereometria, goniometria i trygonometria do rozwiązywania trójkątów prostokątnych włącznie — podług książki Mońnik-Staneckiego. — Zadania i ćwiczenia jak w kl. V.

8. **Historia naturalna.** 2 godz. tygodn. Najpotrzebniejsze wiadomości o budowie ciała ludzkiego i o czynnościach jego organów z dodaniem przy sposobności uwag z zakresu higieny. Gromady zwierząt kręgowych i ważniejsze grupy zwierząt bezkręgowych w ich typowych postaciach, przytem własności rozwojowe, anatomiczne i morfologiczne, z uwzględnieniem ważniejszych form paleontologicznych, — podług książki Petelenza.

KLASA VIIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Etyka według książki Martina w tłóm. Soleckiego.
2. **Język łaciński.** 5 godz. tygodn. a) Lektura (4 godz.): Cicero de imperio Cn. Pompei; pro Archia poeta; Cato Maior de senectute (wyd. Kornitzer-Soltysik); Verg. Aen. II. i VI. (wyd. Eichlera). — b) Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne na podstawie lektury (1 godz.) — Zadania jak w kl. V.
3. **Język grecki.** 4 godz. tygodn. a) Lektura (3 godz. tygodn.): Demostenesa Olint. I, II, III, (wyd. Wotke); Homera Odys. IX. 32—546; X. 131—520; XI. 80—126; I. 1—86; V. 28—456; VI, VII, VIII, IX. 1—31. — (wyd. Pauly-Wotke). — b) Co tydzień ćwiczenia gram. 1 godz. — Zadania jak w kl. V.
4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Czytanie i objaśnianie arcydzieł literatury polskiej w wyjątkach, w I. półroczu podług Wypisów Tarnowskiego-Wójejka cz. I, w II. półroczu według Wypisów Tarnowskiego-Próchnickiego cz. II. W całości czytano: Felińskiego „Barbarę Radziwiłłównę“, Mickiewicza „Wallenroda“, Malczewskiego „Maryę“, Fredry „Śluby panięskie“, Słowackiego „Lillę Wenedę“. b) Historia literatury od Krasickiego do Słowackiego. c) Deklamacya i zdanie sprawy z lektury domowej. d) Wypracowania stylistyczne, 5 na półroczu, przeważnie domowe.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. — Na podstawie Wypisów Petelena-Wenera I. wzięto historię literatury aż do r. 1794 i czytano odpowiednie ustępy. Prywatnie przeczytano Goethego: Hermann und Dorothea, Schillera: Wilhelm Tell.

Zadania co miesiąc naprzemian domowe i szkolne.

6. **Historia i Geografia.** 3 godz. tygodn. Historia nowożytna z uwzględnieniem dziejów wewnętrznych Europy i geografii aż do nowszych czasów podług książki Gindlego w tłóm. Markiewicza.

7. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. Rozkład godzin jak w kl. VI.
a) **Arytmetyka:** Równania kwadratowe o jednej i dwóch niewiadomych, tudzież równania wyższych stopni dające się sprowadzić na równania kwadratowe; równania odwrotne, przestępne i nieoznaczone I. stopnia. Ułamki ciągłe. Szeregi. Rachunek procentu składanego i rachunek rent. Kombinacye i wzór Newtona. — b) **Geometria:** Trygonometria. Zastosowanie algebry do geometryi i analityka płaska.

Książki: Dziwiński, Zasady algebry; Moćnik-Stanecki, Geometria dla wyższych klas; logarytmy Adama.

Zadania i ćwiczenia jak w kl. V.

8. **Fizyka.** 3 godz. tygodn. Uzupełnienie nauki z niższego gimnazjum o ogólnych własnościach ciał. Mechanika. Nauka o cieple. Chemia.

Książki: Fizyka Dra Tomaszewskiego i Kaweckiego; Chemia Dra Tomaszewskiego.

9. **Propedeutika filozofii.** 2 godz. tygodn. Logika, podług książki Kozłowskiego z dołączeniem nauki o określeniu, podziale, dowodach i metodzie.

KLASA VIIIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Historia kościelna podług książki Robitscha w tłóm. pol. Jachimowskiego.

2. **Język łaciński.** 5 godz. tygodn. a) Lektura: (4 godz.). W oddz.

a: Horatius: Carm. I. 1, 2, 10, 11, 14, 21, 22, 24, 31, 35, 37. — II. 3, 7, 10, 13, 14, 17, 18, 20. — III. 1, 2, 9, 30. — IV. 3, 5, 7, 15. — Sermon. I. 1. — II. 6. — Epist. I. 1, 10. — Epod. 1, 7, 13. — Tacitus: Annales I. 1—30; 72—81. II. 27—43; 53—61; 69—83. — W oddz. *b*: Horatius: Carmin. I. 1, 3, 10, 14, 21, 22, 24, 29, 34, 35; — II. 2, 3, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20; III. 1, 2, 5, 15, 23, 24, 30; IV. 3, 5, 15. — Epod. II. — Satir. I. 1, 6; — Epistol. I. 2, 6. (wyd. M. Sasa). — Tacitus Annal. I. 1—15; 72—81; II. 27—43; 53—61; 69—83 (wyd. Müllera).

b) Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne na podstawie lektury (1 godz.). — Zadania jak w kl. V.

3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. Lektura: Plato: Apologia, Kryton i z Fedona rozdz. 64—67; Sofoklesa Antygona. — Zadania jak w kl. V.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. Czytanie arcydzieł literatury narodowej z okresu od r. 1830—1860 z uwagami historyczno-literackimi i poglądem na czasy najnowsze — na podstawie cz. II. Wypisów pol. prof. Tarnowskiego i Próchnickiego. — W II. półroczu powtarzanie historyi literatury od czasów najdawniejszych. Lektura prywatna: Słowackiego „Balladyna“, Szujskiego „Wallas“, Szekspira „Macbeth“.

Zadania jak w kl. VII.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Czytano Goethe'go Torquato Tasso, ustępy z Dichtung und Wahrheit, Schiller'a Jungfrau von Orleans, Braut v. Messina, Demetrius z Lessing'a wyjątki z Laokoona i z dramaturgii hamburskiej, Grillparzera König Ottokars Glück und Ende, tudzież ballady i drobniejsze poezye Goethe'go, Schiller'a, Uhland'a, Rückert'a, Platen'a, w połączeniu z rozbiorem stylistycznym i objaśnieniami estetycznymi i historyczno-literackimi. Z historyi literatury powtórzono i uzupełniono dawniejsze czasy i doprowadzono literaturę aż do czasów najnowszych. Nadto podano uczniom krótkie wiadomości o wybitniejszych poetach nowszych z szczególniejszem uwzględnieniem

poetów austriackich. Prywatnie czytano ważniejsze utwory epoki klasycznej, niektóre dramaty Grillparzer'a, Kleista, Körnera. — Zadania jak w kl. VII.

6. **Historia i Geografia.** 3 godz. tygodn. W półr.: Dzieje monarchii austriacko-węgierskiej z uwzględnieniem związku ich z dziejami powszechnymi podług książki Tomka w tłóm. polsk. Markiewicza. — W II. półr. Geografia i statystyka monarchii austriacko-węgierskiej i powtórzenie historii greckiej i rzymskiej podług książki Gindelego w tłóm. Markiewicza.

7. **Matematyka.** 2 godz. tygodn. Powtórzenie materiału przerobionego w 3 poprzednich klasach, głównie przez rozwiązywanie licznych zagadnień.

Zadania i książki jak w kl. VII.

8. **Fizyka.** 3 godz. tygodn. Elektryczność i magnetyzm. Ruch falowy. Akustyka, optyka i zasady astronomii podług książki Kaweckiego i Tomaszewskiego.

9. **Propedeutyka filozofii.** 2 godz. tygodn. Psychologia empiryczna według książki Crügera (Sawczyńskiego).

Nauki nadobowiązkowe.

1. **Historia kraju rodzinnego** w 6 oddziałach klasowych, po godzinie w tygodniu, w kl. VII. w półr. 2. po 2 godz. tygodn., a w kl. VIIa+b w półr. 1. po godzinie tygodn.

W kl. IIIab. Dzieje Polski do końca XV. w.

W kl. IVa+b. Dzieje do końca XVIII. w.

W kl. VIIab. Dzieje Polski do r. 1648 podług książki Lewickiego.

1. **Język francuski** w 3 oddziałach po 2 godz. tygodn.

Oddział I. Czytanie, tłumaczenie i uczenie się na pamięć małych anegdotek. Nauka gramatyczna na podstawie „Gramatyki praktycznej Erarda-Ciechomskiego“. Ćwiczenia piśmienne szkolne i domowe.

Oddział II. Czytanie, tłumaczenie, uczenie się na pamięć i opowiadanie mniejszych ustępów z Wypisów Switkowskiego. Z gramatyki: Rzeczownik nieokreślony,

określony, w znaczeniu częstkowem itd. przymiotniki i określniki, zaimki. Ćwiczenia pisemne w każdej lekcyi.

Oddział III. Czytanie, tłumaczenie, opowiadanie większych ustępów. Powtórzenie gramatyki. Słowo, używanie i zgoda czasów, forma bierna i zwrotna. Zadania piśmienne domowe i szkolne.

3. **Śpiew** w 2 oddziałach po 2 godz. tygodn. Śpiew chóralny.

4. **Rysunki** w 3 oddziałach.

Oddział I. Uczniowie rysowali ornamenta płaskie geometrycznej natury z wzorów Fallenböcka, rysowane przez nauczyciela na tablicy z objaśnieniem o proporcjach; uczniowie rysowali na zeszytach z wolnej ręki.

Oddział II. Uczniowie rysowali ornamenta płaskie z wzorów prof. Steigla, rysowane przez nauczyciela na tablicy z objaśnieniem o proporcjach; uczniowie rysowali na zeszytach z wolnej ręki.

Oddział III. Przeważnie rysowali ornamenta z wzorów. Zdolniejsi uczniowie rysowali głowy także z wzorów i ornamenta z gipsu z objaśnieniem na tablicy o budowie głowy ludzkiej.

5. **Kaligrafia** w 2 oddziałach po 1 godzinie tygodn. Pismo zwyczajne łacińskie podług metody Piórkiewicza i niemieckie podług metody Nowickiego.

6. **Stenografia** w 2 oddziałach po 1 godz. tygodn.

Oddział I. Znaki stenograficzne, łączenie ich bezpośrednio, tworzenie wyrazów, partykuły, skrócenia stałe (znaczniki), skrócenia oparte na związku gramat. i logicznym.

Oddział II. Powtarzanie skrótów; ćwiczenia praktyczne.

7. **Gimnastyka.** 4 godz. tygodn. w „Sokole“.

III.

TEMATY PRAC PIŚMIENNYCH.

a) W języku polskim.

Klasa V. — 1. Wrażenia niedawnych wakacyj. — 2. Opis kościółka wiejskiego (podług Wincentego Pola). — 3. Szturm na Jerozolimę (podług Torkwata Tassa). — 4. Opowiadanie w najkrótszym zarysie treść „Grażyny“ Adama Mickiewicza. — 5. „Latarnik“ Henryka Sienkiewicza (opowiadanie koleje życia tytułowej postaci). — 6. Walka Horacyuszów z Kuryacyuszami (podług Liwiusza). — 7. Losy Haliny (podług „Wiesława“ Kazimierza Brodzińskiego). — 8. Pogrzeb Kościuszki (podług Kornela Ujejskiego). — 9. Bitwa Czarnieckiego z Moskałami nad rzeką Basią (podług Jana Chryzostoma Paska). — 10. Koleje życia księdza Robaka (podług „Pana Tadeusza“ Adama Mickiewicza). — 11. Podanie o Niobe (podług Owidyusza) — 12. Rynek krakowski (opis z natury i podług informacji udzielonych w szkole). — 13. Kłótnia przy uczcie (opowiadanie podług V. księgi „Pana Tadeusza“). — W jakich epokach dramat się rozwija? (streszczenie artykułu A. Małeckiego znajdującego się w wypisach).

Klasa VIa. — 1. Jakie podobieństwo przyczyn a różnicę skutków wykazać możemy między wojną peloponeską a pierwszą punicką? — 2. Szlachetność a szlachectwo. — 3. Tok myśli w ustępie Modrzewskiego: „O karze na mężobójstwo“. — 4. Jakie zasady życia przedstawia Kochanowski w „Pieśniach“ zawartych w wypisach szkolnych? — 5. Porównać Aleksandra i Antenora w „Odprawie posłów“ Jana Kochanowskiego. — 6. Postać Jana Zamojskiego podług wiersza Grochowskiego pod tytułem: „Łzy smutne“. — 7. Rozwinąć zdanie Sz. Zimorowicza: „Prawda oczywista, że naród do lista — Ludzki jest podobny“ (na podstawie podanej dyspozycji). — 8. Bitwa pod Maratonem (podług Herodota). — 9. Skrzetuski a Wołodyjowski (podług powieści H. Sienkiewicza „Ogniem i mieczem“). — 10. Obyczaje polskie w XVI. a XVIII. wieku (na podstawie „Satyra“ Jana Kochanowskiego i satyry Krasickiego pod tytu-

lem: „Świat zepsuty“). — 11. Tok myśli w Naruszewicza utworze pod tytułem: „Głos umarłych“. — 12. Szkoły w Polsce przed reformą Konarskiego (podług Kitowicza). — 13. Zdanie sprawy z dzieła w ostatnim czasie przeczytanego.

Klasa VIb. — 1. Jakie urządzenia i ustawy w Rzymie starożytnym dałyby się porównać z urządzeniami ateńskimi lub spartańskimi? — 2. Ojcowizna a ojczyzna. — 3. Tok myśli w ustępie Modrzewskiego pod tytułem: „O różności praw i karania“. — 4. Jakie wady gani Kochanowski w swym „Satyrze?“ — 5. Porównać myśli zawarte w ustępie Reja pod tytułem: „Z młodu hamuj koła“ i w 1. chórze „Odprawy posłów“ Kochanowskiego. — 6. Porównać Grochowskiego „Pogrzebowe plankty“ z odpowiednimi miejscami „Trenów“ Kochanowskiego. — 7. Jakie przyjemności życia wiejskiego kreśli Jan Kochanowski w „Pieśni świętojańskiej“ a Zbylitowski w „Żywocie szlachcica we wsi?“ — 8. Przekład wolny z Herodota ks. VII. (mowa Kserksesa). — 9. Porównanie dwu bitew: na Dnieprze i pod Konstantynowem na podstawie „Ogniem i mieczem“ H. Sienkiewicza. — 10. Gościnność (podług „Pana Podstolego“ Ign. Krasickiego). — 11. Stan oświaty w Polsce (podług satyry Naruszewicza: „Chudy literat“). — 12. Tok myśli w Karpińskiego „Żalach Sarmaty“. — 13. Zdanie sprawy z dzieła w ostatnim czasie przeczytanego.

Klasa VIIa. — 1. Rozbiór Krasickiego: „Listu do Stan. ks. Poniatowskiego“. — 2. Potęga przyzwyczajenia (podług wskazówek nauczyciela). — 3. Przekład wolny Demostenesa I. wojny olintyjskiej §. 15—18. — 4. Rozprawa na temat dowolny, przez nauczyciela zatwierdzony. — 5. Tego dzieła są drogie i chwala nie płocha, Kto zna kraj jak Krasicki, jak Niemcewicz kocha — K. Brodziński — (rozwinąć na podstawie wskazówek nauczyciela). — 6. Rozwinąć zdanie A. Mickiewicza: „Nie ten jest egoista, kto od ludzi stroni, Ale ten, kto za bliźnim jak za łupem goni“. — 7. Wykazać na „Maryi“ Malczewskiego istotne znamiona powieści poetycznej. — 8. Mowa na temat dowolny, przez nauczyciela zatwierdzony. — 9. Charakterystyka jednej z głównych postaci w czytanych komediach Fredry. — 10. O ile twórczość Mickiewicza wpływała na Słowackiego?

Klasa VIIb. — 1. Rozbiór satyry Naruszewicza. „Chudy

literat⁴. — 2. Charakterystyka poezji polskiej w okresie piątym. — 3. Rozbiór elegii Fr. Karpińskiego „Powrót z Warszawy na wieś“. — 4. Charakterystyka jednej z czterech najważniejszych osób w komedii Niemcewicza p. t. „Powrót posła“. — 5. Charakterystyczne znamiona poezji klasycznej i romantycznej (na podstawie 2 listów Fr. Morawskiego i rozprawy Brodzińskiego). — 6. Wpływ poezji ludowej na poezję artystyczną w okresie Mickiewicza. — 7. Charakterystyka trzech głównych postaci w „Grażynie„ Mickiewicza. — 8. Charakterystyka bohatera tragedii Calderona „Książę niezłomny“. — 9. Wyjaśnić przysłowie: „Póki komu szczęście płuży, przyjaciół mu wielu służy; szczęście ustało, przyjaciół mało“. — 10. Rozwinąć myśl zawartą w następującem zdaniu Cyceronu: „Mihi nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt“.

Klasa VIIIa. — 1. Samotność mędrców mistrzyni“ (rozwinąć myśl zawartą w tem zdaniu Mickiewicza i wykazać jej prawdziwość na przykładach historycznych). — 2. Na czem polega tragiczność bohaterów „Nieboskiej komedii“, Henryka i Pankracego? — 3. W którychto poematach z okresu Mickiewicza okazuje się najwyraźniej wpływ poezji niemieckiej i angielskiej? — 4. „Medio tutissimus ibis“ (rozwinąć myśl zawartą w tych słowach Owidyusza). — 5. „Źle poczęte czyny w dalszym postępie w gorsze rosna winy“. (Prawdziwość tego zdania Szekspira wykazać na jego tragedji Macbeth). — 6. O ile zdanie Horacego: „Nil mortalibus ardui est“ zastosować można do naszego stulecia? — 7. Korzyści z nauki psychologii. — 8. Rozwinąć myśl zawartą w następującem zdaniu: „Świat uczy życia, życie mądrość daje“ (Korzeniowski, Mnich I. 2.).

Klasa VIIIb. — 1. Korzyści i szkody życia samotnego. — 2. Na czem polega komiczność w komedji Alexandra Fredry: „Nikt mnie nie zna?“ — 3. Polityczny i moralny stan Rzymu na początku trzeciego wieku ery chrześcijańskiej (według „Irydyona“ Krasińskiego). — 4. *Οἴηπερ φύλλων γενεή τοιή δὲ καὶ ἀνδρῶν* (Homer, Il. VI. w. 146). (Refleksya porównawcza). — 5. „Źle poczęte czyny w dalszym postępie w gorsze rosna winy“. „Prawdziwość tego zdania Szekspira wykazać na Balladynie“ (Słowackiego). — 6. Rozwinąć myśl zawartą w następującem zdaniu Liwiusza (V. 5): „Labor voluptasque, dissimillima natura,

naturali quadam societate inter se iuncta sunt“. — 7. Temperament a charakter. — 8. Ateny za Peryklesa.

b) **W języku niemieckim.**

Klasa V. 1. Die Jagd (eine Schilderung) na podstawie ustępów VI. i VII. Z Wypisów. — 2. Inhaltsangabe der Schillerschen Ballade „die Kraniche des Ibykus. — 3. Die Bedeutung der Phönizier — na podstawie ustępu XI. Wypisów. — 4. Hektors Abschied, (Inhaltsangabe des Götheschen Gedichtes: „der Zauberlehrling“). — 5. Eine Übersetzung aus dem Polnischen. — 6. Frucht des Gebetes. — 7. Weihnachten. — 8. Ovids Leben. Die lycurgische Gesetzgebung in Sparta und die solonische in Athen. — 9. Pompeji und Herculanium. — 10. Ein Ausflug ins Gebirge. — 11. Die Nationalsage der Römer von der Gründung Roms. — 12. Der Kampf der Horatier und Curiatier. — 13. Agamemnons Streit mit Achilles.

Klasa VIa. 1. Nil sine magno labore vita dedit mortalibus. — 2. Gudrun am Meeresstrand (nach der Lectüre). — 3. Nutzen der Bäume. — 4. Gottfried in Kriegsrathe (nach Tassos Befreit. Jerus. I.). — 5. Wer ernten will, muss zuvor säen (nach gegebener Disposit.). — 6. Mit welchen Gründen suchen die Gesandten den Achilles umzustimmen? (nach Ilias IX.). — 7. Das Glück von Edenhall (Inhaltsangabe). — 8. Reineke auf der Anklagebank. — 9. Die Erzählung des Ritters in Schillers: „Kampf mit dem Drachen“. — 10. Eine Stunde Aufenthalt auf der Eisenbahnstation. — 11. Das römische Kaiserthum deutscher Nation (Übersetzung aus dem Polnischen). — 12. Über den Nutzen der Culturpflanzen. — 13. Das Verhalten der Griechen gegenüber der Gefahr seitens der Perser. — 14. Der Sturm im Anschluss an Heines „Sturm“.

Klasa VIb. 1. Arbeit und Gebet verbinden, Wird den Segen Gottes finden. — 2. Gudruns Treue. — 3. Die Baumschule, ein Bild des Jugendlebens der Menschen. — 4. Charakteristik des Kaisers Tiberius (nach der Lectüre). — 5. Wie die Saat, so die Ernte (nach gegeb. Disposit.). — 6. Die Rede des Odysseus (oder die des Phönix) im IX. Gesang der Ilias. — 7. Der Bramine (Inhaltsgang). — 8. Vertheidigung Reinekens

durch Grimbart. — 9. Inhaltsangabe der Schillerschen Romanze: „Der Taucher“. — 10. Reisen bildet und erfreut (nach gegeb. Disposit.) — 11. Heinrich IV. in Canossa (Übersetzung aus dem Polnischen). — 12. Holz, Stein und Kohle (eine Parallele, nach Dispos.). — 13. Der Kampf in dem Thermopylenpass. — 14. Der alte Thurmhahn (nach Mörike).

Klasa VIIa. 1. Willst du, dass wir mit hinein In das Haus dich bauen, Lass es dir gefallen, Stein, Dass wir dich behauen. (Rückert). — 2. Wie wurde Parcival aus einem Unwürdigen ein Würdiger? — 3. „Wer der künstlichste Werkmann ist“. Ein Kampfgesang der Meistersänger. — 4. Ruhm wirkt im Kriege, Im Frieden blüht Segen (nach gegebener Disposition). — 5. Gedankengang der beiden Oden Klopstocks: „Die états généraux“ und „Mein Irrthum“. — 6. Hüons Erlebnisse im Orient. (nach Wielands „Oberon“). — 7. Goethes „Erlkönig“ und Herders „Erlkönigs Tochter“ (eine Parallele). — 8. Charakteristik einiger Gestalten in Goethes „Hermann und Dorothea“. — 9. Schilderung des Landlebens (nach Vossens Idyllen). — 10. Vis consilii expers mole ruit sua (nachgewiesen am Schicksal des Polyphem Odys. 105—566).

Klasa VIIb. 1. Wie Siegfried ermordet ward. — 2. Die Meistersänger (na podstawie ustępów XII. i XIII. Wypisów). — 3. Leben und Sitten der Soldaten im dreissigjährigen Kriege. — 4. Klopstock als Patriot. — 5. Hüon in Bagdad. — 6. Gedrängte Darstellung des Gedankenganges der dritten olynthischen Rede des Demosthenes. — 7. Lessings Wirksamkeit in Hamburg. — 8. Ein Waldfest (eine Schilderung). — 9. Unser Ausflug. — 10. Inhaltsangabe des Götheschen Gedichtes: „Zueignung“.

Klasa VIIIa. 1. Inhaltsangabe des 1. Aufzuges von Göthes Torquato Tasso. — 2. Das Sprichwort „Noth bricht Eisen“ ist zu erklären und zu begründen. — 3. Inhaltsangabe des Philotas. — 4. Questenberg im Lager Wallensteins. — 5. Welche allgemeine Gedanken spricht Horaz in seinen Oden aus? — 6. Welche Stoffe behandelt Uhland in seinen Balladen? — 7. König Ottokar (ein Charakterbild). — 8. Zriny (ein Charakterbild).

Klasa VIIIb. 1. Inhaltsangabe des 1. Aufzuges von Göthes Torquato Tasso: — 2. Wilhelm Tell (Ein Charakterbild). —

3. Inhaltsangabe des Philotas. — 4. Octavio Piccolomini. —
5. Wie widerlegt Sokrates die gegen ihn erhobenen Anklagen? —
6. Gedankengang des Goetheschen Gedichtes: „Epilog zu Schillers Lied von der Glocke. — 7. Hochmuth kommt vor dem Falle. 8. Zriny (ein Charakterbild).

IV.

EGZAMIN DOJRZAŁOŚCI W ROKU SZKOLNYM 1893/4.

1. W terminie wrześniowym (1893).

Egzamin piśmienny.

1. **Z języka polskiego.**

Wyjaśnić i uzasadnić zdanie: *ἄνθρωπος ὢν τοῦτ' ἔσθι καὶ μέμνησ' ἄσι.*

2. **Z języka niemieckiego.**

Was machte die Griechen zu einem weltgeschichtlich bedeutenden Volke?

3. **Z języka łacińskiego.**

Zadanie polsko-łacińskie. Przetłómaczyć ustęp z Wypisów polskich dla niższych klas gimn. t. IV. str. 3. — Zadanie łacińsko-polskie. Vergil. Aen. XII. 463—499.

4. **Z języka greckiego.**

Platon, Phaedo, c. 64.

5. **Z matematyki.**

$$a) 5\sqrt{x+7} + \frac{3x+1}{\sqrt{x+7}} = 3\sqrt{8x}$$

b) Jaka zachodzi różnica między powierzchnią koła opisanego i wpisanego a powierzchnią ośmioboku umiarnowego, którego bok równa się 12·4 cm.? c) Jaki kapitał otrzymamy, gdy przy półrocznej kapitalizacji 6% wkładany przez 18 lat na końcu każdego półrocza po 210 złr.?

b) Egzamin ustny.

Do egzaminu ustnego przystąpiło uczniów publicznych 14, powtarzających egzamin 4, prywatystów 1, externistów 7. — Z tych uznano za dojrzałych z odznaczeniem externistę 1, za dojrzałych uczniów publicznych 9, ucznia publicznego powtarzającego egzamin 1, prywatystę 1, externistów 5. Uznano za niedojrzałych uczniów publ. powtarzających egzamin 3, externistę 1.

Wykaz abiturjentów, którzy w terminie wrześniowym (r. 1893) otrzymali świadectwo dojrzałości.

1. Bałanda Wiktor ze Lwowa.
2. Bochenek Bronisław z Krakowa.
3. Gwozdowicz Włodzimierz ze Siedlisk w Galicyi.
4. Hubaczek Hilary z Łącka w Galicyi.
5. Kleja Maryan z Nowego Sącza w Galicyi.
6. Krzanowski Alexander z Gorlic w Galicyi.
7. Kublin Wiktor ze Żywca w Galicyi.
8. Lion Dawid z Jarosławia w Galicyi.
9. Lippel Gumpel z Krakowa.
10. Łobaczewski Waclaw z Rzeszowa w Galicyi.
11. Mierzyński Józef z Markuszowej w Galicyi.
12. Nadel Abraham z Krakowa.
13. Pagaczewski Julian z Krakowa (z odznaczeniem).
14. Waclawowicz Kazimierz z Krakowa.
15. Wawszczak Józef ze Szczepańczowej w Galicyi.
16. Wilczyński Ludwik z Dobczyc w Galicyi.
17. Wróbel Teofil z Ulanowa w Galicyi.

c) Egzamin poprawczy.

Egzamin poprawczy w terminie wrześniowym (r. 1893) składało 7 uczniów tutejszego zakładu i 7 z innych zakładów. Uznano za dojrzałych abiturjentów 12, 2 zaś nie przyznano świadectwa dojrzałości.

2. W terminie czerwcowym (1894 r.).

a) Egzamin piśmienny.

1. Z języka polskiego.

W oddziale 1. i 4.: Czy słusznie wiek XIX. nazwać można wiekiem żelaznym?

W oddziale 2. i 3.: Jakie przyczyny spowodowały według świadectwa historyi upadek i zagładę państw i narodów?

2. Z języka niemieckiego.

W oddziale 1. i 2.: Leonidas und Zriny. (Eine Parallele).

W oddziale 3. i 4.: Wallenstein. (Ein Charakterbild).

3. Z języka łacińskiego. Zadanie polsko-łacińskie.

W oddziale 1. i 2.: Semkowicza opowiadania cz. I. str. 68.

W oddziale 3. i 4.: Chęcińskiego opowiadania (hist. str. 195).

Zadanie łacińsko-polskie.

W oddziale 1. i 4.: Cic. Epist. II. 7. (z opuszczeniem zdania ostatniego).

W oddziale 2. i 3.: Cic. Tusc. disp. V. c. 20. p. 57, 58, 59.

4. Z języka greckiego.

W oddziale 1. i 3.: Hom. Il. XXII. 430—461.

W oddziale 2. i 4.: Hom. Od. XVII, 102—138.

4. Z matematyki.

W oddziale 1. i 3.: a) $4 \left(\frac{1}{x}\right)^{\frac{2}{y}} = 11 \left(\frac{1}{x}\right)^{\frac{1}{y}} - 6$
 $y = 2 - \log x$

b) W jakiej szerokości geograficznej wynosi stopień równoleżnika 100 km.? c) Roczna renta 500 złr., pobierana na końcu roku przez 20 lat, ma być zamienioną na inną rentę, pobieraną przez lat 20; jaka jest ta renta, jeżeli procent wynosi $4\frac{1}{2}\%$?

W oddziale 2 i 4.: a) $\sqrt[3]{2^x} \cdot \sqrt[5]{3^y} = 36$

$$\frac{-10}{\sqrt{4^{-x}} : \sqrt{256^y}} = 4.$$

b) Szerokość geograficzna Krakowa $\varphi_1 = 50^{\circ}3'50''$, a Wenecyi $\varphi_2 = 45^{\circ}25'50''$, promień ziemi za kulę uważanej $r = 6378$ km.; jaka jest powierzchnia pasa objętego tymi dwoma równoleżnikami? c) Ktoś wniósł do kasy oszczędności 500 złr. a następnie dokładał corocznie z końcem roku 125 złr.; kasa oszczędności oblicza procent po $4\frac{1}{2}\%$. Do jakiej sumy wzrośnie kapitał po upływie 15 lat?

Egzamin ustny.

Do egzaminu ustnego zgłosiło się uczniów publicznych 67, powtarzających egzamin 3, prywatnych 1, externistów 2. — Świadectwo dojrzałości z odznaczeniem otrzymało uczniów publ. 15; świadectwo dojrzałości uczniów publ. 41, uczniów publ. powtarzających egzamin 3, prywatysta 1, externistów 2; do egz. poprawczego po feryach przypuszczono uczniów publ. 8; reprobowano na rok uczniów publ. 3; odstąpił od egz. ustnego 1 uczeń publ. powtarzający egzamin.

Wykaz abiturjentów,

którzy w terminie czerwcowym (r. 1894) otrzymali świadectwo dojrzałości.

1. Bartik Alexander z Krakowa.
2. Berke Karol z Tarnowa w Galicyi.
3. Bielecki Bronisław ze Sambora w Galicyi.
4. Chmielarski Tadeusz z Krakowa.
5. Cofalka Otton z Jaworznia w W. Ks. Krakowskiem.
6. Fuchs Stefan z Warszawy (z odznaczeniem).
7. Gawlik Stanisław ze Suchej w Galicyi.
8. Gielecki Wojciech z Krzeszowic w W. Ks. Krakowskiem
(z odznaczeniem).
9. Goldmann Moritz z Krakowa.
10. Goldsand Jakób z Przemyśla w Galicyi.
11. Górski Stanisław ze Ziemlicy na Wołyniu.

Bibli. Jag.

11. Gostkowski Witold ze Szczurowej w Galicyi.
13. Grossberg Saul z Brzeżan w Galicyi.
14. Hausser Ludwik z Kolbuszowej w Galicyi.
15. Jasiński Zbigniew ze Skrochowic na Śląsku austr. (z odznaczeniem).
16. Kaden Witold z Krakowa.
17. Klemensiewicz Zygmunt z Komańczy w Galicyi.
18. Klęsk Adolf z Krakowa (z odznaczeniem).
19. Klossowski Edward z Krzemieniewic w Król. Polskiem.
20. Kocyan Stanisław z Makowa w Galicyi.
21. Langrock Rudolf z Krakowa.
22. Lewicki Adam z Przemyśla w Galicyi.
23. Łachecki Kazimierz z Jasła w Galicyi (z odznaczeniem).
24. Machauf Wolf z Krakowa.
25. Mallik Włodzimierz z Brzeżan w Galicyi (z odznaczeniem).
26. Mazurkiewicz Włodzimierz z Druzgienik na Litwie.
27. Miłkowski Stanisław z Krakowa (z odznaczeniem).
28. Morus Władysław z Przemyśla w Galicyi.
29. Mussil Leopold z Krakowa.
30. Müller Witold z Krakowa.
31. Offen Abraham z Krakowa.
32. Otowski Roman z Gręboszowa w Galicyi.
33. Paciorkiewicz Maurycy z Niepruszewa w W. Ks. Poznańs.
34. Hr. Plater Henryk z Niekłania Wielkiego w Król. Polskiem.
35. Hr Plater Józef " " " "
36. Pomietlarz Władysław z Krakowa.
37. Pretzel Gerson z Krakowa.
38. Progulski Stanisław z Nowego Sącza w Galicyi.
39. Reich Pinkus z Nowego Sącza w Galicyi.
40. Rudzki Jerzy z Jazdowiczek w Król. Polskiem.
41. Hr. Scipio Roman z Łopuszki Wielkiej w Galicyi (z odznac.).
42. Siemiradzki Bolesław ze Rzymu.
43. Sokółowski Tadeusz z Krakowa.
44. Starzewski Leopold z Krakowa.
45. Starzyński Witold z Brodów w Galicyi (z odznaczeniem).
46. Stępkowski Ludwik z Bukowy Małej w Król. Polskiem.
47. Straszewski Michał z Rzeszowa w Galicyi (z odznaczeniem).
48. Strycharski Jan z Regulic w W. Ks. Krak.

49. Stubenvoll Henryk z Bielin w Galicyi.
50. Hr. Szeptycki Leon z Przyłbic w Galicyi (z odznaczeniem).
51. Szwarec Jan z Krakowa.
52. Toczyski Franciszek z Dźwinogrodzia w Galicyi (z odznac.).
53. Tyralski Rafał z Jabłonicy w Galicyi.
54. Wachsman Izaak z Bochni w Galicyi (z odznaczeniem).
55. Waga Julian z Włosienicy w Galicyi.
56. Weber Eliasze ze Szczakowy w Galicyi.
57. Weissblum Jozue z Podgórze w Galicyi.
58. Wespański Antoni z Grochowa w Król. Polskiem.
59. Wnęk Józef z Lipnicy Murowanej w Galicyi (z odznaczeniem).
60. Zajączkowski Zdzisław z Wierzchosławic w Galicyi.
61. Hr. Zamoyski Franciszek z Felső Molesicz na Węgrzech.
62. Zawistowski Lucyan z Krakowa (z odznaczeniem).

V.

Wzrost zbiorów naukowych w roku szkolnym 1893/4.

a) Biblioteka.

I. Biblioteka nauczycieli.

Do biblioteki nauczycielskiej przybyło w ubiegłym roku szkolnym :

W dziale	tomów i zeszytów.		
	zakupionych	darowanych	razem
Filozofii	1	—	1
Pedagogii i szkolnictwa	1	3	4
Filologii klasycznej	14	2	16
Języka polskiego	4	8	12
Języka niemieckiego	2	—	2
Lingwistyki porównawczej	6	—	6
Geografii i historii powszechnej	6	4	10
Matematyki	1	1	2
Nauk przyrodniczych	2	3	5
Różnej treści	2	10	12
Razem	39	31	70

Do zbioru map geograficznych zakupiono: a) R. Kiepert. Russland. Physikalische Wandkarte (2 egzemplarze); — b) R. Kiepert. Oesterreich-Ungarn. Physikalische Wandkarte (2 egzem.).

Prenumerowano czasopisma: 1) Annalen der Physik und Chemie. — 2) Ateneum. 3). Kwartalnik historyczny. — 4) Muzeum. — 5) Petermanns Mittheilungen. — 6) Verordnungsblatt. — 7) Zeitschrift f. d. österreich. Gymnasien. — 8) Zeitschrift f. d. deutschen Unterricht. — 9) Przegląd Polski.

Programów i sprawozdań różnych zakładów naukowych w Przedlitawii nadesłano 235.

W darze otrzymała biblioteka:

1) Od Wys. Minister. Oświaty dziełko 1; 2) od Wydziału kraj. — 2; 3) od Akademii Umiej. w Krakowie — 19; 4) od Senatu Uniw. Jagiell, — 1; 5) od Zarządu Tow. naucz. szkół wyższych — 3; 6) od Dyrekcyi gimn. w Cieszynie — 2; 7) od prof. Bystronia — 3; 8) od W. Bronisława Kaśinowskiego — 1.

II. Biblioteka uczniów.

a) Zakupiono w r. 1893/4: 1) dzieł polskich 5 w 17 tomach
2) dzieł niemieckich 6 w 60 „

razem dzieł 11 w 77 tomach.

b) w darze otrzymano: 1) dzieł polskich 6 w 6 „
2) dzieł niemieckich 5 w 5 „

Ogólny nabytek wynosi tedy dzieł 22 w 88 tomach.

III. Biblioteka pomocy koleżeńskiej.

W ciągu roku szkolnego 1893/4 przybyło darów 20. Nadto zakupiono 30 tomów książek szkolnych. Z biblioteki tej korzystała znaczna liczba uczniów, jak o tem świadczą cyfry wypożyczonych w ciągu roku książek, a mianowicie: uczniom klasy I. wypożyczono 80, kl. II. 50, kl. III. 80, kl. IV. 70, kl. V. 40, kl. VI. 80, kl. VII. 60, kl. VIII. 30, razem 490. Zarząd biblioteki składa serdeczne podziękowanie wszystkim ofiarodawcom za złożone dary, z których wyłącznie zasila się ta ważna dla ubogiej młodzieży biblioteka.

b) Gabinet fizykalny.

Do gabinetu fizykalnego zakupiono następujące przedmioty: Dwie wielkie sztaby magnetyczne, — thermoelektryczną baterię z 25 elementów, — motor elektryczny Gruela, — pióropusz do maszyny elektrycznej, — termometr powietrzny, — przyrząd Pascala do okazania, że ciśnienie w cieczach rozchodzi się jednostajnie we wszystkich kierunkach, — atlas nieba, — lewar prosty, zakrzywiony i do trucizn, — łyzy batawskie i flaszeczki bolońskie.

c) Gabinet historii naturalnej.

Jako uzupełnienie przeszłorocznych sprawunków zakupiono dalszych 20 tablic zoologicznych i 15 botanicznych wydawnictwa „Wandtafeln für den naturgeschichtlichen Unterricht von Steindachner, Pelzeln, Rogenhofer“ — i 20 tablic zoologicznych Meinholda: „Wandbilder für den Unterricht in der Zoologie“. Zakupiono prócz tego dwie skrzynki do przechowania wymienionych wydawnictw i alkoholowe okazy jaszczurki, rzekotki, padalca i przeobrażenia turkucia i świtezianki.

Z darów przybyło: dwie sztuki torfu z Niepołomic i piękny lignit z Traunthalu od W. P. prof. Bronisława Gustawicza; martwica wapienna słodkowodna z Družbaków od Ludw. Puszeta z kl. VII.; duży piękny agat w kwarcu promienistym od Zdzisława Czarnomskiego z kl. V.; wapień nummulitowy z kościeliskiej doliny w Tatrach od El. Biedera z kl. V.; ułamki bursztynu z Oleszna od Wład. Karnkowskiego z kl. IV.; trzy odmiany słodkowodnej gąbki (Spongilla) od Józefa Dębowskiego i t. zw. jerychońska róża (Anastatica hierochuntica) od Zyg. Soswińskiego z kl. III.; przekręta (Tetrodon, duży okaz lichy wypchany) i dwie duże słuchoty (Halotis), jako dar wspólny klasy II.

VI.

Wykaz książek szkolnych na rok szkolny 1894/5.

Klasa I. Religia. Deharb-Morawski, Katechizm większy dla szkół ludowych. Lwów. 1891. — *Język łaciński.* Samolewicz, Zwię-

zła gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 1. 2. i 3. Lwów. 1893. — Steiner i Scheindler. Ćwiczenia łacińskie na I. klasę. Lwów. 1893. — **Język polski.** Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 8. Lwów. 1891. — Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie dla I. klasy. Wyd. 1. i 2. Lwów. 1892. — **Język niemiecki.** L. German i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla I. klasy. Wydanie 1—3. Lwów. 1891. — **Geografia.** Benoni i Tatomir, Krótki rys geografii. Wydanie 4. 5. i 6. Lwów 1890. — **Matematyka.** Baraniecki, Podręcznik arytmetyki. Część I. Kraków. 1894. Moćnik - Maryniak, Geometrya pogładowa. Część I. Wyd. 6. Lwów. 1889. — **Historya naturalna.** Nowicki, Zoologia. Wydanie 6. Kraków. 1890. — Rostafiński, Botanika szkolna na klasy niższe. Wydanie nowe. Kraków. 1892.

Klasa II. Religia. Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu starego. Wydanie 1. 2. i 3. Stanisławów. 1888. — **Język łaciński.** Samolewicz, Zwięzła gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 1. 2. i 3. Lwów. 1893. — Steiner i Scheindler, Ćwiczenia łacińskie dla II. klasy (w druku). — **Język polski.** Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wydanie 8. Lwów. 1891. — Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie dla II. kl. Lwów. 1893. — **Język niemiecki.** L. German i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy drugiej. Wydanie 1. i 2. Lwów. 1891. — **Geografia i historia powszechna.** Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 4—6. Lwów. 1892. — Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych. Część I. Lwów. 1893. — **Matematyka.** Zajączkowski, Początki arytmetyki. Część I. Wyd. 2. i 3. Lwów. 1891. — Moćnik-Maryniak. Geometrya pogładowa. Część I. Wyd. 6. Lwów. 1889. — **Historya naturalna.** Nowicki, Zoologia. Wydanie 6. Kraków. 1890. — Rostafiński, Botanika szkolna na klasy niższe. Wydanie nowe. Kraków. 1892.

Klasa III. Religia. Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu nowego. Wydanie 1 i 2. Stanisławów. 1889. — **Język łaciński.** Samolewicz - Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5. i 6. Lwów. 1893. — Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla klasy trzeciej. Wydanie 2. i 3. Lwów. 1893. — Cornelius Nepos. Wydanie Patočka-Zawiliński. — **Język gre-**
Sprawozdanie III. gimnazjum.

cki. Fiderer, Gramatyka grecka. Lwów. 1892. — Schenkl-Parylak, Ćwiczenia greckie. Wyd. 2. Wiedeń. 1893. — **Język polski.** Małecki, Gramatyka języka polskiego. Wydanie 8. Lwów. 1891. — Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie dla kl. III. Lwów. 1893. — **Język niemiecki.** L. German i K. Petelenz. Ćwiczenia niemieckie dla klasy trzeciej. Wyd. 1. i 2. Lwów 1892. — Petelenz, Deutsche Grammatik. Krakau. 1890. — **Geografia i historia powszechna.** Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna. Wydanie 4. i 6. Lwów. 1892. — Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych. Część II. Lwów. 1894. — **Matematyka.** Zajączkowski, Początki arytmetyki i algebry. Część II. Wydanie 2. Lwów. 1891. — Moćnik-Maryniak. Geometrya poglądowa. Część II. Wydanie 3. i 4. Lwów. 1891. — **Fizyka.** Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla niższych klas szkół średnich. — **Historia naturalna.** Łomnicki, Mineralogia dla niższych klas. Wydanie 2. i 3. Lwów. 1893.

Klasa IV. Religia. Jachimowski, Liturgika katolicka. (Podręcznik wyczerpany). — **Język łaciński.** Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5. Lwów. 1891. — Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla klasy IV. Lwów. 1888. — Caesar, Commentarii de bello gallico. Wydanie Prammer-Bednarski. — Ovidius, wydanie Sedlmayer-Bednarski. — **Język grecki.** Fiderer, Gramatyka języka greckiego. Lwów. 1892. — Schenkl-Parylak, Ćwiczenia greckie. Wydanie 2. Wiedeń. 1892. — **Język polski.** Małecki, Gramatyka języka polskiego. Wydanie 8. Lwów. 1891. — Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie dla kl. IV. (W druku). — **Język niemiecki.** L. German i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy czwartej. Lwów. 1891. — Petelenz, Deutsche Grammatik. Krakau. 1890. — **Geografia i historia powszechna.** Welter-Sawczyński, Dzieje powszechne skrócone. Część III. Wyd. 5. Kraków. 1891. — Benoni-Majerski, Geografia austrwęgierskiej monarchii. Wyd. 2. Lwów. 1892. — **Matematyka.** Zajączkowski, Początki arytmetyki i algebry. Część II. Wydanie 2. Lwów. 1891. — Moćnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część II. Wyd. 3. i 4. Lwów. 1891. — **Fizyka.** Soleski, Nauka fizyki. Wydanie 2. Lwów. 1891.

Klasa V. Religia. Ks. Jachimowski, Dogmatyka ogólna. Wyd. 1. i 2. Lwów. 1889. — **Język łaciński.** Livius, wydanie Zingerle-Majchrowicz. — Ovidius, wydanie Sedlmayer-Bednarski. — Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5. Lwów. 1891. — **Język grecki.** Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta. Wyd. 1. i 2. Lwów. 1894. — Homera Iliada część I. Wydanie Scheindler-Sołtysik. — Fiderer, Gramatyka języka greckiego. Lwów. 1892. — Schenkl-Lewicki-Parylak, Ćwiczenia greckie. Praga. 1891. — **Język polski.** Próchnicki, Wzory poezyi i prozy do użytku szkół średnich. Lwów. 1893. — **Język niemiecki.** Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die fünfte Classe. Lwów. 1892. — **Geografia i historia powszechna.** Zakrzewski, Historia powszechna. Część I. Kraków. 1891. — **Matematyka.** Baraniecki. Algebra. Kraków 1892. — Moćnik-Stanecki, Geometrya dla wyższych klas. Wydanie 3. Lwów. 1889. — **Historia naturalna.** Łomnicki, Mineralogia i geologia. Wyd. III. Lwów. 1891. — Rostafiński, Botanika szkolna dla klas wyższych. Kraków. 1886.

Klasa VI. Religia. Ks. Jachimowski, Dogmatyka szczegółowa. Wydanie 1. i 2. Lwów. 1889. — **Język łaciński.** Sallustius Jugurtha. Wyd. Linker-Klimscha-Sołtysik. — Vergilius wyd. Eichler (Tempsky). — Cicero, Catil. I. Wydanie Nohl-Bednarski. — Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wydanie 5. Lwów. 1891. — **Język grecki.** Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta. Lwów. 1888. — Homera Iliada, część I. i II. Wydanie Scheindler-Sołtysik. — Herodot. Wyd. Holder. — Curtius-Hartel-Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Praga. 1890. — Schenkl-Lewicki-Parylak, Ćwiczenia greckie. Praga. 1891. — **Język polski.** Wypisy polskie Stan. Tarnowskiego i J. Wójcika. Część I. Wydanie 1. i 2. (Wydanie 2. w druku). — **Język niemiecki.** Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die sechste Classe. Lwów. 1892. — **Geografia i historia powszechna.** Zakrzewski, Historia powszechna. Część I. Kraków. 1891. — Zakrzewski, Historia powszechna. Część II. Kraków. 1894. — **Matematyka.** Dziwiński, Zasady algebry. Lwów. 1891. — Moćnik-Stanecki, Geometrya dla wyższych klas. Wydanie 3.

Lwów 1889. — Logarytmy Adama. — **Historya naturalna.** Petelenz, Zoologia dla klas wyższych szkół średnich. Wydanie 2. Lwów, 1892.

Klasa VII. Religia. Martin-Solecki, Etyka katolicka. Wydanie 1. i 2. Przemyśl 1885. — **Język łaciński.** Cicero de imperio Cn. Pompei i Laelius (wyd. Kornitzer-Sołtysik), pro Ligario (wyd. Nohl). — Vergilius, wyd. Eichler. — Samolewicz, Gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 4. Lwów. 1884. — **Język grecki.** Homera Odyssea, wyd. Pauly-Wotke. — Demostenes, wyd. Wotke-Schmidt. — Curtius-Hartel. Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Praga. 1890. — **Język polski.** Wypisy polskie Stan. Tarnowskiego i J. Wójcika. Część I. Lwów. 1890. — Wypisy polskie Stan. Tarnowskiego i Fr. Próchnickiego. Część II. Lwów. 1891. — Ewentualnie następujące dzieła w całości: Powrót posła (wyd. Tow. szk.), Fredry Zemsta (wyd. Zuckerhandla), Słowackiego Balladyna (wyd. Mrówki). — **Język niemiecki.** Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die VII. Classe. Lwów. 1893. — **Geografia i historia powszechna.** Gindely-Markiewicz, Dzieje nowożytne. Wydanie 1. i 2. Rzeszów. 1886. — Lewicki, Zarys dziejów Polski i krajów ruskich z nią połączonych. Kraków 1893. — **Matematyka.** Dziwiński, Zasady algebry. Lwów. 1891. — Mochnik-Stanecki, Geometrya dla wyższych klas. Wydanie 3. Lwów. 1889. — Logarytmy Adama. — **Fizyka.** Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla wyższych klas szkół średnich. Kraków. 1892. — Tomaszewski, Chemia. — Kraków. 1892. — **Propedeutyka filozofii.** Kozłowski, Logika elementarna. Lwów. 1891.

Klasa VIII. Język łaciński. Horatius, wyd. M. Sasa. — Tacitus, Annales i Agricola wyd. Müllera. — Samolewicz, Gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 4. Lwów 1885. — **Język grecki.** Plato Apologia, Krito wyjątki z Faedona. Wyd. Christ. Lewicki. — Sofokles, Edyp król, wyd. Schubert-Majchrowicz. — Homera Odyssea jak w kl. VII. — Samolewicz, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. Lwów. — **Język polski.** Wypisy polskie Stan. Tarnowskiego i Fr. Próchnickiego. Część II. Lwów. 1891. — Ewentualnie następujące dzieła w całości: Korzeniowki Mnich (wyd. Zuc-

kerhandla). — Szekspira Makbet (wyd. Tow. naucz. szk. śred.). — **Język niemiecki.** Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die achte Classe. Lwów. 1894. — **Geografia i historia powszechna.** Lewicki, Zarys dziejów Polski i krajów ruskich z nią połączonych. Kraków. 1893. — Hannak-Leniek, Historia i Statystyka monarchii austr.-węg. Tarnopol. 1892. — **Matematyka.** Dziwiński, Zasady algebry. Lwów. 1891. — Moćnik-Stanecki, Geometria dla wyższych klas. Wydanie 3. Lwów. 1889. — Logarytmy Adama. — **Fizyka.** Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla wyższych klas szkół średnich. Kraków. 1892. — **Propedeutyka filozofii.** Crüger-Sawczyński, Zarys psychologii.

VII.

Ćwiczenia sił fizycznych.

Z powodu tych samych stosunków lokalnych zakładu nie zaszły od roku ubiegłego w tej mierze żadne zmiany.

VIII.

a) **Stypendya.**

Stypendya pobierało 14 uczniów, a mianowicie:

Z fund. Żurakowskiego	1 ucz.	po 262·50 zlr.,	razem 262·50 zlr.
" Głowińskiego	7 " "	157·50 " "	1102·50 "
" Skarbowej	1 " "	150·00 " "	150·00 "
" Żalchockiego	1 " "	115·50 " "	115·50 "
" Stupnickiego i Jankowskiego	1 " "	200·00 " "	200·00 "
" I. Pitonia	1 " "	67·00 " "	67·00 "
" X. J. Charbuta	1 " "	100·00 " "	100·00 "
" Radziwińskiego	1 " "	150·00 " "	150·00 "
Razem			2147·50 zlr.

b) **Pomoc koleżeńska.**

Pozostało z roku 1892/3	50 zlr. 42 ct.
Składki uczniów	290 " 82 "
Dyrekcya tutejszej Kasy Oszczędności ofiarowała	25 " — "
Hr. Tyszkiewicz	100 " — "
Razem 466 zlr. 24 ct.	

R o z c h ó d :

Między ubogich uczniów rozdano	345	złr.	7	ct.
Na książki do biblioteki ubogich uczniów . . .	112	"	10	"
Pozostaje na rok szkolny 1894/5	9	"	7	"
				<hr/>
Razem	466	złr.	24	ct.

STATYSTYKA ZAKŁADU.

ROK SZKOLNY 1892/3.

K l a s a

I	II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Razem
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	
39	29	33	31	30	38	31	30	35	34	34	35	35	33	26	458
2	2	2	3	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15
41	31	35	34	31	42	31	30	35	35	34	35	34	33	26	473

ROK SZKOLNY 1893/4.

K l a s a

I	II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Razem
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	
47	46	50	35	33	31	36	44	35	33	33	36	33	35	36	530
—	3	2	24	29	28	25	38	30	28	30	31	30	32	35	364
40	44	10	5	2	3	7	2	3	2	2	4	2	1	1	127
4	—	—	6	1	—	3	2	—	1	—	1	—	—	—	18
47	46	50	35	33	31	36	44	35	33	33	36	33	35	36	530
37	34	44	31	26	25	33	41	28	31	28	32	34	34	35	459
1	2	4	3	2	2	2	2	1	—	—	2	—	—	1	20
38	36	48	34	28	27	35	41	29	31	28	34	34	36	36	479
9	10	2	1	5	4	1	3	6	2	5	2	5	1	—	51
47	46	50	35	33	31	36	44	35	33	33	36	33	35	36	530

Na początku i w ciągu roku szk. 1893/4 wpisało się uczniów publicznych i prywatnych

Z tych było:

Uczniów tutejszych z promocyą
 Repetentów tutejszych
 Uczniów nowych z promocyą
 Repetentów obcych

Razem

Z końcem roku szk. 1893/4 było:

Uczniów publicznych
 Uczniów prywatnych

Razem

W ciągu roku szk. 1893/4 wystąpiło

Razem

2. Z końcem roku szk. 1893/4

było uczniów rodem:

Z Krakowa i W. Ks. Krakowskiego
 Z Galicji
 Z Bukowiny
 Ze Śląska austriackiego
 Z Czech
 Z Austrii dolnej
 Z Węgier (Spisz)
 Z Westfalii
 Z W. Ks. Poznańskiego
 Z Królestwa Polskiego
 Z Podola rosyjskiego
 Z Wołynia
 Z Ukrainy
 Z Francji
 Z Włoch

Razem

3. Z końcem r. szk. 1893/4 było:

Polaków
 Rusinów

Razem

4. Z końcem r. szk. 1893/4 było:

Uczniów wyznania rzyms.-kat.
 „ greko-kat.
 „ ew. (augsb.)
 „ mojżeszowego

Razem

KRONIKA ZAKŁADU.

Wpisy uczniów na rok szkolny 1893/4 odbywały się w ostatnich dniach sierpnia, egzamina wstępne do kl. I. dnia 30. czerwca i 1. lipca, tudzież 1. i 2. września, egzamina wstępne do klas wyższych i egzamina poprawcze 30. i 31. sierpnia, tudzież między 10. a 15. września.

Egzamin wstępny do kl. I. składało 102 uczniów, z tych reprobowano 24.

Wpisano na początku i w ciągu roku szkolnego uczniów publicznych i prywatnych 530; klasę I., III., IV., VI.—VIII. podzielono każdą na dwa oddziały; zakład liczył przeto w tym roku szkolnym 14 oddziałów klasowych.

Rok szkolny rozpoczęto dnia 3. września uroczystem nabożeństwem w kościele św. Anny.

Egzamin dojrzałości piśmienny odbył się po feryach od 12. do 16. września, ustny zaś poprawczy 23., a całkowity od 25. do 29. września pod przewodnictwem W-go Dra L. Germana, c. k. inspektora szkół średnich.

W ciągu roku uczniowie zakładu brali udział w nabożeństwach w kościele św. Anny: dnia 4. października i dnia 19. listopada z powodu imieniu Ich Ces. i Król. Apostolskich Mości, Najjaśniejszego Pana i Najjaśniejszej Pani; dnia 5. maja za duszę ś. p. Cesarzowej Maryi Anny, a dnia 28. czerwca za duszę ś. p. Cesarza Ferdynanda.

Jego Eksc. c. k. Radca tajny i Namiestnik Galicyi Dr. Kazimierz hr. Badeni zaszczylił zakład odwiedzinami dnia 27. listopada 1893 r. i był obecny na lekcyach jęz. niemieckiego w kl. VIIIa, historii powszechnej w kl. VIIIb, jęz. łacińskiego w kl. II. i jęz. polskiego w kl. Ib.

Dnia 25 listopada 1893 odbył się wieczorek deklamacyjno-muzykalny, urządzony przez młodzież ku uczczeniu pamięci Adama Mickiewicza, na którym przemówił do młodzieży Dr. Antoni Kosiba.

Piśmienny egzamin dojrzałości w terminie letnim odbył się w dniach 15.—19. maja, a ustny pod przewodnictwem c. k. Dyrektora gimnazjum św. Anny WP. Dra Leona Kulczyńskiego w dniach 2.—15. czerwca 1894.

W ciągu roku szkolnego przystępowała młodzież szkolna trzy razy do Sakramentów Pokuty i Ołtarza i odprawiła w wielkim tygodniu rekolekcyę wielkanocną.

Rok szkolny zakończono dnia 30. czerwca uroczystem nabożeństwem dziękczynnem, po którym otrzymali uczniowie świadectwa za drugie półrocze roku szkolnego 1893/4.

XI.

Ważniejsze rozporządzenia Władz Szkolnych.

1. Wys. Prezydyum c. k. Rady Szkolnej Krajowej z dnia 17. lipca 1893 r. L. 374 rozporządza, aby wszyscy uczniowie zapisujący się do zakładu przedkładali świadectwo szczepienia lub rewakynacyi, jeżeli przed 1. stycznia 1891 r. byli szczepieni.
2. Wys. c. k. Rada Szkolna Krajowa z dnia 15. kwietnia 1894 r. L. 7912 rozporządza, ażeby od uczniów pobierać corocznie w pierwszej połowie lutego na cele zabaw szkol-

nych datek w kwocie po 50 centów, od którego jednak najubożsi będą uwolnieni.

3. Wys. c. k. Rada Szkolna Krajowa rozporządzeniem z dnia 14. marca 1894 L. 2900 zaprowadza na mocy Najwyższego postanowienia z dnia 6. stycznia 1894 r. i reskryptu Jego Ekscelencyi Pana Ministra W. i O. z dnia 16. stycznia 1894 L. 450 jednakowe ubranie dla młodzieży szkół średnich, które obowiązywać będzie bezwarunkowo od roku szkolnego 1896/7, w czasie zaś przejściowym zezwala uczniom nosić jeszcze ubranie zwykłe.

XII.

KLASYFIKACYA UCZNIOW

za II. półrocze roku szkolnego 1893/4.

Klasa I A.

1. Bandrowski Jerzy.	9. Rossknecht Roman.	17. Jaworski Adam.
2. Bittner Adam.	10. Schneider Jan.	18. Krassowski Antoni.
3. Buszyński Maryan.	11. Wiśtocki Tadeusz.	19. Kregel Rudolf.
4. Dziurzyński Roman.	12. Beres Rudolf.	20. Ostrowski Romuald.
5. Fini ⁺ Julian.	13. Cybulski Kazimierz.	21. Pawlikowski Maryan.
6. Horowitz Samuel.	14. Drobner Bolesław.	22. Seltmann Tadeusz.
7. Katana Leon.	15. Działott Kazimierz.	23. Wodecki Zygmunt
8. Rapacz Henryk.	16. Janotka Maryan.	Pryw. Hr. Szembek Fran.

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono uczniów 3; stopień drugi otrzymało uczniów 5, stopień trzeci 4.

Klasa I B.

1. Szydłowski Tadeusz.	9. Kisiel Alfred	17. Stróżyński Antoni.
2. Bahr Franciszek.	10. Krobicki Alexander.	18. Szulc Antoni.
3. Banach Walery.	11. Lipner Natan.	19. Uhl Konrad.
4. Bisztyga Jan.	12. Łukasziewicz Zyg. m.	20. Ungar Ignacy.
5. Chodyński Maxymil.	13. Piotrowski Władysław.	Pryw. Hr. Morstin Józef.
6. Drozd Felix.	14. Radwański Leonard.	" Trzeciak Edward.
7. Gorączko Roman.	15. Ruszkiewicz Adam.	
8. Jakubski Zygmunt.	16. Sala Andrzej.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono uczniów 3, do egzaminu uzupełniającego 1; stopień drugi otrzymało uczniów 4, stopień trzeci 6.

Klasa II.

1. Flaschen Stanisław.	15. Dzianott Zygmunt	29. Müller Izak
2. Hofmann Wlastymił.	16. Feill Henryk.	30. Pszon Stanisław.
3. Koziołkowski Stanisł.	17. Gutmann Zygfryd	31. Rakowski Tadeusz.
4. Marfiak Ferdynand	18. Háber Wendelin.	32. Rażny Józef.
5. Ryniewicz Antoni.	19. Hausser Romuald	33. Rusin Władysław.
6. Skórczewski Witold.	20. Horowitz Salomon.	34. Sikora Ludwik.
7. Wojakowski Francisz.	21. Jarra Waclaw	35. Sztorc Władysław.
8. Banach Dyonizy	22. Jaworski Józef.	36. Szymański Edward.
9. Barda Franciszek.	23. Koch Edward.	37. Uhl Jakób.
10. Beres Artur.	24. Kudasiewicz Teofil.	38. Wątorski Stanisław.
11. Bielański Jan	25. Machalski Adam.	39. Pryw. Hr. Morstin Jerzy.
12. Biliński Antoni.	26. Marszałek Stanisław.	40. „ Haller Władysł.
13. Bronikowski Józef.	27. Matusiński Władysław.	41. „ Wołkowicki Tad.
14. Droba Zenon.	28. Miętus Józef.	42. „ Zagórski Wald.

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono uczniów 4; stopień drugi otrzymało uczniów 2.

Klasa III A.

1. Bielański Adam.	11. Giżowski Felix.	21. Ringer Jozua
2. Blumenfeld Tadeusz.	12. Grünspan Michał	22. Seifter Zygmunt.
3. Bolland Arnold	13. Herstein Samuel.	23. Sikorski Ludwik.
4. Wiśniewski Marian.	14. Jasiński Marian.	24. Swolkiń Władysław.
5. Babecki Tadeusz	15. Koneczny Adolf.	25. Wilk Antoni.
6. Bielański Antoni.	16. Lawner Stanisław.	26. Wilusz Eustachy.
7. Dąbski Kazimierz.	17. Łodziński Władysław.	27. Woźniakowski Ignacy.
8. Dobosz Józef.	18. Michałowski Eugen.	Pryw. Hr. Morstin Wład.
9. Drewnowski Kazim.	19. Radwanek Karol.	
10. Fuchs Franciszek	20. Reicher Zygmunt.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 2 uczniów publicznych i 2 prywatystów; 1 uczeń publiczny otrzymał stopień drugi, 1 uczeń publiczny stopień trzeci.

Klasa III B.

1. Pacułt Teofil.	7. Krengel Izidor.	13. Soswiński Zygmunt.
2. Soleccki Leon.	8. Lustgarten Artur.	14. Szwarec Stanisław.
3. Bóbr Jerzy.	9. Mahler Ignacy.	15. Zakrzewski Waclaw.
4. Bochenek Mieczysł.	10. Majer Wiktor.	16. Zopoth Stanisław.
5. Chwalibogowski Rom.	11. Michalski Władysław.	Pryw. Hr. Szembek Jan.
6. Gorzechowski Józef.	12. Reuss Henryk.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 5 uczniów publicznych i 1 prywatystę; 3 uczniów publicznych otrzymało stopień drugi, 2 uczniów publicznych stopień trzeci.

Klasa IV A.

1. Hofmann Stanisław	9. Falter Hersch.	17. Schalscha Leon.
2. Limanowski Zygmunt.	10. Gustawicz Władysław.	18. Stanek Michał.
3. Lubecki Kazimierz.	11. Jaworowski Mieczysl.	19. Trzeciak Władysław.
4. Martynowicz Alexand.	12. Kantorek Stefan.	20. Turski Maryan.
5. Rozmuski Stanisław.	13. Kowalówka Piotr.	21. Hr. Tyszkiewicz Edw.
6. Deiches Alexander.	14. Kudas Cezar.	Pryw. Boniecki Michał.
7. Dzikowski Franciszek.	15. Lenartowicz Władysl.	„ Hr. Morstin Jędrzej.
8. Faden Emanuel.	16. Miklaszewski Jerzy.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono uczniów 4.

Klasa IV B.

1. Karnkowski Władysł.	11. Gawecki Władysław.	21. Pająk Franciszek.
2. Maciąg Adam.	12. Gumiński Bolesław.	22. Pomiankowski Stan.
3. Tauer Stanisław.	13. Immerglück Michał.	23. Pomiankowski Zygm.
4. Biesiadecki Władysl.	14. Jakób Ferdynand.	24. Riess Stanisław.
5. Bizsak Andrzej.	15. Kaczmarek Józef.	25. Skalski Maryan.
6. Brinska Michał.	16. Kozubski Włodzimierz.	26. Starzyński Stefan.
7. Chybiński Adolf.	17. Markowicz Aron.	27. Sztorc Ludwik.
8. Drobniać Wojciech.	18. Marowski Tadeusz.	28. Śmigła Józef.
9. Eber Salomon.	19. Nodzeński Jan.	Pryw. Niesiołowski Witold.
10. Engelman Waclaw.	20. Ottmann Stanisław.	„ Schönowitz Edm.

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 3 uczniów; stopień drugi otrzymał 1 uczeń, stopień trzeci 1 uczeń.

Klasa V.

1. Bieder Elias.	14. Czarnomski Zdzisław.	27. Schnitzel Alfred.
2. Dziurzyński Tadeusz.	15. Czerwiński Felix.	28. Sikorski Tadeusz.
3. Lekszycki Antoni.	16. Dobrzyński Józef.	29. Skrzyński Adolf.
4. Machowski Władysł.	17. Haller Mieczysław.	30. Soswiński Adam.
5. Marszałek Wincenty	18. Hoffmann Romuald.	31. Stach Teodor.
6. Pawlica Władysław.	19. Jarosz Jan.	32. Hr. Stadnicki Bernard.
7. Rybakiewicz Tadeusz.	20. Koch Władysław.	33. Starschedel Gustaw.
8. Tarnowski Stanisław.	21. Komorowski Cezar.	34. Stein Stanisław.
9. Bajer Józef.	22. Majerski Alexander.	35. Straszewski Kazimierz.
10. Balcarczyk Adolf.	23. Matusiński Antoni.	36. Suchecki Edward.
11. Bitner Bronisław.	24. Murczyński Adam.	37. Warczewski Józef.
12. Bogdani Roman.	25. Pisarski Antoni.	38. Wilkoszewski Łucyan.
13. Bogusz Witold.	26. Rybacki Włodzimierz.	39. Witaliński Maryan.

Stopień drugi otrzymało dwóch uczniów.

Klasa VI A.

1. Palarz Kazimierz.	10. Dutki Ozyasz.	19. Rosiek Henryk.
2. Strojek Stanisław.	11. Filasiewicz Witold.	20. Salamon Berisch.
3. Bobkowski Xawery.	12. Friedlein Stefan.	21. Skrzyński Franciszek.
4. Bóbr Adam.	13. Hubert Zdzisław.	22. Stach Jan.
5. Bogdani Wiktor.	14. Klak Stanisław.	23. Wiśniowski Józef.
6. Burtan Wojciech.	15. Korolewicz Stanisław.	24. Żarliński Hieronim.
7. Chmielecki Maryan.	16. Langer Bernard.	Pryw. Zopoth Kazimierz.
8. Cybulski Tadeusz.	17. Pisek Józef.	
9. Dańkowski Henryk.	18. Reich Samuel.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 4 uczniów.

Klasa VI B.

1. Bartman Stanisław.	10. Bochenek Lucyan.	19. Morajka Jakób.
2. Cybulski Adam.	11. Bylicki Andrzej.	20. Niedziałkowski Artur.
3. Kosiński Józef.	12. Grzegorzyc Józef.	21. Opolski Stanisław.
4. Krzemię Kasper.	13. Hahorkiewicz Ludwik.	22. Pajor Maryan.
5. Lack Izrael.	14. Jeż Stanisław.	23. Rudnicki Stanisław.
6. Łaskowski Jarosław.	15. Kikinger Henryk.	24. Skórczewski Stanisław.
7. Lenartowicz Jan.	16. Klima Teofil.	25. Starschedel Otton.
8. Sinko Tadeusz.	17. Lippel Jakób.	26. Schwarz Wilhelm.
9. Blumenfeld Ryszard.	18. Massalski Stefan.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 2 uczniów; stopień drugi otrzymało 3 uczniów.

Klasa VII A.

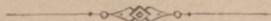
1. Brandt Henryk.	10. Korolewicz Władysł.	19. Pykosz Władysław.
2. Lutwak Anselm.	11. Łodziński Tadeusz.	20. Reiner Rudolf.
3. Büttner Jędrzej.	12. Małdziński Kazimierz.	21. Sierosławski Stanisław.
4. Gałuszka Ludomir.	13. Mayzel Kazimierz.	22. Sokółowski Włodzim.
5. Grünzweig Zygmunt.	14. Michałowski Ludwik.	23. Süsser Abraham.
6. Hinzinger Roman.	15. Migdalek Konstanty.	24. Szczaniecki Stefan.
7. Horowitz Esryel.	16. Ottmann Włodzimierz.	25. Szczęśniak Józef.
8. Hubert Kazimierz.	17. Hr. Pusłowski Włod.	26. Zagórski Juliusz.
9. Jarosz Rajmund.	18. Puszet Ludwik.	

Stopień drugi otrzymał 1 uczeń, stopień trzeci 1 uczeń.

Klasa VII B.

1. Dulian Jan.	11. Grabkowski Bronisl.	21. Türkott Józef.
2. Eker Albert.	12. Gutmann Józef.	22. Tyslowitz Izak.
3. Lauer Izak.	13. Krzyształowicz Kazim.	23. Hr. Tyszkiewicz Bened.
4. Asnyk Włodzimierz.	14. Matusiński Stanisław.	24. Westfried Eljakim.
5. Chwalibogowski Arp.	15. Mokrzycki Jerzy.	25. Wolkowicki Antoni
6. Ciszek Franciszek.	16. Müller Samuel.	26. Wolkowicki Kazimierz.
7. Dubil Stefan.	17. Rapoport Edmund.	27. Zakrzewski Tadeusz.
8. Eisen Lieber.	18. Solman Wiktor.	Pryw. Krajewski Mścisl.
9. Falek Franciszek.	19. Szpor Romuald.	
10. Galuszka Stanisław.	20. Trzeciak Roman.	

Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 3 uczniów publicznych i jednego prywatystę; stopień drugi otrzymało 2 uczniów publ.

OGŁOSZENIE.

Rok szkolny 1894/5 rozpocznie się dnia 3. września 1894.

Wpisy uczniów do gimnazjum na rok szkolny 1894/5 odbywać się będą w dniach 29., 30. i 31. sierpnia 1894 w kancelaryi zakładu.

Przy wpisie mają uczniowie tutejszego zakładu wykazać się świadectwem szkolnem z ostatniego półrocza, a uczniowie przybywający z innych gimnazyów także metryką urodzenia i potwierdzeniem dyrekcyi zakładu, w którym przedtem przebywali, że nie ma przeszkody w przyjęciu ich do zakładu innego.

Uczniowie wstępujący do klasy I. powinni wykazać się metryką, a jeżeli uczęszczali przedtem do szkół publicznych także świadectwem z ostatniego półrocza.

Wszystcy uczniowie obowiązani są do przedłożenia świadectwa szczepienia albo rewakynacyi, jeżeli szczepieni byli przed 1. stycznia 1892 r.

Przy wpisie każdy uczeń ma złożyć datek na zbiory naukowe w kwocie 1 złr., a nowo przybywający nadto wpisowe w kwocie 2 złr. 10 ct. w. a.

Między 1. a 15. lutego 1895 r. obowiązany jest każdy uczeń z wyjątkiem najuboższych złożyć 50 ct. na cele zabaw szkolnych.

Opłatę szkolną wynoszącą za jedno półrocze **dwadzieścia** złr. w. a. mają uczniowie kl. II—VIII. uiścić w ciągu pierwszych sześciu tygodni każdego półrocza, uczniowie zaś kl. I. w ciągu trzech miesięcy w I. półroczu, a w II. półr. w ciągu sześciu tygodni w sposób przepisany.

Egzamina wstępne do klasy I. odbywają się w dniach 30. czerwca i 1. lipca, tudzież 1. i 2. września.

Egzamina wstępne do klas wyższych i poprawcze odbędą się w dniach 29. do 31. sierpnia.

Stanisław Siedlecki,
dyrektor.

